

Αἶπυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

«... Οἳ δ' ἔχον' Ἀρκαδίην ὑπὸ Κυλλήνης ὄρος αἰπύ,
Αἰπύτιον παρὰ τύμβον, ἔν' ἄνδρες ἀγχιμαχῆταί, οἳ
Φερεόν τ' ἐνέμοντο... Στύμφηλόν τ' εἶχον...».

(Ίλιάδα Β. 605-608)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ
ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΤΕΥΧΟΣ 8-9
ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Της Σύνταξης: Στιμφαλία και Φενεός η Κορινθιακή

Αρχαδία..... 1

Έγκωμη (Απόσπασμα από ένα ποίημα του Γιώργου Σεφέρη) 4

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος: Η Στιμφαλία λίμνη στις αρχαίες και τις νεότερες πηγές 5

Ανασκαφές στη Στιμφαλία 16

Hector Williams: Συνέντευξη..... 17

Σοφία Ζαχαράτου: Συνοπτική έκθεση..... 24

Sheila Campbell: Οι ανασκαφές στο Φράγκικο μοναστήρι του "Ζαχαρά"..... 25

Μπροστά σ' ένα Φράγκικο ερείπιο του Μοριά (Ένα κείμενο του Ηλία Βενέζη)..... 26

Ασπασία Λούβη – Κίξη: Στον Αη Γιώργη του "Φονιά".... 28

Σπύρος Δ. Μουλόπουλος: Άνθρωποι και καρδιά..... 30

Δημ. Ζ. Ανδριόπουλος: Ιπποκρατικές οικοφιλοσοφικές έννοιες 33

Βασίλης Ρώτας: Οι ροδιές της Ζήρειας 38

Δημοτικό..... 40

Αριστείδης Βουγιούκας: Ο Αίσωπος και οι μύθοι του..... 41

Σωτήρης Σαράς: Το γοιρνόποινλο 46

Από τις παλιές εφημερίδες 49

Στιμφαλιακά, Φενεάτικα και άλλα..... 50

(Συνεχίζοντας • "Τύχη αγαθή" • Επαξίως • Η Στιμφαλία του Θεού • Και ο Φενεός των Αγίων • Η Στιμφαλία των πουλιών • Και τον κινηματογράφο • Ένας Φενεάτης στη Σκάλη του Μιλάνου • Και βραβεία από τη Ρώμη • Τιμή σε Στιμφαλίω Στρατηγό • Η Στιμφαλία στο "Δελτίο" • Το μνημείο με τα φέρετρα • Γεννάσιο Γκούρας – 50 χρόνια • Παγκύλευση άνευ σημασίας • Δεν ξέρω ο Κλίντον εγκώ πάντως θα τρέξω • Και προσοχή στο ξεκίνημα)

Βιβλιοπαρονοσία 59

Έγραψαν τη γνώμη τους..... 62

Ενίσχυσαν την προσπάθεια 64

Έτος ίδρυσης 1993.

Τριμηνιαία Έκδοση

μη κερδοσκοπική

Τεύχος 8-9

Ιούλιος – Δεκέμβριος 1995

■ Έκδοση – Διεύθυνση
Σύνταξη:

Σύρος Κ. Μιχόπουλος
Καταμπίρη 49

15561 – Χολαργός
Τηλ.: 6512333

■ Συνεργασίες
Αλληλογραφία
Επιταγές:

Καταμπίρη 49
15561 – Χολαργός

■ Συνδρομές (για 4 τεύχη)
Εσωτερικού: 3.000
Εξωτερικού: 6.000

■ Στους μαθητές των Λυκείων
Στιμφαλίας – Φενεού
αποστέλλεται Δωρεάν

■ Φωτοσύνθεση – Μοντάζ
Εκτύπωση – Βιβλιοδεσία:
Ηλεκτρονικές Τέχνες
Αραχώβης 61
Τηλ.: 3300914 - 3813801

■ Διεθνής Κωδικός αριθμός
περιοδικού:
(ISSN) 1106-0387
ΔΡΧ. 1.000

Στυμφαλία και Φενεός η Κορινθιακή "Αρκαδία"

*«Si j'ai du goût, ce n'est guère
Que pour la terre et les pierres».*

ARTHUR RIMBAUD

*«Αν υπάρχει κάτι που μ'αρέσει
αυτό δεν είναι παρά το χώμα και
οι πέτρες».*

Αρθούρος Ρεμπώ

Στυμφαλία

*«Ο τόπος μας είναι κλειστός, όλο βουνά
που έχουν σκεπή το χαμηλό ουρανό, μέρα και νύχτα...».*
(Γ. Σεφέρης)

Η Αρκαδία στην αρχαιότητα περιελάμβανε στα όριά της τη Στυμφαλία και το Φενεό που σήμερα υπάγονται στην Κορινθία καθώς και άλλες περιοχές που τώρα ανήκουν στην Ολυμπία (Φιγαλεία, Αλίφειρα) στην Αχαΐα (Αζανία, Κλειτορία) και στην Αργολίδα (Αλέα). Όμως τα σημερινά σύνορα των νομών είναι φορμαλιστικά και οι συμβατικές σκοπιμότητές τους –θετικές ή αρνητικές, αδιάφορο– δεν αλλάζουν τον ενιαίο χαρακτήρα του Αρκαδικού τοπίου.

Όσα από τα αρχαία κείμενα αναφέρουν το Φενεό και τη Στυμφαλία, ακόμη και από την εποχή του Ομήρου, μιλούν για Αρκαδικές πόλεις, η δε Κυλλήνη (Ζήρεια) σημειώνεται ως το "υψηλότερον όρος της Αρκαδίας". Το ίδιο παρατηρούμε και στα κείμενα των

ξένων περιηγητών που ήρθαν στην Ελλάδα στα χρόνια της τουρκοκρατίας, καθώς και στα λεξικά και τους χάρτες εκείνης της εποχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο χάρτης της Αρκαδίας, του Γάλλου γεωγράφου Μπαρμπιέ ντυ Μποκάξ¹ που δημοσιεύθηκε το 1786 στο βιβλίο του Ζ. Ζ. Μπαρτελεμού "Περιήγησις νέου Αναχάρσιδος". Στο χάρτη αυτό της Αρκαδίας περιλαμβάνεται ο Φενεός και η Στυμφαλία.

Η Αρκαδία της αρχαιότητας δε βρέχεται από πουθενά με θάλασσα και ως ενιαίος χώρος παραμένει κλειστή, κακοτράχαλη και βουνίσια και αποτελεί την καρδιά της Πελοποννήσου. Χαρακτηριστικό είναι το σχετικό χωρίο του Στράβωνος,² «Ἀρκαδία δ' ἐστὶν ἐν μέσῳ τῆς Πελοποννήσου, πλείστην δὲ χώραν ὀρεινὴν ἀποτεμένεται. Μέγιστον δ' ὄρος ἐν αὐτῇ Κυλλήνη», αλλά και του Πλίνιου³ που σημειώνει ότι η Αρκαδία δεν έχει από πουθενά θάλασσα «Arcadia untigue a mari remota». Το χωρίο αυτό του Πλίνιου εξηγεί καλύτερα ο Πανσανίας⁴ γράφοντας «... ἀρκάδες τὸ ἐντὸς οἰκοῦσιν ἀποκλειόμενοι θαλάσσης πανταχόθεν» και «... νέμονται δὲ οὗτοι τε καὶ τὸ ἄλλο ἀρκαδικὸν τὸ μεσόγαιον τῆς Πελοποννήσου». Να σημειώσουμε εδώ ότι από την εποχή του μεσαίωνα και ύστερα το κεντρικό τμήμα της Πελοποννήσου ονομάζεται και "Μεσσαρέα".

Επομένως όταν μιλάμε για την Αρκαδία, μια χώρα εκτός χρόνου που διαφέντευε "ο Μέγας Παν", η οποία όπως είπαμε περιελάμβανε τη Στυμφαλία και το Φενεό, νοούμε μια έννοια διαμετρικά αντίθετη προς τις παραλιακές περιοχές της Πελοποννήσου που από μέσα της προβάλλει και ως αυτοπροσδιόριστος τρόπος ζωής. Με άλλα λόγια, ο όρος "Αρκαδία" νομοθετεί τη ζωή των ορεινών κατοίκων της Πελοποννήσου που κάποτε ήταν γνήσια, ήρεμη, ποιμενική, ειδυλλιακή και αυθεντική. Γι αυτόν τον τρόπο ζωής οι Λατίνοι έλεγαν το «et in Arcadia ego» και εγώ έζησα σαν Αρκάς, δηλαδή ευτυχής και από αυτόν πηγάζει το "Αρκαδικόν ιδεώδες".

Με σύγχρονους όρους η "Αρκαδία" ως έννοια, θα μπορούσε να υποδηλώνει και ένα οικολογικό σύστημα μέσα στο οποίο διαπλέκονται τα τέσσερα στοιχεία των προσωκρατικών (γη, νερό, φωτιά και αέρας) με τα ζώα και τα φυτά και με τα υπόλοιπα στοιχεία του οργανικού και του ανόργανου κόσμου μας.

Από την άποψη αυτή –ας μου επιτραπεί εδώ μια μικρή παρέκβαση– το περιοδικό μας, που λόγω περιοχής στην οποία κυρίως αναφέρεται, φέρει αρχαίο αρκαδικό όνομα (ο Αίπυτος είναι τρίτος απόγονος του Αρκάδος και όπως λέει ο Όμηρος έχει ταφεί σε κάποια πλαγιά της Ζήρειας) θεωρεί σκόπιμο και μέσα στις σύγχρονες απαιτήσεις κινούμενο να δημοσιεύει και κείμενα σχετικά με τα προβλήματα του καιρού μας, όπως της οικολογίας, της υγείας, της παιδείας, της τέχνης κ.λπ. και αυτού του είδους άρθρα και μελετήματα

1. J. D. Barbie du Bocage. *L' Arcadie, pour le Voyage du Jeune Anacharsis*. J. J. Barthelemy. (Βλέπε το χάρτη στη σελίδα 14).

2. Στράβωνος Γεωγραφικά: H. G 388 - 8,1.

3. Plinius: *Naturalis Historia*, 4, 20.

4. Πανσανίου Αρκαδικά: H. 1, 3 και 1, 1.

Ο Φενεός

«Θε μου πρωτομάτορα μ' έχτισες μέσα στα βουνά...»

(Σ. Ελύτης)

διακεκριμένων επιστημόνων περιλαμβάνονται στις σελίδες του.

Αυτή λοιπόν η Αρκαδία, ως ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο, είναι «έως εσχάτου της γης» της κατάσπαρτη, όπως όλη η Ελλάδα άλλωστε, από ερείπια αρχαίων πολιτισμών –ίχνη της ανθρώπινης πορείας στο χρόνο– και μνημεία όλων των εποχών που διδάσκουν στους περαστικούς την ιστορία της.

Σ' αυτά τα ερείπια και τα μνημεία της δικής μας Αρκαδίας της Κορινθιακής, θέλω να ειπώ της Στυμφαλίας και του Φενεού, της terra mirabilis που λέει φίλος μου ποιητής για το δικό του τόπο, είναι αφιερωμένες αρκετές σελίδες αυτού του τεύχους.

Ας μη νομισθεί ότι μετατρέψαμε τον "Αίπυτο" σε αρχαιολογικό περιοδικό. Πρόκειται για μια συμβολική έστω χειρονομία που την οφείλουμε στον Άη-Γιώργη του Φενεού, όπου στο λιθόστρωτο της αυλής του απλώνεται η σιωπή της εγκόσμιας απάργησης και στο άλλο μοναστήρι το Φράγκικο που στέκει ερειπωμένο πλέον στη Στυμφαλία, δίπλα στα χαλάσματα της αρχαίας πόλης και στην ίδια την Αρχαία Στύμφαλο που και αυτή ανασκάπτεται τελευταία από ξένους αρχαιολόγους.

Στα ερείπια λέει ο ποιητής υπάρχει πάντα το τρομαχτικό και το γοητευτικό μαζί. Τα ερείπια αποτελούν ένα είδος παράξενης απουσίας.

Σ. Κ. Μ.

Απόσπασμα από ένα ποίημα

ΕΓΚΩΜΗ*

*Ήταν πλατύς ο κάμπος και στρωτός¹ από μακριά φαινόταν
το γύρισμα χειρών που σκάβαν.*

*Στόν ουρανό τα σύννεφα πολλές καμπύλες, κάπου-κάπου
μια σάλπιγγα χρυσή και ρόδινη² το δείλι.*

*Στο λιγοστό χορτάρι και στ' αγκάθια τριγυρίζαν
ψιλές αποβοχάρισσες ανάσες³ θα 'χε βρέξει
πέρα στις άκρες τα βουνά που έπαιρναν χρώμα.*

*Κι εγώ προχώρεσα προς τους ανθρώπους που δουλεύαν,
γυναίκες κι άντρες με τ' αξίνια σε χαντάκια.*

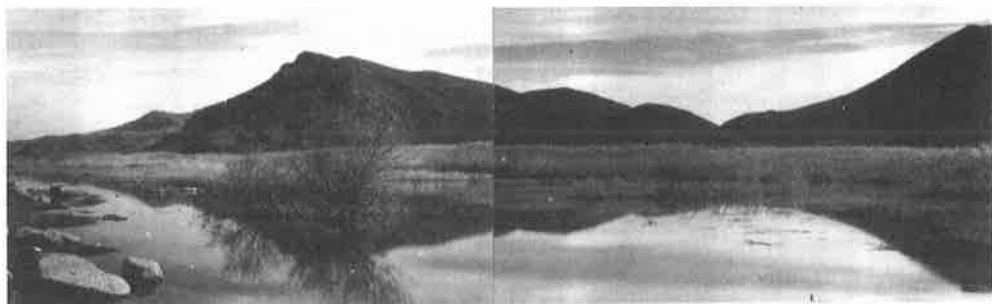
*Ήταν μια πολιτεία παλιά⁴ τειχιά δρόμοι και σπίτια
ξεχώριζαν σαν πετρωμένοι μνῶνες κυκλώπων,
η ανατομία μιάς ξοδεμένης δύναμης κάτω απ' το μάτι
του αρχαιολόγου του ναρκοδότη ή του χειρουργού.
Φαντάσματα και υφάσματα, χλιδή και χείλια, χωνεμένα
και τα παραπετάσματα του πόνου διάπλατα ανοιχτά
αφήνοντας να φαίνεται γυμνός κι αδιάφορος ο τάφος.(...)*

Γιώργος Σεφέρης

* "Όποι' και νι ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει" είχε πει ο ποιητής. Όμως το ποίημα τούτο δεν το 'γραψε για τη Στιμφαλία κι' ας της ταιριάζει τόσο. Οι ελληνικοί τόποι με τις αρχαιότητες λίγο-πολύ μοιάζουν ο ένας με τον άλλο.

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

Η Στυμφαλία λίμνη στις αρχαίες και τις νεότερες πηγές

Όσοι από τους αρχαίους συγγραφείς καθώς και από τους νεότερους –έλληνες και ξένους–, μιλούν στα έργα τους για τη λίμνη της Στυμφαλίας, παρέχουν σημαντικές γι' αυτή πληροφορίες. Μερικοί μάλιστα την επισκέφθηκαν κιόλας και οι πληροφορίες που μας δίνουν είναι θα λέγαμε από πρώτο χέρι. Από τις πηγές αυτές αντλούμε όσα προσφέρονται για μια απόπειρα προσέγγισης του θέματός μας από ιστορική άποψη, αφού η πορεία της λίμνης στους αιώνες είναι παρόμοια και αναπόσπαστα δεμένη με την ιστορία του τόπου μας.

Όπως είναι γνωστό, η περιοχή της Στυμφαλίας αποτελεί μια ορεινή κλειστή λεκάνη, που έχει σχηματισθεί πίσω από το αοιβεστολιθικό τείχος της Κυλλήνης (Ζήρειας) και είναι επιμήκης με κατεύθυνση από Β.Α. προς Ν.Δ. Στο κέντρο αυτής της λεκάνης πρέπει κατά την αρχαιότητα εποχή και οπωσδήποτε πριν χτιστεί η πόλη του Στύμφαλου στο χώρο όπου σήμερα υπάρχουν τα ερείπιά της, να είχε σχηματισθεί τεράστια λίμνη η οποία και κατέκλυζε ολόκληρο το λεκανοπέδιο. Τούτο το συμπεραίνουμε από το γεγονός ότι δεν υπήρχε το Αδριάνειο υδραγωγείο για να φύγουν τα νερά προς την πεδινή Κορινθία, αλλά ούτε και οι φυσικές καταβόθρες που υπάρχουν σήμερα πρέπει να υπήρχαν και έτσι τα νερά των πηγών και τα όμβρια που κατέβαζαν οι χειμάρροι από τα γύρω βουνά κατέληγαν στην πεδιάδα και την πλημμύριζαν.

Γι' αυτό και η πανάρχαιη πελασγική πόλη στην οποία βασίλευσε ο γιος του Πελασγού Τήμενος, που κατά τη μυθολογία ανάθρεψε edó τη θεά Ήρα και της έχτισε και τρία ιερά, ήταν χτισμένη αλλού, όμως πού ακριβώς δεν γνωρίζουμε. Ίσως να ήταν στο δυτικό άκρο του λεκανοπέδιου κοντά στον οικισμό Καρτέρι ή κάπου μεταξύ Λαύκας και Καστανιάς, όπου βρέθηκαν ίχνη αρχαίων κτισμάτων.

Την πληροφορία αυτή έχουμε από το σχετικό χωρίο του Πανσανία που επισκέφθηκε τη Στυμφαλία τον 2ο μ.Χ. αιώνα και αναφέρει ότι, όπως του είπαν, η πόλη αρχικά ήταν χτισμένη σε άλλο μέρος και όχι εκεί που ήταν η νέα πόλη, όταν την επισκέφθηκε: «Λέγεται δέ ἐξ ἀρχῆς

ἐτέρωθι οἰκησθῆναι τῆς χώρας καὶ οὐκ ἐς τὴν ἐφ' ἡμῶν πόλιν. Ἐν δὲ τῇ Στυμφήλῳ τῇ ἀρχαίᾳ Τήμενόν φασιν οἰκῆσαι τὸν Πελασγοῦ καὶ Ἦραν ὑπὸ τοῦ Τημένου τραφῆναι τούτου καὶ αὐτόν ἱερά τῇ Θεῷ τρία ἰδρύσασθαι...¹».

Από τὴν πληροφορία αὐτή, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες ὅπως θα δοῦμε πιο κάτω, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι, ἡ πόλη χτίστηκε ἀπὸ τὸ Στύμφαλο ἐκεῖ ὅπου σήμερα ὑπάρχουν τὰ ερεῖπιά της, ὅταν ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες ἡ λίμνη ἀποξηράνθηκε ἀπὸ τὶς καταβόθρες ποὺ δημιουργήθηκαν με τὴ διαβρωτικὴ ἐνέργεια τῶν υδάτων στα ἀσβεστολιθικά πετρώματα τοῦ πυθμένα της καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη πίεση ποὺ ἀσκούσε σ' αὐτὰ ὁ τεράστιος ὄγκος τοῦ ἀποθηκευμένου νεροῦ.

Τέτοιες καταβόθρες ἢ βάραθρα –οἱ ἀρχαῖοι Ἀρχάδες τὰ ἔλεγαν «ζέρεθρα»²– ὑπῆρχαν πολ- λά στὴν Ἀρκαδίᾳ, μὰς λέει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ προσδιορίζει καὶ τὴν αἰτία τῆς δημιουργίας τους. Ἐπειδὴ, λέει, τὰ Ἀρκαδικὰ ὁροπέδια ἦσαν ἀπὸ παντοῦ κλειστά καὶ τὰ νερά δεν μποροῦσαν νὰ φύγουν πρὸς τὴ θάλασσα, ἐβρισκαν δίοδο στο βάθος τῆς γῆς ὅπου ἀνοίγαν καταβόθρες, οἱ οποίες καὶ κατὰπιναν τὰ ποτάμια.

«Ὅτι δ' εἰσι τοιαῦται φάραγγες καὶ διαστάσεις τῆς γῆς δηλοῦσιν οἱ καταπινό- μενοι τῶν ποταμῶν. Συμβαίνει δὲ τοῦτο πολλὰ τοῦ τῆς γῆς ὅσον τῆς μὲν Πελοποννή- σου πλεῖστα τοιαῦτα περὶ τὴν Ἀρκαδίαν ἐστίν. Αἴτιον δέ, διὰ τὴν ὀρεινὴν οὖσαν μὴ ἔχειν ἐκροάς ἐκ τῶν κοιλιῶν εἰς τὴν θάλατταν. Πληρούμενοι γάρ οἱ τόποι καὶ οὐκ ἔχοντες ἔκρυσιν, αὐτοὶ εὐρίσκονται τὴν δίοδον εἰς βάθος, ἀποδιδαζομένου τοῦ ἄνωθεν ἐπιόντος ὕδατος»³.

Για τὶς καταβόθρες τῆς Στυμφαλίας ἀλλὰ καὶ τοῦ Φενεοῦ, κάνουν λόγο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Ἡ ἀρχαιότερη ἱστορικὴ πηγὴ ὁ Ἡρόδοτος, χωρὶς νὰ προσδιορίζει χρονικὰ τὸ γεγονὸς, λέει ὅτι στὴ Στυμφαλία ἀνοίξε κρυφὸ χάσμα μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο φεύγουν τὰ νερά καὶ ξαναβγαίνουν στὴν Ἀργολίδα καὶ ἀποτελοῦν τὸν ποταμὸ ποὺ ἀπὸ τοὺς Ἀργεῖους ὀνομάζεται Ἐρασίνος. «Ἐπεῖτε δὲ Σπαρτιήτας ἄγων (ὁ Κλεομένης) ἀπῖκετο ἐπὶ ποταμόν Ἐρασῖνον, ὃς λέ- γεται ρεῖν ἐκ τῆς Στυμφηλίδος λίμνης, τὴν γὰρ δὴ λίμνην ταύτην ἐς χάσμα ἀφανές ἐκδιδοῦσαν ἀναφαίνεσθαι ἐν Ἀργεῖ, τό ἐντεῦθεν δὲ τό ὕδωρ τοῦτο ὑπ' ἀργείων Ἐρασῖνον καλέεσθαι»⁴.

Σαφέστερες πληροφορίες γιὰ τὸ ἀνοίγμα τῶν καταβοθρῶν μὰς δίνει ὁ σπουδαιότερος τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ὁ Στράβων, ὁ ὁποῖος λέει ὅτι παλαιότερα τὰ νερά τῆς Στυμφαλίας λίμνα- ζαν στο λεκανοπέδιο καὶ τὸ γέμιζαν γιατί, οὔτε οἱ καταβόθρες ὑπῆρχαν γιὰ νὰ τὰ παροχετεύ- ουν οὔτε καμμιὰ ἄλλη διέξοδος εἶχαν γιὰ νὰ φεύγουν, ὁ δὲ ποταμὸς Ἐρασίνος δημιουργήθηκε ἀπὸ ἓνα παράξενο συμβάν ὅπως ἐγίνε καὶ με δυὸ ἄλλους ποταμούς τὸν Ἀλφειὸ καὶ τὸν Ευρώ- τα⁵. «Περὶ δὲ τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Εὐρώτα τό συμβεβηκός παράδοξον εἴρηται καὶ τό περὶ Ἐρασῖνον τὸν ἐκδιδόντα ἐκ τῆς Στυμφαλίδος λίμνης εἰς τὴν Ἀργείων νυνί,

1. Πανσανίου Ἀρκαδικά. 22, 1-2.

2. Στράβωνος Γεωγραφικά Η. C 389, 4.

3. Ἀριστοτέλους Ἀπαντα – Vol. IV – Meteorologica et de Mundo, L, b.I Cap. XIII, σελ. 35.

4. Ἡροδότου ἱστοριῶν VI, 76.

5. Ὁ Ἀλφειὸς καὶ ὁ Ευρώτας ἦσαν θεοποιημένοι ποταμοὶ ποὺ κατὰ τὴ μυθολογία εἶχαν κοινὴ πηγὴ τὴ λίμνη Τάκα τῆς Τεγέας, ποὺ τὰ νερά τῆς χάνονταν σὲ καταβόθρες καὶ ξανάβγαιναν ὡς ποταμοί, ὁ ἓνας στὴν Ἠλεῖα καὶ ὁ ἄλλος στὴ Λακωνία.

Η Μεγάλη καταβόθρα στη Γιδομάντρα. (Φωτογραφία Τάκη Κακαριάτη)

πρότερον δ' οὐκ ἔχοντα ἔκρυσιν τῶν θερέθρων ἅ καλοῦσιν Ἀρκάδες ξέρεθρα, τιφλῶν ὄντων καὶ μὴ δεχομένων ἀπέρασιν»⁶.

Το παράξενο τούτο συμβάν για το οποίο μιλάει ο Στράβων δεν είναι άλλο από το γεγονός ότι, κάποια στιγμή και για τους λόγους που παραπάνω αναφέραμε και ίσως και από κάποιο σεισμό, άνοιξαν ξαφνικά καταβόθρες στον πυθμένα της λίμνης, με αποτέλεσμα τα λιμνάζοντα νερά που είχαν συσσωρευθεί στην πεδιάδα ακόμη και από την εποχή του κατακλυσμού του Δευκαλίωνα, να βρουν διέξοδο και να φύγουν και η πεδιάδα να αποξηρανθεί.

Η μία από τις καταβόθρες αυτές που λειτουργεί ακόμη και σήμερα, βρίσκεται στη ρίζα του βουνού Απέλαυρο. Πρόκειται για τη μεγάλη καταβόθρα της Γιδομάντρας όπως τη λένε οι ντόπιοι. Σ' αυτή, λέει ο Πανσανίας, καταλήγει η κοίτη του Στύμφαλου ποταμού που σχηματίζεται από τις πηγές. «*Ἐν δέ τῇ Στυμφάλῳ... πηγὴ καὶ ἀπ' αὐτῆς ποταμὸν ποιεῖ τὸν Στύμφαλον... Οὗτος ἐς χάσμα γῆς κάτεισιν ὁ ποταμός, ἀναφαινόμενος δέ αὖθις ἐν τῇ Ἀργολίδι μεταβάλλει τὸ ὄνομα, καὶ αὐτόν ἀντί Στυμφάλου καλοῦσιν Ἑρασῖνον*»⁷.

Η άλλη καταβόθρα είναι πολύ μικρή και βρίσκεται στην απέναντι όχθη της λίμνης προς το μέρος των αρχαιοτήτων στη θέση Φόστα, κοντά στο βαραθρώδες σπήλαιο που ανακαλύφθηκε τελευταία.

Στη συνέχεια της περιγραφής του ο Στράβων αναφέρει για το ίδιο θέμα και τη γνώμη του Ερατοσθένη⁸, που και αυτός παραδέχεται ότι ο ποταμός Ερασίνοσ στην Αργολίδα πηγάζει από

6. Στράβωνος Γεωγραφικά Η. C 389, 4.

7. Πανσανίου Η. Αρκαδικά 22, 3.

8. Πρόκειται για τον Αλεξανδρινό λόγιο και μαθηματικό που έζησε κατά το διάστημα 275-194 π.Χ. και υπήρξε ο πρώτος συστηματικός γεωγράφος.

τη Στυμφαλία, όπως συμβαίνει και με τον ποταμό Ανία στο Φενεό που χάνεται στις καταβόθρες και βγαίνει στις πηγές του Λάδωνα, κοντά στη σημερινή Λυκούρια.

«*Ἐρατοσθένης δέ φησι περί Φενεόν μέν τοῦ Ἀνίαν καλούμενον ποταμόν καταδύεσθαι εἷς τινας ἡθμούς οὓς καλεῖσθαι ζέρεθρα... τόν Ἐρασίονον δέ παρὰ Στυμφάλου ρέοντα ὑποδύντα ὑπό τό ὄρος ἐν τῇ Ἀργείᾳ πάλιν ἀναφανῆναι*»⁹.

Σε άλλο μέρος της συγγραφής του ο Στράβων επαναλαμβάνει επίσης ότι ο Ερασίνοος πηγάζει από τη λίμνη της Στυμφαλίας η οποία υπήρξε ονομαστή για τα φτερωτά εκείνα τέρατα που τα έλεγαν Στυμφαλίδες ορνίθες και που τα έδιωξε από εκεί ο Ηρακλής και προσθέτει ότι ο Ερασίνοος γεμίζει με νερά την Αργολική πεδιάδα.

«*Ἄλλος δέ ποταμός Ἐρασίνοος ἐν τῇ Ἀργείᾳ ἐστίν· οὗτος δέ τὰς ἀρχάς ἐκ Στυμφάλου τῆς Ἀρκαδίας λαμβάνει καί τῆς ἐκεί λίμνης τῆς καλουμένης Στυμφαλίδος, ἐν ᾗ τὰς ὄρνεις μυθολογοῦσι τὰς ὑπό τοῦ Ἡρακλέους τοξεύμασι καί τυμπάνοις ἐξελαθείσας, ἅς καί αὐτάς καλοῦσι Στυμφαλίδας· δύντα δ' ὑπό γῆς φασί τόν ποταμόν τοῦτον ἐκπίπτειν εἰς τήν Ἀργείαν καί ποιεῖν ἐπίρρυτον τό πεδίον*»¹⁰.

Τέλος αξιοσημείωτη είναι και η μαρτυρία του Απολλώνιου του Ρόδιου ο οποίος στα σχόλιά του για τα μυθολογούμενα περί "Στυμφαλίδων ορνίθων" λέει ότι πράγματι τα νερά της λίμνης Στυμφαλίας έφηναν μέσα από τις καταβόθρες και η πεδιάδα αποξηράνθηκε, χωρίς όμως να αναφέρει ότι βγαίνουν στην Αργολίδα όπως υποστηρίζουν οι άλλοι. «... *τήν καί Στυμφαλίδα λίμνην φασί διά θερέθρων ἐκδοθεῖσαν ξηρανθῆναι*»¹¹.

Το ότι η λίμνη αποξηράνθηκε μέσα από τις φυσικές καταβόθρες που δημιουργήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων από τις αιτίες που αναφέραμε είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Δεν είναι όμως καθόλου σίγουρο ότι, τα νερά που χάνονται στις καταβόθρες της Στυμφαλίας βγαίνουν κοντά στο Άργος στο σημερινό Κεφαλάρι και αποτελούν τις πηγές του Ερασίνου, όπως ακόμη και σήμερα παραδέχονται οι κάτοικοι της γύρω περιοχής, ενώ οι γεωλόγοι ύστερα από έρευνες και μελέτες που έκαναν το αποκλείουν εντελώς.

Την άποψη των γεωλόγων ότι ο Ερασίνοος δεν πηγάζει από τη Στυμφαλία λίμνη, ενισχύει και το φαινόμενο που παρατηρείται στο Κεφαλάρι του Άργους, να λιγοστεύουν τα νερά τους κυλοκαιρινούς μήνες και κάποτε σχεδόν να στερεύουν, ενώ η λίμνη είναι γεμάτη και οι καταβόθρες της λειτουργούν.

Από τις μαρτυρίες των αρχαίων συγγραφέων που μέχρι τώρα εκθέσαμε συνάγεται το συμπέρασμα ότι στην πανάρχαια εποχή ολόκληρη η πεδιάδα της Στυμφαλίας ήταν πλημμυρισμένη. Τα νερά αυτά έφηναν όταν σε δεδομένη στιγμή άνοιξαν οι καταβόθρες και άφησαν την πεδιάδα ελεύθερη όπου και χτίστηκε η νέα πόλη.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι ανάλογες γεωλογικές μεταβολές συνέβησαν και στη γειτονική πεδιάδα του Φενεού όπου υπήρχε η ομώνυμη λίμνη η οποία σήμερα είναι εντελώς αποξηραμένη. Οι αναλογίες των γεωλογικών φαινομένων που παρατηρήθηκαν στα δύο λεκανοπέδια οφείλονται όπως λένε οι γεωλόγοι στο ότι και τα δύο έχουν τον ίδιο γεωλογικό σχηματισμό και

9. Στράβωνος Γεωγραφικά Η. C 389, 4.

10. Στράβωνος Γεωγραφικά Η. C 371, 8.

11. Απολλώνιος ο Ρόδιος. Σχόλια Βιβλ. 4ο. Αργοναυτιών Β. 1055 (υποσημείωση).

αποτελούν ορεινές κλειστές λεκάνες¹² – βυθίσματα στον όγκο του καρστικής¹³ μορφής ασβεστολίθου της Τρίπολης. Γι' αυτό και τα νερά χάνονται σε υπόγειες ρωγμές, σπήλαια και καταβόθρες που παρουσιάζουν τα πετρώματα αυτής της μορφής.

Αν με τις πληροφορίες που μας παρέχουν οι αρχαίοι συγγραφείς συνδυάσουμε και τα μυθολογούμενα για τις Στυμφαλίδες όρνιθες, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι καταβόθρες άνοιξαν την εποχή που ήρθε στη Στυμφαλία ο Ηρακλής για να επιτελέσει το σχετικό άθλο του.

Την ίδια περίπου εποχή άνοιξαν και οι καταβόθρες της λίμνης του Φενεού και όπως μας πληροφορεί ο Πανσανίας, οι Φενεάτες του είπαν ότι οι καταβόθρες αυτές είναι τεχνητές και τις κατασκεύασε ο Ηρακλής με τα χέρια του όταν για ένα διάστημα έμενε κοντά στη γαριά του τη Λαονόμη που ζούσε στο Φενεό. «*Τά δέ δάραθρα οί Φενεάται ταῦτα φασίν εἶναι χειροποίητα ποιῆσαι δέ αὐτά Ἡρακλέα τηνικαῦτα ἐν Φενεῷ παρὰ Λαονόμῃ τῇ Ἀμφιτρώωνος μητρὶ οἰκούντᾳ*»¹⁴.

Όσοι από τους συγγραφείς επιχειρούν μια ερμηνευτική προσέγγιση του μύθου των Στυμφαλίδων ορνίθων καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, με αυτές εξεικονίζονται οι αρρώστιες και τα δεινά που μάστιζαν τους κατοίκους και προέρχονταν από τις νοσηρές αναθυμιάσεις που αναδίδονταν από τους βαλτότοπους όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Απολλοδώρος, «*Ἦν δέ ἐν Στυμφάλῳ πόλει τῆς Ἀρκαδίας Στυμφαλὶς λεγομένη λίμνη πολλῇ συνηρεφής ὕλη· εἰς ταύτην ὅρνεις συνέφυγον ἄπλετοι...*»¹⁵.

Όμως πέρα από αυτά, οι Στυμφαλίδες όρνιθες συμβόλιζαν ακόμη και τις καταστροφές που γίνονταν από τις πλημμύρες στις γύρω από τη λίμνη καλλιέργειες –κάτι που εξακολουθεί να συμβαίνει και σήμερα– και η εκδίωξή τους ή κατ' άλλους η εξολόθρευσή τους από τον Ηρακλή εξεικονίζει την αφηνία διάνοιξη των βαράθρων και την αποξήρανση της πεδιάδας και κατά συνέπεια την άρση όλων των αιτίων της δυστυχίας των κατοίκων, που μυθολογημένη είχε ενσκήψει στη γύρω περιοχή με τη μορφή ανθρωποφάγων πτερωτών τεράτων.

«*Επί δέ τῷ ὕδατι τῷ ἐν Στυμφάλῳ κατέχει λόγος ὀρνιθᾶς ποτε ἀνδροφάγους ἐπ' αὐτῷ τραφῆναι· ταύτας κατατοξεῦσαι τὰς ὀρνιθας Ἡρακλῆς λέγεται... αὐται τοῖς ἐπὶ ἄγρῳ αὐτῶν ἀφικνουμένοις ἐπιπέπτανται, καὶ τιτρώσκουσί τε τοῖς ράμφεσι καὶ ἀποκτείνουσιν*»¹⁶.

Δηλαδή ο Ηρακλής έκαμε στη Στυμφαλία ό,τι έκαμε και στο Φενεό με τη διαφορά ότι ο άθλος του εδώ ήταν «διατεταγμένος» και επενδύθηκε με το μανδύα της αλληγορίας του γνωστού μύθου του οποίου ως ιστορική ερμηνεία πρέπει να θεωρεΐται το υπερφυσικό έργο της διάνοιξης των βαράθρων και επομένως η εξασφάλιση στη συνέχεια των προϋποθέσεων για να χτιστεί από το Στύμφαλο η νέα πόλη σε τμήμα του χώρου που παλαιότερα κατείχε η λίμνη.

Το ότι ο Ηρακλής είναι σύγχρονος του Στύμφαλου προκύπτει από όσα αναφέρει η Ελληνι-

12. Ν. Αϊβαλιωτάκης – Αι ορεινὰ λεκάναι Φενεοῦ καὶ Στυμφαλίας. Αρχεῖον Γεωγραφικοὺς Οικονομικῶν Μελετῶν Α.Τ.Ε. Αθήνα 1941. (Βλέπε στον πρόλογο και στο κεφάλαιο γεωγραφική θέσις και ανάλυσις όψης).

13. Καρστική μορφή λέγεται στη γεωλογία το σύνολο των μετασχηματισμών που συμβαίνουν στα ασβεστολιθικά πετρώματα με την επίδραση του νερού. (Ρωγμές, καταρριμνίσεις, σπήλαια, υπόγειοι ποταμοί, πηγές, καταβόθρες, λίμνες κ.λπ.). Η ονομασία δόθηκε από το ρηϊπέδο του Karst.

14. Πανσανίου Αρχαϊκά 14, 2.

15. Απολλοδώρου II, 92-93.

16. Πανσανίου Αρχαϊκά, 22, 4-5.

*Η λίμνη Στυμφαλίας: Πίνακας του Dodwell (1819) με έγχομη χάραξη του R. Havell.
(Από τη συλλογή του Σπύρου Μαρκεζίνη).*

κή Μυθολογία και όσα οι αρχαίοι συγγραφείς σημειώνουν σχετικά με τη γενεαλογία των Αρκάδων κατά την οποία ο Στύμφαλος είχε τρεις γιούς και μια κόρη την Παρθενόπη με την οποία ο Ηρακλής έκαμε ένα γιο τον Ευήρη.

Ο Στύμφαλος έχτισε την πόλη σε χώρο της πεδιάδας που απελευθερώθηκε από τα νερά και επάνω σ' ένα μαρκόστενο λοφοειδές ύψωμα που μοιάζει με ακριωτήριο και οι ντόπιοι ονομάζουν Μύτικα. Στην κορυφή του λόφου βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας ακρόπολης της Στυμφάλου και στις πλαγιές του, στα επίπεδα κράσπεδα, αλλά και στην πεδιάδα που σήμερα καλύπτεται και πάλι από τα νερά της λίμνης υπάρχουν πάμπολλα απομεινάρια αρχαίων κτισμάτων που ήρθαν στο φως με τις ανασκαφές που έγιναν από τον καθηγητή Αν. Ορλάνδο, μεταξύ των ετών 1924-1930, εποχή που η λίμνη είχε σχεδόν αποξηρανθεί λόγω μεγάλης ανομβρίας.

Οι ανασκαφές εκείνες έφεραν στην επιφάνεια σημαντικά ευρήματα, που όπως είπαμε, υπάρχουν κυρίως στο χώρο που σήμερα καλύπτεται από τη λίμνη, μεταξύ των οποίων σπουδαιότερα είναι ένα μέρος του αρχαίου τείχους με τις πύλες του, το στάδιο και η αρχαία αγορά και άλλα ποικίλα κτίσματα, που με λεπτομέρειες περιγράφονται στα πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας¹⁷.

Η ύπαρξη των ερειπίων και η θέση που βρίσκονται επιβεβαιώνουν τις πληροφορίες των πηγών ότι, τότε που χτίστηκε η πόλη, η οποία και διατηρήθηκε σε ακμή επί πολλούς αιώνες, δεν υπήρχε πλέον η λίμνη ή και αν υπήρχε έπιανε πολύ μικρή έκταση στο χαμηλότερο μέρος της πεδιάδας και δεν ενοχλούσε την πόλη.

Ο Στράβων λέει ότι η λίμνη άλλοτε έφθανε μέχρι την άκρη της πόλης και άλλοτε απομακρυνότανε «... τήν τών Στυμφαλίων πόλιν νύν μέν πεντήκοντα διέχειν σταδίους από

17. Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας: Έτη 1922-24, σελ. 117-123. Έτος 1925, σελ. 51-55. Έτος 1926, σελ. 131-139. Έτος 1928, σελ. 120-123. Έτος 1929, σελ. 92 και έτος 1930, σελ. 88.

τῆς λίμνης, τότε δέ ἐπ' αὐτῆς κείσθαι»¹⁸.

Τα ίδια περίπου σημειώνει και ο Πανσανίας, που λέει ότι το χειμώνα σχηματίζεται από τις πηγές μικρή λίμνη, ενώ το καλοκαίρι δεν υπάρχει λίμνη και το νερό από τις πηγές σχηματίζει το Στύμφαλο ποταμό που πηγαίνει κατ' ευθείαν στην καταβόθρα. «Ἐν δέ τῇ Στυμφάλῳ χειμῶνος μεν ὥρα λίμνην τε οὐ μεγάλην ἢ πηγὴ καὶ ἀπ' αὐτῆς ποταμόν ποιεῖ τὸν Στύμφαλον· ἐν θέρει δὲ προλιμνάζει μὲν οὐδέν ἔτι, ποταμός δέ αὐτίκα ἐστὶν ἀπὸ τῆς πηγῆς. Οὗτος ἐς χάσμα γῆς κάτεισιν...»¹⁹.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, αλλά και με όσα νεώτεροι συγγραφείς αναφέρουν, η έκταση της λίμνης δεν ήταν ποτέ σταθερή γιατί τη ρύθμιζαν οι καταβόθρες και οι χειμῶνες. Άλλοτε μεγάλωνε και άλλοτε ξεραινότανε εντελώς όπως συνέβη και πριν από μερικά χρόνια. Φαίνεται ότι κατά καιρούς οι καταβόθρες έφραζαν από τη λάσπη που έφεραν οι κατεβασιές των χειμάρων και η στάθμη του νερού ανέβαινε και όταν ξανάνοιγαν η λίμνη πάλι λιγότευε ή και ξεραινότανε εντελώς. Για το ότι αυτό συνέβαινε και στην αρχαιότητα έχουμε σχετικές μαρτυρίες από δύο κείμενα.

Ο Πανσανίας λέει ότι επί των ημερών του έφραξαν οι καταβόθρες και η πεδιάδα μεταβλήθηκε σε λίμνη επειδή η θεά Άρτεμη ήταν δυσαραεστημένη με τους Στυμφάλιους που αδιαφορούσαν για τη γιορτή της. Όμως η θεά έκαμε το θαύμα της όταν ένας κυνηγός έπεσε μαζί με το ελάφι που κυνηγούσε στην καταβόθρα. Τότε η καταβόθρα άνοιξε ξαφνικά και κατάπιε ελάφι και κυνηγό και η λίμνη αποξηράνθηκε μέσα σε μια ημέρα. Φυσικά από τότε οι Στυμφάλιοι τελούσαν τη γιορτή της Θεάς με μεγαλύτερο σεβασμό.

«Λέγεται δέ και ἐφ' ἡμῶν γενέσθαι θαῦμα τοιόνδε. Ἐν Στυμφάλῳ τῆς Ἀρτέμιδος τήν ἑορτήν κατά τε ἄλλα ἥγον οὐ σπουδῇ καὶ τά ἐς αὐτήν καθεστηκότα ὑπερέδεικνον τά πολλά. Ἐοπεσοῦσα οὖν ὕλη κατά τοῦ θαράθρου τό στόμα, ἥ κάτεισιν ὁ ποταμός (ὅς ἐστιν ὁ Στύμφαλος) ἀνείργε μὴ καταδύεσθαι τό ὕδωρ, λίμνην τε ὅσον ἐπὶ τετρακοσίους σταδίους τό πεδίον σφίσι γένεσθαι λέγουσι. Φασὶ δέ ἔπεσθαι θηρευτήν ἄνδρα ἐλάφῳ φευγούσῃ, καὶ τήν μὲν εἰς τό τέλμα ἵεσθαι, τόν δέ θηρευτήν ἐπακολουθούντα ὑπὸ τοῦ θυμοῦ κατόπιν τῆς ἐλάφου νήχεσθαι. Καί οὕτω τό θάραθρον τήν τε ἑλαφον καὶ ἐπ' αὐτῇ τόν ἄνδρα ὑπεδέξατο. Τούτοις δέ τοῦ ποταμοῦ τό ὕδωρ ἐπακολουθηῖσαι φασιν ὥστε ἐς ἡμέραν Στυμφαλίους ἐξήραντο ἅπαν τοῦ πεδίου τό λιμνάζον· καὶ ἀπὸ τούτου τῇ Ἀρτέμιδι τήν ἑορτήν φιλοτιμία πλέον ἄγουσι»²⁰.

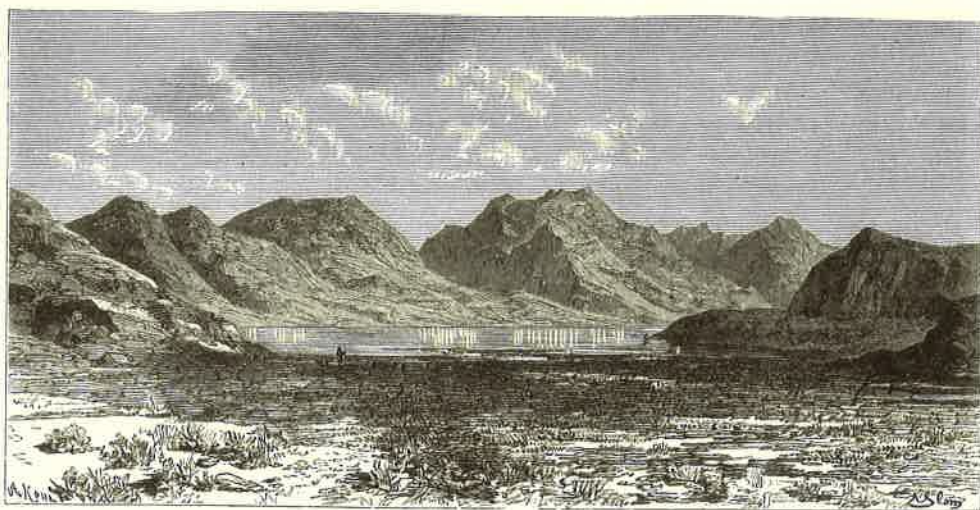
Το επεισόδιο τούτο όσο κι αν είναι δημιούρημα της θρησκευτικής μυθοδοξασίας των αρχαίων Στυμφαλίων υποδηλώνει στο βάθος την αλήθεια ότι η λίμνη ανασχηματίσθηκε κάποτε από έμφραξη της καταβόθρας και ακολούθως αποξηράνθηκε από την ξαφνική απόφραξή της.

Την άλλη μαρτυρία έχουμε από τον Στράβωνα και αναφέρεται στον Αθηναίο στρατηγό Ιφικράτη όταν κατά τη διάρκεια του Κορινθιακού πολέμου (395-386 π.Χ.) πολιορκούσε τη Στυμφαλία. Επειδή δεν μπορούσε να την κυριεύσει αποπειράθηκε να φράξει με σπόγγους την καταβόθρα ώστε να πλημμυρίσουν τα νερά και να αναγκάσουν την πόλη σε παράδοση. Δεν το

18. Στράβωνος Γεωγραφικά, Η, C 389, 4. (Η απόσταση των πενήντα σταδίων πρέπει να είναι λανθασμένη γιατί τότε η πόλη θα έπρεπε να απέχει από τη λίμνη 9-10 χιλιόμετρα κάτι που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

19. Πανσανίου Αρκαδικά, 22, 3.

20. Πανσανίου Αρκαδικά, 22, 8, 9.

Lac Stymphale. — Dessin de Stom, d'après un croquis de l'auteur.

Λίμνη Στυμφαλία: Σχέδιο του Stom πάνω σε σκίτσο του συγγραφέα.

έχαμε όμως γιατί κάποιο θεϊκό σημάδι (διοσημία) τον εμπόδισε. «Διό δὴ καὶ Ἰφικράτη πολιορκούντα τον Στύμφαλον καὶ μηδὲν περαίνοντα ἐπιχειρῆσαι τὴν κατάδυσιν ἀποφράξαι σπόγγους πορισάμενον πολλούς, παύσασθαι δε διοσημίας γενομένης»²¹.

Η λίμνη έπαψε να αποτελεί κίνδυνο για την πόλη από τότε που ο ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός (2ος αι. μ.Χ.) άνοιξε τη γνωστή υπόγεια σήραγγα κάτω από το διάσελο Σιούρι και κατασκεύασε το λεγόμενο «αδριάνειο υδραγωγείο» με το οποίο μετέφερε το μεγαλύτερο μέρος των πηγαίων υδάτων της Στυμφαλίας στην Κόρινθο. «Κρήναι δέ πολλαί μέν ἀνά τὴν πόλιν πεποίηνται πᾶσαν ἄτε ἀφθόνου ρέοντος σφίσιν ὕδατος καὶ ὃ δὴ βασιλεὺς Ἀδριανὸς εἰσήγαγεν ἐκ Στυμφήλου»²².

Το γιγαντιαίο αυτό υδραγωγείο είχε συνολικό μήκος εκατό περίπου χιλιομέτρων. Μερικά τμήματά του βρίσκονται ακόμη σε καλή κατάσταση ενώ οι υπόγειες σήραγγες, ύστερα από καθαρισμό και επισκευές που έγιναν, λειτουργούν και σήμερα και μεταφέρουν το νερό της Στυμφαλίας μέσω του Ασωπού ποταμού στην πεδινή Κορινθία για άρδευση.

Από την εποχή του Αδριανού και μετά και για όσους αιώνες λειτουργούσε το αδριάνειο υδραγωγείο φαίνεται ότι η λίμνη έπαψε να υπάρχει ή και αν ανασχηματιζόταν κατά καιρούς εκάλυπτε πολύ μικρή έκταση της Στυμφαλιακής πεδιάδας. Γι' αυτό και οι περισσότεροι από τους μεταγενέστερους συγγραφείς δεν αναφέρουν πλέον καθόλου τη λίμνη. Μερικοί από αυτούς που κάνουν λόγο για τη Στυμφαλία μιλάνε μόνο για πεδιάδα και όχι για λίμνη. Ο Ηρωδιανός λόγω χάρη, σύγχρονος του Μάρκου Αυρήλιου (2ος αιώνας μ.Χ.) στο μικρό αττικιστικό λεξικό του "Φιλέταιρος" σημειώνει: «Στύμφαλος, πόλις Ἀρκαδίας καὶ πεδίων

21. Στράβωνος Γεωγραφικά. Η. C. 389, 4.

22. Πανσανίου Κορινθιακά. 3, 5.

ομώνυμον καί πηγή»²³. Τα ίδια ακριβώς και "επί λέξει" γράφει και ο Στέφανος ο Βυζάντιος²⁴ τετρακόσια χρόνια μετά, στο περίφημο για την εποχή του «περί πόλεων» γεωγραφικό λεξικό του. Τα ίδια περίπου αναφέρουν και ο λεξικογράφος Ησύχιος²⁵ και ο ρωμαίος συγγραφέας Στάτιος²⁶. Από τους νεότερους τη λίμνη αναφέρει ο Ευστάθιος²⁷ (12ος αιώνας) στα σχόλιά του στον Όμηρο.

Για την κατάσταση της λίμνης στην εποχή της Φραγκοκρατίας δεν έχουμε ειδήσεις. Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας τη λίμνη αναφέρουν ο Μελέτιος²⁸ (1661-1714) που την καταγράφει ως "Ερσινή" και ως "λίμνη του Ζαρκά" και ο Στ. Κομνητός²⁹ (1770-1837) που λέει ότι βρίσκεται πλησίον του ποταμού Στύμφαλου τον οποίο και θεωρεί ως όριο μεταξύ Αρκαδίας, Σικυώνος και Αργολίδος.

Την εποχή αυτή η σήραγγα του Αδριανού πρέπει να έκλεισε από φερτές ύλες ή και από άλλες αιτίες και σχεδόν αχρηστεύθηκε. Ήταν όμως σε λειτουργία η μεγάλη καταβόθρα της Γιδομάντρας. Μ' αυτή σχετίζεται και ο περιεργος όσο και απίθανος θρύλος που αναφέρει στο βιβλίο του ο Κ. Γαλάνης³⁰ για το ραγιά που περίμενε στο κεφάλι του Άργους και έπερνε τα σφαγμένα πρόβατα που κάθε τόσο έριχνε στην καταβόθρα ο γιός του, που ήταν τσοπάνης στο Μπέη της Στυμφαλίας και που κάποτε αντί για σφαχτό παρέλαβε το κεφάλι του παιδιού του.

Ποικίλες πληροφορίες για τη λίμνη έχουμε και από ξένους περιηγητές που επισκέφθηκαν τη Στυμφαλία λίγο πριν από την επανάσταση του 1821 αλλά και αργότερα. Από αυτούς ο Μπελέ³¹ εντυπωσιασμένος από τη μεγαλοπρέπεια του τοπίου της καταβόθρας γράφει: «Κανείς δεν μπορεί να κοιτάξει από την κορυφή του απότομου βράχου που δεσπόζει της καταβόθρας, τα νερά να καταποντίζονται στροβιλιζόμενα μ' ένα ασταμάτητο μούγκρισμα, χωρίς να του μείνει μια πολύ ζωηρή και βαθιά εντύπωση».

Ένας άλλος ο Κλάρκ³² για το ίδιο θέμα γράφει: «Η γκριζα όψη του βράχου που τον στολίζουν κόκκινα λουλούδια, το σκοτεινό σπήλαιο της καταβόθρας και το θολό ποτάμι που κάνει με ορμή την τρελή του κατάδυση από το φως του ήλιου στο σκοτάδι, δίνουν μια καταπληκτική εικόνα στα μάτια μας και στη φαντασία». Όμως ο ίδιος πιο κάτω δηλώνει τη δυσανεξία του, γιατί η λίμνη όταν την επισκέφθηκε είχε αποξηρανθεί: «Περιμέναμε να βρούμε τη λίμνη της Στυμφαλίας, όπως την είχαμε πιστέψει από την παιδική μας ηλικία και αντί για λίμνη βρήκαμε πεδιάδα γεμάτη αυλάκια».

Μερικοί άλλοι, στα βιβλία που έγραψαν τις εντυπώσεις τους από τις οδοιπορίες τους, περιέλαβαν και θαυμάσιες γραβούρες και χάρτες των τόπων που επισκέφθηκαν. Τρεις από

23. Ηρωδιανός Α, σελ. 160, 14.

24. Στεφάνου Βυζαντίου *Περί πόλεων*, σελ. 620.

25. Ησύχιου *Λεξικόν*, τομ. 4ος, Σ-Ω, στ. 2080.

26. Στάτιος *Πόπλιος, Θηβαΐς (Thebaïd) IV*, 296.

27. Ευστάθιος ο Κατάφλωρος, *Αρχιπισκ. Θεοφύλακτος, Σχόλια εις την Ιλιάδα*, τομ. IV, σελ. 436.

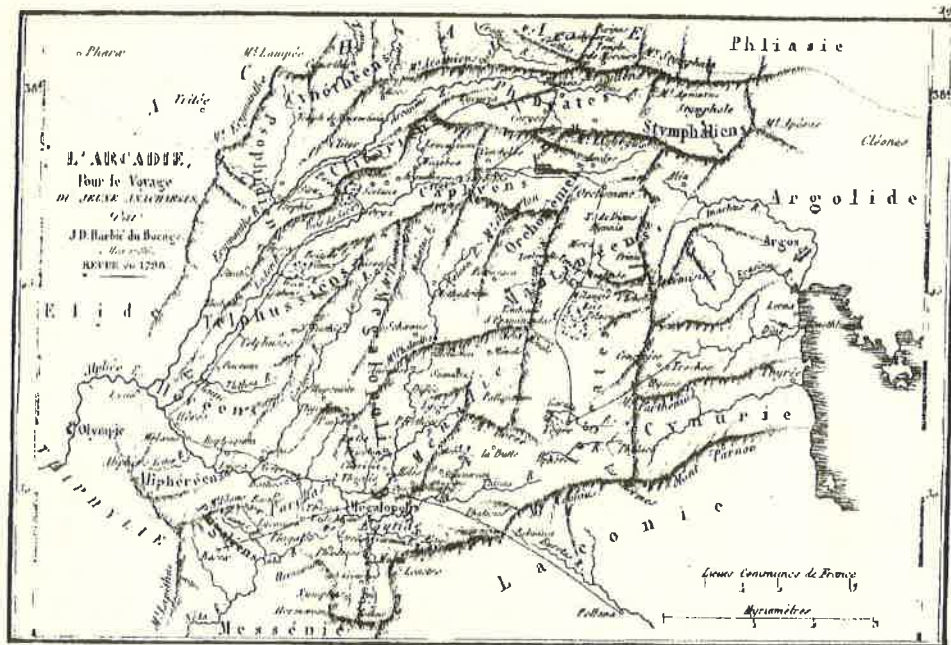
28. Μελέτιου, *Γεωγραφία παλαιά και νέα*, τομ. Β, σελ. 368-369.

29. Στ. Κομνητός, *Παλαιά γεωγραφία*, σελ. 66.

30. Κ. Α. Γαλάνης, *Η Στυμφαλία*, σελ. 40. (Βλέπε και περιοδικό "Αίπυτος" τευχ. 2-3, σελ. 60 «Το τσοπανάκι του Μπέη».

31. E. Beulé, *Etudes sur le Peloponèse*, σελ. 188.

32. W.G. Clark, *Peloponnesus*, σελ. 319.

αυτές τις γραφούρες που έχουν θέμα τη Στυμφαλία παραθέτουμε εδώ καθώς και ένα χάρτη της Αρκαδίας του 1786 που περιλαμβάνει τη Στυμφαλία και το Φενεό. Στο χάρτη αυτό που οι περιοχές της Αρκαδίας καταγράφονται με τα αρχαία ονόματά τους όπως π.χ. Κύναιθα, Ψωφίς, Θέλπουσα, Καφυαί κ.λπ., δεν υπάρχουν οι λίμνες Στυμφαλίας και Φενεού. Σημειώνεται μόνο μια μικρή λίμνη μεταξύ Καφυών και Ορχομενού και μια ακόμη μικρότερη στην Τεγέα.

Ο Φενεός συνδέεται με τη Λυκούρεια με δυο ίσες γραμμές που προφανώς παριστάνουν αυλάκι. Ίσως ο χαρτογράφος θέλει να δείξει έτσι ότι οι πηγές του Λάδωνα στη Λυκούρεια τροφοδοτούνται από το Φενεό. Στη Στυμφαλία που επίσης δεν φαίνεται η ύπαρξη λίμνης, σημειώνεται ευκρινώς ο ποταμός από την πηγή μέχρι την καταβόθρα.

Ο χάρτης είναι έργο του γάλλου γεωγράφου Μπαρμπιέ ντυ Μποκάι³³ που δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Ζ. Ζ. Μπαρτελεμύ «Περίγησις νέου Αναχάρσιδος» το 1798. Οι χάρτες του είδους αυτού οι παλαιοί δεν είναι μόνο πραγματικά έργα τέχνης σπάνιας συλλεκτικής αξίας και καλλιτεχνικής έκφρασης. Είναι και ιστορικά έγγραφα, τεκμήρια ιστορίας που προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή και την περιπλάνηση του ανθρώπου μέσα στο χώρο και το χρόνο.

Στα 1870 ο δάσκαλος Ι. Κωστόπουλος³⁴ από την Καστανιά μας πληροφορεί ότι η λίμνη έχει αποξηρανθεί. Ευτύχησε λέει τη χρονιά εκείνη να περάσει πεζός από το ένα άκρο μέχρι το

33. J.D. Barbié du Bocage: *L'Arcadie, pour le Voyage du Jeune Anacharsis*. J.J. Barthelemy. (Οι γραφούρες στις σελίδες 12 και 15 και ο χάρτης είναι από τη συλλογή Σπ. Μιχόπουλου).

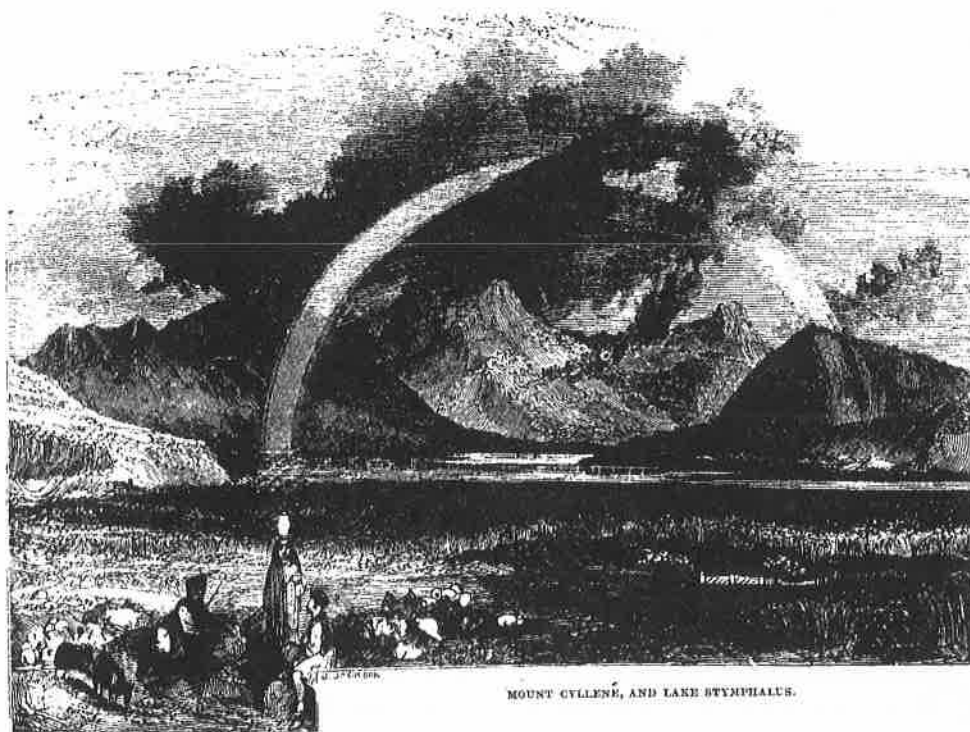
34. Ι. Κωστόπουλου, *Διάλεξη στον Πατριάρχη που εκδόθηκε σε μικρό βιβλιαράκι με τον τίτλο "Στυμφαλία"*.

άλλο στη μέση της σημερινής λίμνης χωρίς να συναντήσει κανένα εμπόδιο εκτός από το ποτάμι της πηγής των Κιονίων που έπεφτε με ταχύτητα και κρότο στην Καταβόθρα.

Στα 1884 επισκέπτεται τη Στυμφαλία ο έλληνας ιστορικός και γεωγράφος Αντώνιος Μηλιαράκης³⁵. Όπως μας πληροφορεί και αυτός, η λίμνη εξακολουθεί να μην έχει νερό. «Ότε διήλθον την Στυμφαλίαν τη 3η Σεπτεμβρίου 1884 εύρον αυτήν χέρσον πλην μικρού τμήματος προς Μεσημβρίαν. Καταβάς δια της υπερβολής (διάσελο) του Σιούρη εις Στυμφαλίαν διήλθον δια του πυθμένος αυτής ξηρού όντος».

Την εποχή εκείνη είχαν αρχίσει τα έργα αποξήρανσης της γειτονικής λίμνης Πελλήνης (Κλημεντοκιάσσαρι). Με σήραγγα που ανοίχτηκε στο μικρό βουνό Φρύγανι τα νερά της Πελλήνης διοχετεύθηκαν προς τη Στυμφαλία χωρίς να έχουν γίνει τα απαιτούμενα έργα για την παροχέυευσή τους προς τον Ασωπό όπως προβλεπότανε, με αποτέλεσμα η λίμνη της Στυμφαλίας να διπλασιαστεί σε έκταση. Έκτοτε αρχίζει και το μεγάλο πρόβλημα της Στυμφαλίας, το λεγόμενο λιμνιακό, που αν και έχουν περάσει από τότε περισσότερα από εκατό χρόνια ακόμη δε βρήκε τη λύση του.

Όμως αυτό είναι ένα άλλο πελώριο θέμα με πολλές παραμέτρους και οπωσδήποτε βρίζεται έξω από τα πλαίσια της ιστοριογραφολογικής αυτής μελέτης.

Το όρος Κυλλήνη και η λίμνη Στυμφαλία, Christ. Wordsworth (1833).

35. Αντ. Μηλιαράκης, *Γεωγραφία πολιτική Νέα και Αρχαία του Νομού Αργολίδος και Κορινθίας*, Αθήνα 1886, σελ. 174.

ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑ

Ο κ. **Hector Williams** αρχαιολόγος καθηγητής του Βρεττανικού Πανεπιστημίου Κολούμπια του Βανκούβερ του Καναδά (Professor Dept of Classics University of British Columbia Vancouver) επικεφαλής μιας μεγάλης ομάδας ειδικών επιστημόνων και σπουδαστών της αρχαιολογίας, διενεργεί από τριετίας ανασκαφές στην αρχαία Στυμφαλία.

Τον γνωρίσαμε στο χωριό μας τη Στυμφαλία πριν από μερικά χρόνια και έκτοτε μας τιμά με τη φιλία του. Τον περασμένο Αύγουστο τον συναντήσαμε στο χώρο των ανασκαφών και είχαμε μαζί του μια πολύ ενδιαφέρουσα συνομιλία γύρω από το ανασκαφικό του έργο, την οποία και μεταφέραμε εδώ με τη συγκατάθεσή του. Μιλάει αρκετά καλά τα ελληνικά και έτσι δε χρειάστηκε διερμηνέας.

Στο όλο πρόγραμμα των ανασκαφών συμμετέχουν δύο ακόμη καθηγητές: Η κ. **Sheila Campbell** του Παπικού Ινστιτούτου του Πανεπιστημίου του Τορόντο του Καναδά (Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto) ειδική στη μεσαιωνική αρχαιολογία που είναι υπεύθυνη για την ανασκαφή στη Φράγκικη μονή Ζακακά των Κιστεριανών "στα χτίρια" όπως τα λέμε οι ντόπιοι. Σχε-

τική έκθεσή της για τις εκεί ανασκαφές και τα ευρήματα δημοσιεύεται σε επόμενες σελίδες. Ο κ. **Gerry Schaws** του Πανεπιστημίου Οντάριο του Καναδά (Dept. of classics Wilfrid Laurier University Waterloo, Ontario) ειδικός για τις κλασσικές αρχαιότητες και υπεύθυνος για τις ανασκαφές στην ακρόπολη.

Η έκπληξή μας ήταν ότι στην ομάδα των Καναδών συναντήσαμε και δύο Ελληνίδες. Την αρχαιολόγο κ. **Σοφία Ζαχαράτου** η οποία μετέχει σε προγράμματα έρευνας του Πανεπιστημίου του Βανκούβερ και έγραψε ειδικά για τον "Αίπυτο" το σχετικό με τα πορίσματα των ανασκαφών κείμενο που επίσης δημοσιεύουμε και την κ. **Ολυμπία Θεοφανοπούλου** του Ινστιτούτου αρχαιολογίας του Λονδίνου (Institute of Archaeology London) ειδική σε θέματα καθαρισμού και συντήρησης των αρχαιολογικών ευρημάτων.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, στις ανασκαφές έλαβαν μέρος ως εθελοντές, που σημαίνει με δικά τους έξοδα, τριανταπέντε φοιτητές και φοιτήτριες της αρχαιολογίας από διάφορα Πανεπιστήμια της Αγγλίας και του Καναδά.

Σ.Κ.Μ.

**Ο καθηγητής Hector Williams
μιλάει
με τον Σπύρο Μιχόπουλο
στον "Αίπυτο"
για τις ανασκαφές
που γίνονται
στην Αρχαία Στύμφαλο.**

Στη Στυμφαλία
στις 2 Αυγούστου 1995

Ποιν μιλήσουμε για τις ανασκαφές που κάνετε στον αρχαιολογικό χώρο της ιδιαίτερης πατρίδας μου, μπορώ κ. καθηγητά να ρωτήσω αν το αρχαιοελληνικό όνομά σας έπαιξε ρόλο στην επιλογή της επιστήμης που ακολουθήσατε;

Αντιλαμβάνομαι το χαριτολόγημα. Μπορώ όμως να σου πω ότι ο Όμηρος είναι μια δεξαμενή από την οποία αντλεί ο κόσμος ολόκληρος. Όσο για μένα, ίσως όταν με βάφτιζαν να είχαν τη διαίσθηση ότι θα γίνω αρχαιολόγος και μου έδωσαν το Ομηρικό όνομα Έκτωρ.

Απαντήσατε με χαριτολόγημα, όμως γιατί επιλέξατε τη Στυμφαλία για να κάμετε ανασκαφές αφού στην Ελλάδα υπάρχουν πολλοί αρχαιολογικοί χώροι με μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Στη Στυμφαλία ήρθα για πρώτη φορά το 1968. Είμιον φοιτητής και είχα λάβει μέρος ως εθελοντής σε ανασκαφές στην αρχαία Κόρινθο. Τότε έτυχε να έλθω εδώ εκδρομή και παρατήρησα ότι στα χωράφια υπάρχουν εμφανή ερείπια αρχαίων κτισμάτων σε τακτικές γραμμές και αυτό μου έκαμε μεγάλη εντύπωση. Κατάλαβα ότι εδώ πρέπει να υπάρχει μια πόλη με ορθογώνιο σχέδιο, κάτι που κανείς μέχρι τότε δεν είχε επισημαίνει στην Πε-

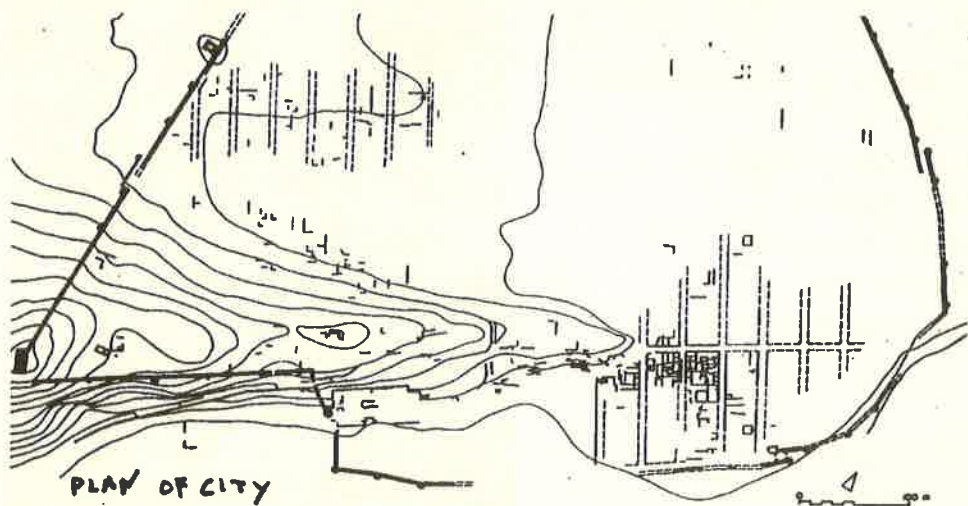
λοπόννησο. Ήταν επομένως κάτι καινούριο για μένα και με ενδιέφερε πάρα πολύ.

Ένας άλλος λόγος είναι ότι εδώ υπάρχει ένα μεσαιωνικό μνημείο που ίσως από πλευράς τεχνοτροπίας να είναι μοναδικό στην Ελλάδα και θέλω να το μελετήσω. Γι' αυτό συνεργάζομαι με ειδικούς επιστήμονες στη μεσαιωνική αρχαιολογία του Παιδικού Ινστιτούτου του Πανεπιστημίου του Τορόντο.

Ξαναήλθα εδώ όταν είχα γίνει καθηγητής και ζήτησα από το Υπουργείο σας άδεια για να κάμω μελέτες. Την άδεια για μελέτη μόνο, όχι για ανασκαφές, μου την έδωσαν το 1982 και επί τρία χρόνια από τότε ερχόμουν εδώ κάθε καλοκαίρι με αρχιτέκτονες, μηχανικούς και γεωφυσικούς επιστήμονες για να μελετήσουμε τον αρχαιολογικό χώρο της Στυμφαλίας.

Είναι δυνατόν να γίνει μελέτη αρχαιολογικού χώρου χωρίς να γίνουν κάποιες, δοκιμαστικές έστω, τομές;

Σήμερα είναι, γιατί υπάρχουν πολλά μέσα στη διάθεσή μας. Εμείς κάναμε αεροφωτογράφιση του χώρου με τη βοήθεια ειδικού "αετού", και γεωμαγνητικές διασκοπίσεις του εδάφους σε αρκετό βά-

*Το Ιπποδαμικό πολεοδομικό σχέδιο της αρχαίας Στιμφαίλου
όπως εμφανίστηκε από τις γεωμαγνητικές διασκοπίσεις του εδάφους.*

θος με τη χρήση ηλεκτρομέτρου και μαγνητόμετρου. Είχαμε μαζί μας και ένα φορητό ηλεκτρονικό υπολογιστή που επεξεργαζόταν επί τόπου τα στοιχεία των ερευνών μας που του δίνανε. Έτσι ανακαλύψαμε ότι κάτω από την επιφάνεια του εδάφους υπάρχει ολόκληρο δίκτυο δρόμων που τέμνονται κάθετα. Πρόκειται για ένα πολεοδομικό σύστημα που λέγεται Ιπποδαμικό. Στη συνέχεια συνεργαστήκαμε με την Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία που τότε ήταν Γεν. Γραμματέας ο καθηγητής Μυλωνάς και μας βοήθησε πάρα πολύ.

*Και η άδεια για τις ανασκαφές που κάνετε πό-
τε σας δόθηκε;*

Μας δόθηκε το 1993 και αρχίσαμε αμέσως ανασκαφές με την υποστήριξη των αρχαιολόγων της Κορίνθου και της εφορίας αρχαιοτήτων Ναυπλίου και με οικονομική βοήθεια του Καναδικού κράτους.

*Όπως είπατε ολόκληρος ο χώρος εδώ είναι
κατάσπαρτος από ερείπια αρχαίων κτισμάτων
που είναι εμφανή. Πώς επιλέξατε τους συγκεκρι-
μένους χώρους που κάνετε ανασκαφές και δεν
σκάψατε κάποιον αλλού που επίσης φαίνονται αρ-
χαία στην επιφάνεια.*

Μακάρι να μπορούσαμε να ανασκάψουμε ολόκληρη την πόλη, αλλά αυτό είναι ακατόρθωτο για μας. Τον πρώτο χρόνο κάναμε δοκιμαστικές τομές μόνο στο μοναστήρι, όπου συνεχίσαμε και τα επόμενα δύο χρόνια. Πέρυσι και φέτος σκάψαμε και στην κάτω πόλη σε σημείο που σύμφωνα με τις μελέτες μας είχαμε πολλές πιθανότητες επιτυχίας, όπως και συνέβη, και στην ακρόπολη στο ναό που η θεμελίωσή του είναι ορατή και βρήκαμε πολύ ενδιαφέροντα πράγματα.

*Οι ανασκαφές σε όλους τους χώρους γίνονται
μόνο με δική σας ευθύνη και επίβλεψη και τι δυνα-
μικό απασχολείτε;*

Εγώ έχω την εποπτεία και την ευθύνη για όλες τις ανασκαφές. Όμως μαζί μου εργάζονται δύο ακόμα συνάδελφοι. Η καθηγήτρια κ. Κάμπελ της μεσαιωνικής αρχαιολογίας που είναι υπεύθυνη για τις ανασκαφές στο μεσαιωνικό μοναστήρι και ο καθηγητής κ. Σχάους που δουλεύει στην αρχαία πόλη. Έχω ως βοηθούς δύο αρχαιολόγους που κάνουν το διδακτορικό τους δίπλωμα και πέντε ακόμη έμπειρους αρχαιολόγους.

Στην αποστολή μετέχουν και τριανταπέντε φοιτητές και φοιτήτριες από Καναδικά κυρίως

Στην αποστολή μετέχουν φοιτητές και φοιτήτριες εθελοντές.

Πανεπιστήμια. Μερικοί από αυτούς εργάζονται για πρώτη φορά σε ανασκαφές και είναι εθελοντές. Χρησιμοποιούμε και επτά εργάτες από το χωριό σας που τους έχουμε εκπαιδεύσει για τις ανασκαφές. Σύνολο δηλαδή πενήντα δύο άτομα.

Να υποθέσω ότι εδώ γίνεται συμπλήρωση της εκπαίδευσης των φοιτητών σας με πρακτική εξάσκηση στο αντικείμενό τους;

Ναι. Ακριβώς είναι και αυτό. Φέτος δουλέψαμε για ένα μήνα αλλά δεν τελειώσαμε το πρόγραμμά μας γιατί μας καθυστέρησαν οι βροχές. Ελπίζω το επόμενο καλοκαίρι να δουλέψουμε για μεγαλύτερο διάστημα και να έχουμε ακόμη περισσότερο προσωπικό.

Θα θέλατε να μας πείτε κάτι και για τα ευρήματα των ανασκαφών; Πρώτο με επιφύλαξη γιατί ίσως πρέπει πρώτα να τα δημοσιεύσετε.

Δεν υπάρχει τέτοιο πρόβλημα. Θα παρακαλέσω την ι. Ζαχαράτου να συντάξει μια συνοπτική έκθεση ειδικά για τον "Αίλυτο". Για τα ευρήματα στο μοναστήρι έχει έτοιμη την έκθεσή της η κ. Κά-

μπελ. Αυτή όμως είναι στα αγγλικά.

Δεν πειράζει. Θα βρούμε τρόπο να τη μεταφράσουμε αξιόπιστα.

Φέτος συνεχίσαμε τη δουλειά μας για τρίτο χρόνο μέσα στο Φράγκικο μοναστήρι που έχτισαν εδώ το 13ο αιώνα οι Κιστερικιανοί, αλλά έμειναν μόνο πενήντα χρόνια. Ύστερα χαθήκανε και μετά από εκατό χρόνια υπήρξε μια δεύτερη χρήση του μοναστηριού από καινούριους κατοίκους, αλλά δεν ξέρουμε ποιοί ήσαν. Το λέω αυτό γιατί βρήκαμε νομίσματα της Βενετίας του 1381. Ίσως εδώ να κατοίκησε κάποιος γαιοκτήμονας και η περιοχή να ήταν ένα μεγάλο κτήμα για σιτάρι ή κάτι τέτοιο.

Στο μοναστήρι, όπως γράφουμε στην έκθεση, έχουμε βρει πολλά λείψανα. Έχουμε βρει τον πρόχο, το κτίριο για τα άλογα, το νάρθηκα του ναού, την αυλή έξω από την εκκλησία και εκεί η δουλειά πάει πολύ καλά. Έχουμε άφθονα κεραμικά από τον 13ο και τον 14ο αιώνα, έχουμε κόκκαλα από τα σκουπίδια τους και πολλά φράγκικα νομίσματα. Τα λείψανα των Φράγκων εδώ είναι σπάνια και παρουσιάζουν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον και κανείς δεν έχει κάνει μεγάλες μελέτες. Αυτά για το μοναστήρι.

Πέρυσι κάναμε την πρώτη ανασκαφή στην κάτω πόλη και μέσα στο ναό της Αθηνάς στην ακρόπολη και φέτος συνεχίσαμε.

Μα είναι πράγματι ο ναός αυτός της Αθηνάς όπως είχε ειπεί ο καθηγητής Ορλάνδος;

Δεν είμαι απόλυτα σίγουρος. Ο Ορλάνδος βρήκε εκεί μια επιγραφή που έλεγε "ΠΟΛΙΑΔΟΣ" και από αυτό έβγαλε το συμπέρασμα. Εγώ θα ήθελα να έχω περισσότερες αποδείξεις. Φέτος σκάψαμε πάλι μέσα στο ναό και βρήκαμε τρία σπασμένα αγάλματα. Έχουν μεγάλο ενδιαφέρον γιατί στην αρχαία Αρκαδία τα αγάλματα είναι σπάνια. Τα δύο είναι του 6ου π.Χ. αιώνα και το τρίτο Ελληνιστικής Εποχής. Αυτό είναι άγαλμα λίγο παχουλού παιδιού.

Φαίνεται ότι μέσα στο ναό θα ήταν κάτι σαν μουσείο με διαφορετικά αγάλματα. Δυστυχώς όλα αυτά που σας λέω είναι εντελώς κατεστραμμένα και μαζέψαμε τα κομμάτια τους. Μέσα στο ναό βρήκαμε ενδείξεις από μεγάλη φωτιά γι' αυτό και

«Στο ναό της "Πολιάδος Αθηνάς" οι ανασκαφές συνεχίστηκαν και φέτος...».

τα μάρμαρα τρίβονται σαν να είναι από ζάχαρη. Εκτός από τη φωτιά πρέπει να έγινε καταστροφή και από ανθρώπινα χέρια. Ίσως από τους Ρωμαίους ή και πιο αργά, γιατί βρήκαμε ένα ατόφιο λυχνάρι του 1ου π.Χ. αιώνα και ένα ακόμη σπασμένο του 6ου π.Χ. αιώνα.

Γιατί σημασιολογείτε τόσο πολύ τα λυχνάρια;

Γιατί είμαι ειδικός σ' αυτά και με αυτό το θέμα έχω κάνει τη διατριβή μου. Ίσως όμως η φωτιά και η καταστροφή να έγινε στην παλαιοχριστιανική εποχή, γιατί οι χριστιανοί ιερείς κατέστρεψαν τότε με μανία τα αγάλματα και τους ναούς της αρχαίας θρησκείας. Αργότερα όταν κατάλαβαν τι έκαναν μετέτρεψαν τους ναούς σε χριστιανικούς αλλά για πολλούς ήταν πολύ αργά. Είχαν καταστραφεί.

Αυτές τις υποθέσεις κάνω προς το παρόν. Μπορεί η απάντηση για το τι έγινε στο ναό αυτό να βρίσκεται ακόμα κρυμμένη μέσα στο χώμα. Γι' αυτό και θα συνεχίσουμε την ανασκαφή.

Είδα όμως ότι σκάψατε και έξω από το ναό. Εκεί τι βρήκατε.

Α, ναι! Δίπλα στο ναό ανακαλύψαμε ένα τετραγωνικό κτίριο που ίσως ήταν κατοικία των ιερέων γιατί βρήκαμε σπασμένα οικιακά σκεύη από τον 4ο μέχρι το 2ο π.Χ. αιώνα. Εκεί βρήκαμε και μερικά νομίσματα ασημένια και χάλκινα και έξι νομίσματα σιδερένια και αυτά είναι πολύ σπάνια. Είναι στρογγυλά και φέρουν το γράμμα Α.

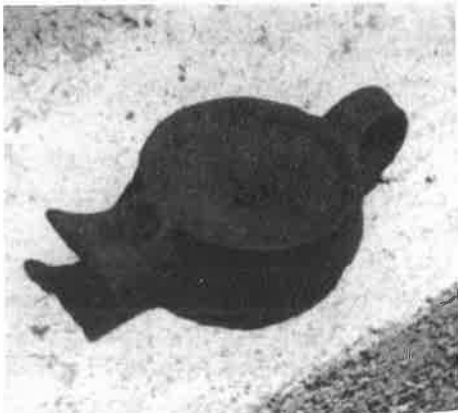
Το Α αυτό είναι ένδειξη που παραπέμπει στην Αρχαδική Συμπολιτεία;

Ίσως. Όμως διατηρώ πολλές επιφυλάξεις για τη χρήση αυτών των σιδερένιων νομισμάτων.

Στα τείχη της ακρόπολης πρόκειται να σκάψετε;

Ήδη έχουμε καθαρίσει μεγάλο τμήμα του αμυντικού τείχους της ακρόπολης και βρήκαμε θεμέλια πενταγωνικού πύργου που είχε και καταπέλτη. Εκεί βρήκαμε αρκετές αιχμές από δόρατα και μην πάει ο νους σας ότι μπορεί να είναι από εκείνα που χρησιμοποίησε ο Ηρακλής για τις Στυμφαλίδες Όρνιθες. Είναι Ελληνιστικής εποχής.

Εκείνα δεν πρόκειται να τα βρῆτε γιατί μόλις

... ένα ατόφιο λιχνάρι του 1ου π.Χ. αιώνα.

έφυγε ο Ηρακλής πήγαμε εμείς οι Στυμφάλιοι την άλλη μέρα και τα μαζέψαμε. (γέλια)

Το αμυντικό σύστημα της πόλης είναι αξιόλογο και φανερώνει ότι οι Στυμφάλιοι είχαν πολύ μεγάλη πείρα στον πόλεμο. Άλλωστε είναι γνωστό από τον Ξενοφώντα ότι οι Στυμφάλιοι μισθοφόροι που πήραν μέρος στην "Κύρου Ανάβασιν" στην Περσία με τον στρατηγό τους τον Σοφαιάντο ήταν φημισμένοι σ' όλο τον τότε κόσμο ως οι καλύτεροι πολεμιστές. Και δεν είναι τυχαίο ότι ένας στρατιωτικός από εδώ που έζησε τον 4ο π.Χ. αιώνα έχει γράψει ένα σπουδαίο έργο για την πολεμική τέχνη.

Μιλάτε για το έργο του Στυμφάλιου Αινεία του τακτικού που έχει τίτλο "Περί του πως χοη πολιορκουμένους αντέχειν";

Ακριβώς και είναι το πρώτο έργο που έχουμε στην αρχαιότητα για την πολεμική τέχνη. Σ' αυτό στηρίζονται όλοι οι κατοπινοί που έγραψαν παρόμοια έργα όπως ο Πολύβιος, ο Αιλιανός και άλλοι.

Τότε υπήρχε μεγάλο πρόβλημα με τη Σπάρτη, γι' αυτό και χτίστηκαν καινούριες συμμαχικές πόλεις με ισχυρά τείχη και οχυρώματα θηριώδη, για να αντέχουν στις επιθέσεις των εχθρών. Πόλεις που χτίστηκαν στην Πελοπόννησο με τέτοια οχύρωση και σχέδιο εκτός από τη Στυμφαλία που νομίζω ότι αποτελεί και το πρότυπο είναι η Σικυώνα, η Μαντινεία, η Μεγαλόπολη, η Μεσσήνη και

άλλες.

Εδώ έχουμε μια μικρή αλλά πλούσια πόλη που διατηρήθηκε σε ακμή περίπου τέσσερις αιώνες, μέχρι και το τέλος της Ελληνιστικής εποχής. Από κει και ύστερα η ζωή εδώ σταμάτησε. Ίσως οι Ρωμαίοι μετά την καταστροφή της Κορίνθου από το Μόμιμο να μάζεψαν τους κατοίκους από εδώ και να τους έστειλαν ως μέτοικους να εποίκισουν τη νέα πόλη της Κορίνθου που έχτισε πάνω στα ερείπια της ο Ιούλιος Καίσαρας το 44 π.Χ. Αυτό βέβαια είναι μια δική μου υπόθεση αλλά δεν μπορώ να είμαι σίγουρος.

Εμείς οι ντόπιοι γνωρίζουμε ότι η Στυμφαλία είναι ανέκαθεν ένας φτωχός ορεινός τόπος. Γιατί την αρχαία πόλη τη χαρακτηρίζετε πλούσια;

Ότι η πόλη ήταν πλούσια φαίνεται εκτός από τα σπουδαία αμυντικά έργα που κατασκεύασε και από το ότι έχουμε στάδιο, παλαιότερες, ναούς και πολλά κτίρια με κιονόκρανα. Μερικά τέτοια κτίρια έχουμε επισημάνει στα χωράφια έξω από την πόλη και άλλα πέντε δωρικού ρυθμού μέσα στην πόλη. Αυτά πρέπει να είναι ναοί ή δημόσια κτίρια. Και για να γίνουν όλα αυτά χρειάστηκαν πολλά χρήματα τα οποία η Στυμφαλία φαίνεται ότι διέθετε. Αλλά και πολλά από τα σπύτια της, οι ανασκαφές δείχνουν ότι, ανήκαν σε πλούσιους ιδιο-

«Η κολώνα προέρχεται από οπτί που ανήκε σε πλούσιο ιδιοκτήτη» λέει η αρχαιολόγος κ. Σοφία Ζαχαράτου

*Η πέτρα αυτή προφίληματίζει την Αρχαιολόγο.
Είναι μονοκόμιατη (μονόλιθος) και το μήκος της
ξεπερνάει τα 5 μέτρα.*

κτίητες.

Σκέπτομαι τώρα που λέτε αυτά ότι στο χώρο της αρχαίας πόλης υπάρχει τοποθεσία που έχει το τοπωνύμιο "κολώνες" και εκεί που σκάβετε τώρα το λέμε "στην Πλάκα" και το σημερινό χωριονάκι μας που βρίσκεται δίπλα στην αρχαία πόλη έχει το όνομα "Κιόνια". Όλες αυτές οι ονομασίες υποθέ-

τω ότι προέρχονται από τους κίονες των κτιρίων που υπήρχαν εκεί.

Αυτό είναι απόλύτως σίγουρο. Ελπίζω πολύ σύντομα να κάνουμε κι ανασκαφές σε μεγαλύτερη έκταση. Είναι στο πρόγραμμά μας.

Ο Πausanίας κάνει λόγο για μεγαλοπρεπή ναό της Στιμφαλίας Αρτέμιδος. Πού νομίζετε ότι μπορεί να είναι η θέση του;

Ίσως να είναι κάπου κοντά στο Φράγκικο μοναστήρι γιατί έχει χτιστεί με αρκετό υλικό από αρχαία κτίσματα σε δεύτερη χρήση, αλλά δεν είναι σίγουρο γιατί ακόμα δεν έχουμε εντοπίσει ναό να είναι πολύ μεγάλων διαστάσεων όπως περιγράφει ο Πausanίας. Σε άλλο σημείο έχουμε εντοπίσει ένα πολύ σημαντικό εκ πρώτης όψης κτίριο γιατί υπάρχουν μεγάλα θεμέλια με ορθογωνικές πέτρες και σπόνδυλοι από μεγάλες κολώνες. Οπωσδήποτε όλα αυτά είναι πολύ κοντά στην επιφάνεια και σε μια εβδομάδα μπορούμε να τα ανασκάψουμε, αλλά όχι μόνοι μας. Χρειάζομαστε τη συνεργασία της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας που θα ειπεί και την τελευταία λέξη.

Παλαιότερα μου είχατε ειπεί ότι έχετε εντοπίσει αρχαία νεκροταφεία στην πόλη. Κάμιατε κάποιες νεότερες έρευνες;

Στην περιοχή όπως σου έλεγα και πέρυσι, υπάρχουν τρία νεκροταφεία. Το ένα είναι τριακόσια περίπου μέτρα ανατολικά από το ξενοδοχείο Γκουβάτσου. Το άλλο είναι ανάμεσα στο μοναστήρι και στην αρχαία πόλη και το τρίτο είναι στο βόρειο τμήμα του χωριού. Εκεί βρήκαμε αρκετές ενεπίγραφες επιτύμβιες στήλες που έχω δημοσιεύσει σε γερμανικό περιοδικό. Ευτυχώς η καλλιέργεια που γίνεται εκεί δεν έχει καταστρέψει τους τάφους ακόμη, γιατί δεν υπάρχουν σπασμένα αγγεία στα χωράφια. Βέβαια μερικοί πρέπει να έχουν συληθεί πριν από πολλά χρόνια. Από τους κατοίκους άκουσα διάφορες ιστορίες. Άλλες μπορεί να είναι αληθινές και άλλες όχι. Πιστεύω όμως ότι εδώ έχουν βρει τάφους. Είναι λυγικό.

Όπως ξέρετε από αυτές εδώ τις πηγές ξεκινούσε ένα τεράστιο υδραγωγείο που κατασκεύασε ο Αδριανός για να φέρει το νερό στην αρχαία Κό-

ρινθο. Έχετε κάτι προγραμματίσει για αυτό;

Το υδραγωγείο αυτό είναι έργο του 2ου μ.Χ. αιώνα. Μέσα από ένα τούνελ έφερνε το νερό στην Αδριάνειο σήραγγα και από εκεί έφτανε στην Κόρινθο. Τα ίχνη του φαίνονται στην επιφάνεια κάτω από τα χόρτα. Είναι κατεστραμμένο από τις εργασίες που έγιναν τον περασμένο αιώνα για την αποξήρανση της λίμνης. Βρήκαμε πάρα πολλά λείψανα από αυτό, κεραμικά υδραγωγείων και πολλές βάσεις για τις καμάρες. Είναι χτισμένο με πλίνθους και υδραυλικό κονίαμα, ένα είδος τοιμέντων που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι.

Πρόκειται να το ανασκαφέτε συστηματικά;

Όχι σ' αυτό το πρόγραμμα. Ίσως αργότερα. Θέλω όμως να σου ειπώ και κάτι άλλο. Έχω την υποψία ότι η λίμνη, από τη Μυκηναϊκή εποχή πρέπει να ήταν εγκλωβισμένη σε περιορισμένο χώρο. Πρέπει δηλαδή και εδώ να έγιναν κάποια έργα αντίστοιχα με αυτά που η παράδοση λέει ότι έγιναν στο Φενεό την εποχή του Ηρακλή. Έχουμε δύο βασικές ενδείξεις για αυτό. Η μία είναι από φωτογραφίες που πήραμε από δορυφόρο και δείχνουν ότι η λίμνη φθάνει κάθε φορά ως ένα ορισμένο σημείο και μετά απλώνεται. Η άλλη είναι ότι όταν είχε ξηρασία πήγα εκεί με τα πόδια και επεσημίανα τείχος ύψους ενάμιον με δύο μέτρων πιο ψηλά από τη στάθμη του νερού και του λειβαδιού γύρω γύρω. Αντά βέβαια κάποιος τα έχτισε και εκ πρώτης όψεως φαίνεται πως είναι μηχανικά. Κάτι τέτοιο είχε γίνει στα μυκηναϊκά χρόνια και με τη λίμνη της Κωπαΐδας· ήταν περιορισμένη με τείχος. Όμως για να μιλάμε με σιγουριά πρέπει πρώτα να σκάψουμε στα σημεία που έχουμε επισημάνει.

Αυτό που λέτε είναι πολύ σπουδαίο και εξηγεί το γεγονός ότι η πόλη χτίστηκε στην πεδιάδα γιατί δεν την απειλούσε η λίμνη, κάτι που δε θα ήταν δυνατό να γίνει αν συνέβαινε το αντίθετο.

Ελπίζω πως κάποτε θα μάθουμε και για αυτό. Έχω επίσης στο νου μου ότι πρέπει να κάνουμε τοπογραφικές έρευνες και μελέτες σε όλη την κοιλά-

δα της Στυμφαλίας από τη μία άκρη μέχρι την άλλη γιατί υπάρχουν αρχαία παντού. Έτσι θα έχουμε μια ασφαλή ιδέα για τους οικισμούς που υπήρξαν γύρω από την αρχαία πόλη της Στυμφαλίου.

Ένας μεγάλος κυκλικός τάφος υπάρχει κοντά στην Αγία Κυριακή της Δροσοπηγής και δίπλα υπάρχει ένα μεγάλο ορθογώνιο κτίριο. Ίσως να είναι κάποια αρχαία έπαυλη. Ένα δωρικό τρίγλυφο έχει μεταφερθεί κοντά στην Εκκλησία. Στα Κιόνια υπάρχουν επιτύμβιες στήλες και στον Άγιο Κωνσταντίνο της Λαϊκας βρήκαμε μεγάλα κιονόκρανα. Εκεί κοντά υπάρχουν και λείψανα αρχαίου νεκροταφείου. Επίσης σε ένα δρόμο βρήκαμε μεσαιωνικά κεραμικά που σημαίνει ότι εκεί κοντά πρέπει να υπάρχει κάποιο μεσαιωνικό κτίσμα. Έχουμε να κάνουμε πολλή δουλειά και ακόμα δεν έχουμε πάει παντού στην κοιλάδα.

Για το μέλλον τι άλλο σχεδιάζετε;

Έχουμε χρήματα από χορηγία του Καναδικού κράτους για να συνεχίσουμε τις ανασκαφές για τρία ακόμα χρόνια. Πρώτα όμως θα τελειώσουμε με το μοναστήρι και με το ναό της Αθηνάς και μετά θα επεκταθούμε.

Και για το μουσείο που είχατε κάνει λόγο τι σκέπτεστε;

Είναι στις προθέσεις μας αλλά προς το παρόν δεν έχουμε αρκετά χρήματα για ένα μεγάλο μουσείο. Μπορούμε όμως να κάνουμε προσωρινά ένα μικρό μουσείο στα γραφεία της κοινότητας αφού βάλουμε σιδερένιες πόρτες και συναγεμιά. Αλλά πρέπει να το εγκρίνει η αρχαιολογική υπηρεσία. Και μέχρι τότε τα ευρήματα τα πήγαμε σε ασφαλή αρχαιολογικά μουσεία της Κορινθίας.

Αν υπάρξουν προϋποθέσεις να γίνει κανονικό μουσείο, νομίζω ότι πρέπει να χτιστεί κοντά στο χώρο της αρχαίας πόλης και του μεσαιωνικού μοναστηριού προς τον οικισμό Κιόνια.

Όταν έρθει αυτή η ώρα θα το μελετήσουμε και θα συναποφασίσουμε με την αρχαιολογική υπηρεσία που θα έχει και τον οριστικό λόγο.

Συνοπτική έκθεση για τις ανασκαφές στην αρχαία Στυμφαλία

Ολόκληρο τον Ιούλιο του 1995 διενεργήθηκαν ανασκαφές σε τρεις περιοχές της αρχαίας Στυμφαλίου. Στη Ν.Α. περιοχή της οικιστικής ζώνης της πόλης, στο ιερό της Αθηνάς Πολιάδος στην ακρόπολη και στην Μονή Ζαχαριά.*

Στον Ν.Α. τομέα της πόλης.

Κατά τις φετινές ανασκαφές πραγματοποιήθηκε επέκταση της τομής 15x5 μ., η οποία ανασκάφηκε για πρώτη φορά το 1994. Η επέκταση αυτή συμπεριλαμβάνει ολόκληρο το πλάτος (30 μ.) ενός οικοδομικού τετραγώνου της πόλης καθώς και δρόμο πλάτους 6 μ. στα δυτικά του οικοδομικού τετραγώνου. Η περιοχή της ανασκαφής επεκτάθηκε επίσης και προς τα ανατολικά των περσινών ανασκαφών με σκοπό την περαιτέρω διερεύνηση του σπιτιού που ανακαλύφθηκε τότε. Οι φετινές ανασκαφές αποκάλυψαν στοιχεία για αρκετές ανοικοδομήσεις του σπιτιού του 4ου αι. π.Χ. αν και οι ανασκαφές θα πρέπει να προχωρήσουν σε μεγαλύτερο βάθος την επόμενη χρονιά έτσι ώστε να συγκεντρωθεί υλικό για τη μελέτη της αρχικής οικοδομικής φάσης.

Στο Δυτικό τμήμα της νέας τομής αποκαλύφθηκε μέρος ενός δεύτερου κτιρίου στα όρια του οποίου βρέθηκε φρεάτιο (το οποίο ανασκάφηκε σε βάθος 0,75 μ. αυτή τη χρονιά), καθώς και αποχετευτικός αγωγός επενδεδυμένος με κεραμίδια που οδηγούσε από το κτίριο στο δυτικό δρόμο.

Στα ευρήματα συμπεριλαμβάνονται: κεραμική, χάλκινα νομίσματα Ελληνιστικής εποχής, θραύσματα λύχνων και δύο σιδερένιες αιχμές από βλήματα καταπέλτη.

Στο ιερό της Αθηνάς στην ακρόπολη.

Κατά τη διάρκεια των περσινών ανασκαφών στο ορθογώνιο κτίριο Ν.Α. του ναού βρέθηκαν: Ελληνιστική κεραμική, νομίσματα και οκτώ σιδερένιες αιχμές από βλήματα καταπέλτη. Τα τελευταία αποτελούσαν ενδείξεις για πιθανή πολιορκία της ακρόπολης κάποια εποχή.

Οι φετινές ανασκαφές απεκάλυψαν περισσότερες αιχμές βλημάτων, Ελληνιστική κεραμική καθώς και μερικά χάλκινα νομίσματα.

Οι πιο σημαντικές αποκάλυψεις στη Στύμφαλο κατά τη διάρκεια των φετινών ανασκαφών πραγματοποιήθηκαν σε στρώμα καταστροφής στον μικρό ναό στην Ακρόπολη (11 μ.χ6 μ.). Ανάμεσα σ' ένα σωρό κεραμίδων και σπασμένων πλίνθων βρέθηκαν κομμάτια τριών τουλάχιστον μαρμάρινων αγαλμάτων. Εκείνο το οποίο παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι το άγαλμα κόρης του τρίτου τεταίρου του 6ου αι. π.Χ., το οποίο σώζεται περίπου σε ποσοστό 40%. Περισσότερα από 20 μετρίου και μικρού μεγέθους κομμάτια έχουν βρεθεί.

Άλλες εργασίες

Καθαρίστηκαν 100 μέτρα περίπου του οχυρωματικού τείχους της πόλης συμπεριλαμβανομένων δύο ημικυκλίων και ενός πενταγωνικού πύργου που είχε και καταπέλτη. Θα συνεχίσουμε το επόμενος έτος.

Σοφία Ζαχαράτου Αρχαιολόγος

* Η σύντομη αυτή αναφορά περιλαμβάνει τα πορίσματα των ανασκαφών από την πόλη και όχι εκείνα από τη Μονή Ζαχαριά.

Οι ανασκαφές στο Φράγκικο μοναστήρι του "Ζαχακά"

*Η έκθεση για τα πορίσματα των ανασκαφών στο Φράγκικο Αββαείο των Κιστερικιανών στη Στιμφαλία που συντάχθηκε από την κ. **Sheila Campbell** απευθύνεται σε ειδικούς επιστήμονες και περιλαμβάνει πολλές λεπτομέρειες. Από το επιστημονικό αυτό κείμενο καταχωρούμε εδώ κάποια στοιχεία που αναφέρονται στα ευρήματα και στην ιστορία του μεσαιωνικού αυτού κτίσματος. Η μετάφραση από τα αγγλικά έγινε από την αρχαιολόγο κ. **Σοφία Ζαχαράτου**.*

Η Κιστερικιανή Μονή του Ζαχακά βρίσκεται βορείως της πόλεως της αρχαίας Στιμφάλου. Χτίστηκε στις αρχές του 13ου αιώνα από τους σταυροφόρους κατακτητές της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα κιστερικιανά αρχεία το αββαείο αυτό λειτούργησε για μισό περίπου αιώνα (1230-1275) και παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τους μελετητές της μεσαιωνικής Ελλάδας.

Ανασκάφηκε για πρώτη φορά από τον καθηγητή Α. Ουλάνδο πριν από 70 περίπου χρόνια και το 1962 από τον Ε. Στίκα, αλλά ποτέ δε δημοσιεύθηκαν σε όλες τις λεπτομέρειες τα αποτελέσματα των ανασκαφών.

Μια αρχική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1983-1984 από τους κυρίους Hec. Williams και R. Anderson σε συνεργασία με την Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία, έδωσε το πρώτο λεπτομερές σχέδιο της εκκλησίας και άλλων ορατών γειτονικών ερειπίων.

Η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία μεταβίβασε τα δικαιώματά της σε μας το 1990 και το 1993 πήραμε άδεια να ανασκάψουμε τη Μονή. Οι ανασκαφές που διενεργήσαμε εκεί από το 1993 μέχρι σήμερα (Αύγουστος του 1995) αποκάλυψαν πολλά για την ιστορία της Μονής.

Τη Μονή περιέβαλε οχυρωματικό τείχος ύψους τριών μέτρων. Διαπιστώθηκε ότι ο πύργος του προστάτευε την κυρίως πύλη από την οποία έμπαινε κανείς στη μονή, ήταν διώροφος με θολωτή οροφή. Προόβαση στον επάνω όροφο έδινε μια ξύλινη σκάλα ίχνη της οποίας βρέθηκαν στη βόρεια πλευρά του πύργου. Πίσω από την πύλη ανασκάφηκε ορθογώνιο κτίριο το οποίο πρέπει να ήταν στάβλος ή αποθήκη.

Βρέθηκαν στοιχεία δύο καταστροφών που

προήλθαν προφανώς από σεισμό. Μεγάλη έκπληξη προκάλεσε η ανακάλυψη νομισματικού και κεραμικού υλικού που χρονολογείται στο τέλος του 14ου αι. ή και αργότερα, το οποίο υποδηλώνει ότι η περιοχή της μονής ξαναχρησιμοποιήθηκε σε μεταγενέστερη εποχή, άγνωστο ακόμη από ποιούς.

Άφθονο υλικό βρέθηκε σε βόθρο απορριμάτων νοτίως του πύργου της πύλης εισόδου της μονής και περιελάμβανε: Νομίσματα από τη Βενετία, ένα ψαλίδι, μαχαίρια, σιδερένια ελάσματα για θώρακες, άφθονη αλλά κατεστραμμένη κεραμική και ένα ξενάρι κέρατα ελαφιού.

Τομές που έγιναν στους τοίχους της εκκλησίας της μονής έδειξαν ότι τα θεμέλιά τους ήταν φτωχής κατασκευής για ένα τόσο ογκώδες κτίριο. Συμπαγής πηλός θεωρήθηκε επαρκής βάση για τους τοίχους.

Δε βρέθηκαν σαφή ίχνη εγκάρσιου κλίτους, αλλά αποκαλύψαμε τα φτωχά διατηρημένα θεμέλια της κιονοστοιχίας της στοάς που περιέβαλε από τα βόρεια το ναό. Κάτω από το δάπεδο της βόρειας αιτής στοάς βρέθηκε ρηχός τάφος με ένα ανθρώπινο σκελετό.

Κατά τα άλλα ο ναός αποτελεί ένα ωραίο παράδειγμα Δυτικού Γοτθικού ρυθμού με Ρωμανικά στοιχεία.

Στα νοτιοδυτικά της στοάς αποκαλύφθηκε τμήμα ενός ακόμη κτιρίου άγνωστης μέχρι στιγμής χρήσης.

Σκοπεύουμε να επεκτείνουμε τις ανασκαφές προς όλες τις κατευθύνσεις τον επόμενο χρόνο.

Sheila Campbell
Pontifical Institute
University of Toronto

Ηλία Βενέζη

ΜΠΡΟΣΤΑ Σ' ΕΝΑ ΦΡΑΓΚΙΚΟ ΕΡΕΠΙΟ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ

«... στη μέση του χωραφιού είναι τα ερείπια. Είναι μια φράγκικη εκκλησιά... Τοίχοι μόνο. Χωρίς σκεπή»

Βράζει ο ήλιος του καλοκαιριού, κατακάθεται κύματα κύματα πάνω στη δύσκολη γη του Μοριά. Είναι καταμεσήμερο, ο τόπος γύρω είναι ανοιχτός, σα χωράφι και στη μέση του χωραφιού είναι τα ερείπια. Είναι μια φράγκικη εκκλησιά. Σταχτιά πέτρα, στουρναρόπετρα, τόξα γοτθικά, παραθύρια. Τοίχοι μόνο. Χωρίς σκεπή. Τίποτα άλλο. Μονάχα πέτρα. Και ο ρυθμός. Ό,τι σώθηκε απ' το πέρασμα του καιρού, από τότε που χάθηκαν οι Φράγκοι δυνάστες για να 'ρθουν οι άλλοι, απ' Ασία, να πάρουν τον τόπο τους. Αυτά μόνο, οι πέτρες. Τίποτα άλλο.

Στεκόμαστε καταμεσήμερο μες στον έρη-

μο τόπο, γυρνούμε μες στα ερείπια της φράγκικης εκκλησιάς. Ψυχή ανθρώπου δεν είναι άλλη εδώ γύρω, κι ας είμαστε κοντά στο χωριό. Σα νά 'ναι ο τόπος στοιχειωμένος. Στην Ελλάδα οι στοιχειωμένοι τόποι φαντάζουν όχι τη νύχτα, στο σκοτάδι, μα το καταμεσήμερο του καλοκαιριού, μες στον ήλιο που φλογίζει τη γη. Κάτω απ' αυτόν τον ήλιο όλα ξεγυμνώνονται, αποκαλύπτονται. Όχι μονάχα η ομορφιά ή η ασκήμια. Αλλά και το παρελθόν, η ιστορία, η δόξα, η καρτερία, η ταπείνωση. Το καθετί παίρνει τις σωστές του διαστάσεις.

Τη σωστή του διάσταση έχει κι αυτή την

Σημείωση: Το στοχαστικό αυτό κείμενο του αείμνηστου Ηλία Βενέζη είναι από την "Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά" του 1963. Το ερώτημα που θέτει ο ίδιος «Ποιός ήταν ο τόπος;» το αφήνει αναπάντητο. Μπορεί να ήταν η Στυμφαλία. Το κείμενο σε κάνει να το υποθέσεις. Αλλά κι αν δεν είναι «Τι σημασία έχει...», όπως λέει ο ίδιος.

ώρα το φράγκικο ερείπιο. Θα ήταν βολικό να δούμε μονάχα τη γραμμή του – σ' αυτήν μόνο να σταθούμε, στο ρυθμό. Στο ξένο σώμα που είναι τούτη η γοτθική κίνηση μες στο πάμφωτο περίγραμμα του κλασικού ελληνικού τοπίου. Αλλά τι μας νοιάζει τώρα η γραμμή και το κάλλος ή η ασχήμια της; Ό,τι έχει σημασία για μας τώρα είναι το τι θυμίζει το ερείπιο απ' τον άνθρωπο, από τις μάνες μας τις μαιυροντιγμένες, απ' τους πατέρες μας, απ' τους σκλάβους του Μοριά. Το τι δάκρυα, τι πόνος, τι αιώνες υπομονής και καρτεριάς του λαού μας είναι πίσω απ' αυτές τις πέτρες – αυτό μας μιλά. Αυτό μας λέει να καθίσουμε σωμαίνοντας και ν' ακούσουμε, στη μέση της ρημαγμένης εκκλησιάς, κάτω απ' τη χαλασμένη σκεπή, κάτω απ' τον ανοιχτό ουρανό, ν' ακούσουμε τον βόγγο.

Στη ρίζα του γοτθικού παραθυριού, του κατά τη δύση, στο λίγο χώμα του χαλασμένου τοίχου, φύτρωσε πρασινάδα, αγριοχόρταρο. Πάει να κόψει το διάστημα, τον γαλανό χώρο που περιβάλλει. Είναι η μόνη ύπαρξη – το αγριόχορτο – το μόνο σώμα που έχει εδώ ενότητα οργανική με το ελληνικό χώμα. Όλα τ' άλλα είναι ξένα.

Στεκόμαστε κάτω απ' αυτά τα "ξένα" και σωμαίνουμε. Κι όσο η ώρα περνά, καταλαβαίνουμε σιγά σιγά νά 'ρχεται και να μας κυριεύει το άλλο αίσθημα, η περιηράνεια. Στο

τέλος-τέλος, τι λένε τούτα τα ερείπια; Είναι κι αυτά τρόπαιά μας. Έχουν να μας λένε: Ύστερα από τόση δύναμη που πέρασε απάνω μας και μας δυνάστεψε, από τόσα καράβια και τόσους πολεμάρχους και τόσα φουστάτα σιδερόφραχτα και τόσον πλούτο, εμείς δε γονατίσαμε. Όχι. Σαν περάσαν οι αιώνες που ήταν να περάσουν, και οι δυνάστες μας γινήκανε καπνός και στάχτη, δεν αφήσαν πίσω τους Ελλάδα άλλη από κείνην που είχαν βρει σαν ήρθαν να την κουρσέψουνε και να την τυραννήσουνε. Την ίδια Ελλάδα αφήσαν, τον ίδιο λαό, που δεν αλλαξοπίστησε, που δε συνθηκολόγησε, που δεν άλλαξε τη γλώσσα του, δεν άλλαξε το θεό του, δεν άλλαξε τον εθνισμό του – κι ας ήταν τόση η πίεση των δυνατών. Θυμήθηκα τα λόγια του σοφού: Τι είναι οι λιγοστές λέξεις οι σλαβικές, οι αρβανίτικες, οι τούρκικες που έμειναν στη γλώσσα μας ύστερα από τόσους ατέλειωτους χρόνους δουλείας μας; Η περιηράνεια μας είναι. Βεβαιώνουν το τι λίγο, το τι τίποτα είναι αυτό που στο τέλος μπόρεσαν να μας κάμουν τόσοι αιώνες σκλαβιάς: να μας αφήσουν λίγες λέξεις. Τίποτα άλλο. Καμιά βαθύτερη αλλοίωση, καμιά αλλαγή, καμιά ηχώ.

Φύτρωνε το αγριοχόρταρο στο γοτθικό παραθύρι της φράγκικης εκκλησιάς του Μοριά. Ποιος ήταν ο τόπος; Τι σημασία έχει; Ας μείνει έτσι πιο πολύ ελληνικός.

Ασπασία Λούβη – Κίζη*

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

Στον Άη-Γιώργη του "Φονιά"

«Γενεά πορεύεται καί γενεά ἔρχεται
καί ἡ γῆ εἰς τόν αἰῶνα ἔστηκε»

(Εκκλ. α' 4)

Όταν την ευχάριστη έκπληξη διαδέχεται ο θαυμασμός και αυτόν η απορία, την απορία η αγανάκτηση και τέλος η αγωνία και η συναίσθηση προσωπικής ευθύνης για το τι κάνεις εσύ γι' αυτόν τον τόπο, τότε δεν έχεις πολλά περιθώρια επιλογής: ή συνειδητοποιείς την αδυναμία σου και βολεύεσαι πίσω απ' αυτήν για να ξεχάσεις, τι είδες, τι άκουσες, τι είπες ή ξεκινάς έναν αγώνα.

Μετά από μια εικοσαετή προσπάθεια αντιμετώπισης των αντιξοοτήτων για τη διάσωση των μνημείων (γραφειοκρατία, άγνοια, παραπληροφόρηση, οικονομική δυσπραγία) και να μην το θέλεις γίνεσαι σοφότερος και συμβιβάζεσαι, ξεχνάς και βολεύεσαι. Γι' αυτό και δεν μπορώ να εξηγήσω τι μου συνέβη στον Αγ. Γεώργιο του Φενεού και δεν κούνησα ακόμη μια φορά, περὶ λυπα το κεφάλι μου για ένα χαμένο μνημείο. Να ήταν το πάθος και η ελπίδα του αθεράπευτα ερωτευμένου με τον τόπο του συνοδοῦ μου ή ίσως η εικόνα του ίδιου του μοναστηριού; η πλήρης εικόνα ενός ατόφιου προεπαναστατικού συγκροτήματος που μόλις τώρα αρχίζει να πλήττεται από τον εξωραϊσμό και τον εκσυγχρονισμό! Έφυγα με την αγωνία, αν εδώ προλαβαίνουμε.

Στο κατάγραφο Καθολικό με τοιχογραφίες καλής ποιότητας μόλις είχε αρχίσει η νεοεγκατα-

* Η κ. **Ασπασία Λούβη – Κίζη**, είναι αρχαιολόγος – βυζαντινολόγος και διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Σορβόνης (Παρίσι). Είναι Αναπληρώτρια Διευθύντρια του Πολιτιστικού και Τεχνολογικού Ιδρύματος της ΕΤΒΑ και διδάσκει βυζαντινή τέχνη στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.

Είχα την σπάνια ευκαιρία και τη χαρά να τη συνοδεύσω σε μια επιστημονικού ενδιαφέροντος επίσκεψή της το περασμένο καλοκαίρι στη μονή Αγίου Γεωργίου Φενεού.

Στο άρθρο της αυτό που ειγηνικά παραχώρησε στον "Αίψυτο" εκθέτει τις σκέψεις της και τις εντυπώσεις που αποκόμισε από την επίσκεψη αυτή και σε γενικές γραμμές τις επιστημάνσεις και τις προτάσεις της για να μη χαθεί το μοναδικό με τη βυζαντινή προσήλωση αιώνων, παλαιό μνημείο του τόπου μας, που δυστυχώς συνεχίζει το δρόμο που έχει πάρει προς τη φθορά και την καταστροφή. Ας ελπίσουμε πως οι αρμόδιοι θα νοιαστούν και θα προσαθήσουν να τον ανακόψουν.

Σ.Κ.Μ.

σταθείσα μικρή μοναστική κοινότητα να προσφέρει τις πολύτιμες για την επιβίωση του μνημείου υπηρεσίες της. Υπηρεσίες όμως που ακυρώνονται από την άγνοια. Τα επιβαρυνόμενα σε κολώνια χαρτομάντιλα καθώς και τα στερεωμένα με πινέξες πάνω στη ζωγραφική παραπετάσματα καταστρέφουν τα χρώματα των φορητών εικόνων και δεν προσφέρονται για την επίρρωση της ευσεβείας των χριστιανών. Αντιθέτως ο τακτικός καθαρισμός και η χρήση του νάου ως καθολικού μοναστηριού με σεβασμό στα κειμήλια λατρείας και τα δείγματα υψηλής τέχνης που περιλαμβάνει, είναι η μέγιστη δυνατή προσφορά της μοναστικής κοινότητας την παρούσα στιγμή.

Και αναφερόμαστε στην παρούσα στιγμή γιατί κατανοούμε ότι πρέπει πάρα πολλά να γίνουν, στον μοναστηριακό χώρο, για την αποκατάσταση και τη χρησιμοποίηση, στο τέλος του 20ου αι. των μοναστηριακών εγκαταστάσεων. Και με τη λέξη αποκατάσταση δεν εννοούμε την υπερύψωση του ανοηφλιού της πόρτας των κελιών! Γιατί κι αυτό είναι στις επιθυμίες των καλών μοναχών, που δικαίως, επιδιώκοντας να βελτιώσουν την πρακτική τους διαβίωση, καταδικάζουν, εξ αγνοίας, την επιβίωση των πνευματικών και ιστορικών περιεχομένων των παλιών κτισμάτων.

Είναι απαραίτητο η μοναστική κοινότητα, που θα εγκατασταθεί σ' αυτό το χώρο να έχει βαθειά γνώση του σοβαρού ρόλου που καλείται να διαδραματίσει και ο κύριος ρόλος της είναι η εξασφάλιση της ιστορικής συνέχειας. Είναι λοιπόν αδύνατον να επιτελέσει έναν τόσο σοβαρό ρόλο εάν μέσα από τη βαθειά γνώση της ιστορίας του μοναστηριού δεν αποκτήσει έναν απόλυτο σεβασμό στα ιστορικά κειμήλιά του, αλλά και τα εργαλεία του και τα εξαρτήματά του όλα εκείνα που διαμόρφωσαν τις συνειδήσεις των μοναχών οι οποίοι *«όλοι ούτοι εκατήχουν την περιφέρειαν του Φονιά και έξωθεν εφρόντισαν και ετοίμασαν όλα τα αναγκαία του πολέμου»* (Φωτιάκος, Απομνημονεύματα).

Ο θεματοφύλακας – μοναχός που θα επιλέξει να υπηρετήσει αυτόν τον πολλαπλά καθγιασμένο χώρο πρέπει εξ υπαρχής να έχει συμβιβασθεί με την ιδέα ότι εις το υπόλοιπο του βίου του θα σκύβει για να εισέλθει στο κελί του, αλλιώς θα πρέπει να διαλέξει μια από τις εκατοντάδες σύγχρονες νεόδητες μονές που λειτουργούν στον τόπο μας.

Το μοναστήρι αυτό είναι από τα λίγα που διασώζουν το σύνολο των κτισμάτων τους στην αρχική τους μορφή. Η επικάλυψη των δαπέδων των χαγιάτιών με ξύλα "ραμπωτέ" και οι επιδόλαιες και ελαφρές αλλοιώσεις στα χαγιάτια του αρχονταρικού είναι αναστρέψιμες.

Αντιθέτως το σύνολο κινδυνεύει από αλλόγιστες επεμβάσεις υπό το κράτος της άγνοιας και ίσως της πίεσης για την απορρόφηση κονδυλίων.

Επιβάλλεται να μεθοδευνεί με τη συνεργασία της Εκκλησίας και της Πολιτείας:

- α) η λεπτομερής αποτύπωση του συνόλου του κτιριακού συγκροτήματος και η πλήρης μελέτη για τη διερεύνηση των οικοδομικών φάσεων του μοναστηριού,
- β) η σύνταξη πλήρους μελέτης αποκατάστασης του συνόλου.

Έχοντας ως δεδομένες αυτές τις μελέτες, μόνο τότε θα είναι δυνατή η ιεράρχηση των επεμβάσεων, δίνοντας προτεραιότητες στα σημεία που χρήζουν άμεσης επέμβασης, και εξασφαλίζοντας στους μοναχούς μια άνετη διαβίωση στο χώρο.

Οι ιεραρχημένες επεμβάσεις θα επιτρέψουν τη σταδιακή αποκατάσταση του χώρου χωρίς να είναι απαραίτητη αρχικά η εξεύρεση ενός τεράστιου κονδυλίου. Αυτού του είδους δε ο προγραμματισμός θα διευκολύνει τη σταδιακή εξεύρεση κονδυλίων και από την πολιτεία και από χορηγούς.

Ας προσπαθήσουμε όλοι για να μη χαθεί άλλο ένα αξιόλογο μνημείο του τόπου μας από υπερέβαλλοντα ξήλο, αντιπαρεθέσεις και φανατισμούς που κοινή αιτία έχουν μόνο την άγνοια.

Σπύρος Δ. Μουλόπουλος

ΙΑΤΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΚΑΡΔΙΑ

Η επιδημία της εποχής μας

Είναι γνωστό ότι η μέση διάρκεια ζωής του ανθρώπου ήταν στη Ρωμαϊκή εποχή (έτος 0) 22 έτη, στον μεσαίωνα 33 έτη, το 1800 35 έτη και το 1850 41 έτη. Από τότε και μετά αρχίζει μια ραγδαία αύξηση του προσδοκίμου επιβιώσεως σε 49 έτη το 1900, σε 67 το 1950 και σε 77 και πλέον σήμερα.

Ήταν επομένως αναμενόμενο να μεταβληθεί με την αύξηση της μέσης ηλικίας των ανθρώπων και το φάσμα των ασθενειών που τους προσβάλλουν. Ενώ δηλαδή παλαιότερα τα κύρια νοσήματα που ελάττωναν τη διάρκεια της ζωής ήταν οι λοιμώξεις (τύφος, φυματίωση, δυσεντερίες κ.λπ.) τώρα οι μεγαλύτερας πλέον ηλικίας άνθρωποι προσβάλλονται από νοσήματα φθοράς, όπως είναι οι καρδιοπάθειες και τα νεοπλασμάτα.

Από το δεύτερο λοιπόν ήμισυ του αιώνας μας

αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα σαν επιδημία, την αύξηση των καρδιακών και αγγειακών νοσημάτων με δύο κυρίους εκπροσώπους, τη στεφανιαία νόσο και τα εγκεφαλικά επεισόδια.

Ο σημερινός άνθρωπος επομένως πρέπει να φροντίζει να προστατεύσει την καρδιά και τα αγγεία του, μια και η καλλιτέρευση του τρόπου διαβιώσεώς του και οι πρόοδοι της Ιατρικής των προστατεύουν από τις λοιμώξεις και άλλες ιασίμες σήμερα αρρώστιες.

Η αντιμετώπιση της επιδημίας

Από τις συνθήκες λοιπόν της εμφανίσεως αυτής της σύγχρονης επιδημίας προκύπτει και ο τρόπος αντιμετώπισεώς της. Ο σημερινός άνθρωπος δηλαδή αύξησε τα χρόνια ζωής του προσέχοντας τη συντήρηση των τροφών του, την ύδρευση,

Ίσως στους μη γνωρίζοντες προκαλέσει εντύπωση το γεγονός, ότι σε ένα τοπικού ενδιαφέροντος περιοδικό δημοσιεύεται άρθρο ιατρικού περιεχομένου και μάλιστα ενός διακεκριμένου σε διεθνές επίπεδο και πολύ γνωστού στην Ελλάδα γιατρού. Σπεύδω να εξηγήσω ότι ο καθηγητής κ. Σπύρος Μουλόπουλος είναι Στιμφάλιος και ένας από τους δικούς μας ανθρώπους που διακρίθηκαν για την προσφορά τους και το έργο τους. Κατάγει από την Καστανιά της οποίας εξακολουθεί να είναι δημότης και με δεδομένη την ευαισθησία και την αγάπη του για τους κατοίκους της ορεινής περιοχής μας από την οποία προέρχεται, ανταποκρίθηκε στο αίτημά μας και μας έδωσε, εκλαϊκευμένο βέβαια και προσιτό στο μέσο αναγνώστη, το άρθρο του αυτό. Ο «Αίπιτος» αισθάνεται ως ύψιστη την τιμή αυτή που του έγινε και ενχαριστεί τον Καθηγητή και το Γιατρό μας για τον οποίο σεμνύεται η Καστανιά, η Κορινθία και η Ελλάδα.

Ο κ. Μουλόπουλος είναι καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών από το 1972 και Πρόεδρος του Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου της Χώρας μας και διετέλεσε διαδοχικά Κοσμήτορας της Ιατρικής Σχολής, Αντιπρύτανης και Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Φέρει τους τίτλους του επιτίμου διδάκτορα Επιστημών του Πανεπιστημίου της Utah (ΗΠΑ) και τον επισκέπτον καθηγητού πολλών Πανεπιστημίων του εξωτερικού. Είναι μέλος της Γαλλικής Καρδιολογικής Εταιρείας και από το 1992 Αντεπιστέλλον Μέλος της Εθνικής Ιατρικής Ακαδημίας των Παρισίων.

Έχει δημοσιεύσει σε ξένα κυρίως περιοδικά, περισσότερες από 400 επιστημονικές εργασίες και η ανακάλυψη του της ενδοαρθριακής αντλίας τον έκαμε διάσημο στους ιατρικούς κύκλους όλου του κόσμου, ενώ τα συγγράμματά του «Αγγειολογία», «Καρδιομηχανική», «Θεραπευτική Εσωτερικών νόσων» κ.ά., διδάσκονται στις ιατρικές σχολές της πατρίδας μας και θεωρούνται κλασικά στο είδος τους.

Σ.Κ.Μ.

την καθαριότητά του, τη θέριμανσή του το χειμώνα κ.λπ. Έχει μάθει έτσι να προστατεύεται από τα μικρόβια και άλλους νοσογόνους παράγοντες. Τώρα θα πρέπει να μάθει να φυλάγεται από εκείνους τους παράγοντες που βλάπτουν την καρδιά και τα αγγεία. Η εντατική έρευνα της Ιατρικής έχει επισημάνει πολλούς από αυτούς τους παράγοντες. Η αντιμετώπισή τους όμως είναι έργο του κάθε ανθρώπου και πολύ λιγότερο του ιατρού. Σημασία έχουν με άλλα λόγια οι συνήθειες και ο τρόπος ζωής, που πρέπει να διαμορφωθούν σωστά και πολύ λιγότερο η φαρμακευτική παρέμβασις.

Οι παλαιότερες γενεές μας έχουν κληρονομήσει ωρισμένες συνήθειες διατροφής κ.λπ. που δεν ήταν γι' αυτούς βλαπτικές, διότι δε ζούσαν μέχρι τις ηλικίες που θα παρουσιάζετο η κακή τους επίδραση. Επί πλέον, η σύγχρονη εποχή, της κοινωνίας της βιομηχανίας και της πληροφορικής, έχει επιβάλλει στους σημερινούς ανθρώπους τη μειωμένη κινητικότητα, την καταναλωτική τάση, τις αγχογόνες συνθήκες ζωής. Έτσι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει να τροποποιήσει ωρισμένες συνήθειες που κληρονόμησε και να απαλλαγεί από τις συνέπειες της σημερινής κοινωνικής ζωής, για να προστατευθεί από τη νέα επιδημία.

Οι παλιές συνήθειες

Τα άτομα της παλαιάς, καθ' ύπεροχίν αghροτικής κοινωνίας, με τη δυσπρόαγία και τις ελλείψεις αγαθών και με την αυξημένη νοσηρότητα από τις λοιμώξεις, ιδίως τις χρόνιες (ελονοσία, φυματίωση κ.λπ.) είχαν πιστέψει ότι η άφθονος "καλή" διατροφή, η αποφυγή της κοπιώδους εργασίας, το ευτραφές του σώματος, ήσαν τα υγιεινά στοιχεία, τα οποία και επεζητούν. Ακόμη και οι ιδέες τους περί του ευγεύστου και του ωραίου συνεβιβάζοντο προς το λιπαρόν των τροφών και το αυξημένο βάρος των κυριών!

Ο τρόπος λοιπόν του μαγευέματος, το είδος των τροφών, η τάση προς υπερωσιτισμόν, εφ' όσον υπήρχε η δυνατότης, εκληρονομήθησαν από τον κόσμο, όπου πιστεύετο, ότι έτσι θα αντέδρα ο ορ-

γανισμός καλλίτερα στα ενδημικά νοσήματα της εποχής. Αυτό όμως το οποίο πολλοί άνθρωποι σημερινοί θεωρούν σωστό και ωφέλιμο, διότι έτσι έμαθαν από μικροί, είναι προφανώς επιβλαβές.

Ευρίσκεται δηλαδή η ανθρωπότητα σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία δεν έχει απεμπολήσει ακόμη πολλές συνήθειες των παλαιότερων γενεών, αλλά και δεν έχει ακόμη αποκτήσει τις νέες συνήθειες, οι οποίες θα βοηθήσουν στην πρόληψη των συγχρόνων νόσων. Είναι πολλές φορές δύσκολο για τους μεγαλύτερους να αλλάξουν τις συνήθειές τους. Γι' αυτό η κύρια προσπάθεια πρέπει να στραφεί προς τις νέες γενεές. Τα νέα παιδιά πρέπει να μάθουν από μικρά να μην τρώνε πολύ, να αποφεύγουν τα λίπη, τα παχιά κρέατα και το πολύ αλάτι. Να τρώνε περισσότερα φρούτα, λαχανικά και ψάρια. Να διατηρούν το βάρος τους σε σωστά επίπεδα.

Οι νέες συνθήκες ζωής

Η προσαρμογή του ανθρώπου στις σημερινές συνθήκες της ζωής δεν είναι εύκολη. Η ιστορία διδάσκει όμως ότι θα γίνει. Ο άνθρωπος, και διάφορα ζώα, άλλωστε, έχουν προσαρμοσθεί σε πολύ δυσκολότερες συνθήκες ζωής, ώστε να μπορούν να επιβιώσουν.

Τρία είναι τα κύρια σημεία που πρέπει να προσέξει κανείς. Το πρώτο αφορά εις την καταναλωτική μανία, ιδίως των τροφών. Εις τούτο παρακινείται και από αποδοτικές μεθόδους διαφημίσεως και προσφορές των τροφίμων και από τη λιγότερη ή περισσότερη οικονομική ευμάρεια του καθενός, γι' αυτά τουλάχιστον τα αγαθά. Η τυποποίηση των τροφών στην εποχή που συμφέρει η μαζική παραγωγή και διάθεσής των, κάνει ολόκληρες κοινωνίες υποχείριες των βιομηχανικών παραγωγικών συγκροτημάτων. Επειδή δε είναι δύσκολο για την πολιτεία να θεσπίσει και να εφαρμόσει υγιεινούς κανόνες, το κατατοπισμένο κοινό είναι ο μόνος παράγων, ικανός να κατευθύνει την παραγωγή προς τα σωστά είδη. Χρειάζεται σωστή επιλογή μεταξύ των προσφερομένων ειδών και επι-

φύλαξις στις παραπλανητικές διαφημίσεις. Τα λίπη, τα πολλά κρέατα και το πολύ αλάτι είναι συνιστάται εν αφθονία στα τυποποιημένα σύγχρονα φαγητά.

Το δεύτερο σημείο αφορά στην κινητικότητα του ατόμου. Ο άνθρωπος έχει συνηθίσει να χρησιμοποιεί την κίνηση, όταν έχει ανάγκη. Και επειδή σήμερα δεν κυνηγά τα θηράματα για τη διατροφή του, τα μηχανήματα εκτελούν τις άλλοτε "χειρωνακτικές εργασίες" του και επειδή και δια την απλή μετακίνησή του χρησιμοποιεί ταχέα και προσιτά μηχανικά μέσα, απλώς δεν κινείται. Θα πρέπει λοιπόν να συστηματοποιήσει την κινητικότητά του, συναρτώντας την όχι με περίπατο αλλά με κάποια σκοπιμότητα και καθιστώντας την έτσι αναγκαστική. Ο χρόνος που θα διαθέσει αποφεύγων το μεταφορικό μέσο και μετακινούμενος αυτόδυνάμως θα του προσθέσει χρόνια εις την ζωήν του!

Το τρίτο στοιχείο είναι το άγχος. Οι θεωρίες από την αρχαία Ελλάδα μέχρι σήμερα, ότι ο άνθρωπος είναι όλοι ίσοι (ως προς τα δικαιώματά τους) έχουν παρεξηγηθεί. Έχουν δηλαδή πιστέψει όλοι, ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν όχι μόνο ίσα δικαιώματα, αλλά και τις ίδιες ικανότητες. Αυτό ασφαλώς είναι λάθος, διότι δεν μπορούμε όλοι βέβαια να τρέξουμε τα 100 μέτρα, στον ίδιο χρόνο που τα τρέχουν οι ολυμπιονίκες του αθλήματος. Από αυτή την παρανόηση προκύπτει το άγχος. Ωθούμενος ο σύγχρονος άνθρωπος από την πίεση του καταναλωτισμού και με την ψευδαίσθηση, ότι μπορεί να επιτύχει όσα ή και περισσότερα έχει επιτύχει ο διπλάνος του, οδηγείται σε βλάβεις ή τακτικές που συχνά υπερβαίνουν τις δυνάμεις του. Αυτό, εκτός από τις οργανικές παρνέργειες, δημιουργεί και το άγχος, δηλαδή τη νευρική "υπερένταση" εκ του αισθήματος του ανικανοποίητου, της υπέρ τις δυνάμεις προσπάθειας, της διαψεύσεως των ελπίδων κ.λπ.

Έτσι διαταράσσεται μεταξύ άλλων η ευαίσθητη ισορροπία του φυτικού (αυτομάτου) νευρικού συστήματος, που συνεπάγεται ανωμαλίες στη λει-

τουργικότητα των λείων μυϊκών ινών των αγγείων και άλλες επιβλαβείς διαταραχές. Πρέπει λοιπόν ο κάθε άνθρωπος να αποκτήσει το γνώθι σαυτόν, να αναγνωρίσει τα όρια των ικανοτήτων του και να περιορισθεί σε αυτά. Η φιλοτιμία, η εργατικότητα και η εν μέτρω φιλοδοξία δεν πρέπει να εκτρέπονται προς υπερβολικές προσπάθειες ή βλάβεις.

Η σωστή τακτική

Όπως διαφαίνεται από τα μέχρι εδώ εκτεθέντα, η σωστή οδός για την πρόληψη των καρδιοπαθειών και ιδίως της επιδημίας της εποχής μας, δεν είναι το να ακολουθήσουμε μια σειρά από περιορισμούς και απαγορεύσεις. Αυτό το κάνουν κατ' ανάγκην όσοι έχουν ήδη αρρωστήσει (δευτερογενής πρόληψις) και όχι όλοι. Έχει το μειονέκτημα ότι με τις στερήσεις ή τις επιταγές, ο άνθρωπος αισθάνεται άρρωστος και οι ψυχολογικές επιπτώσεις είναι δυσάρεστες και επιβλαβείς.

Ο σωστός τρόπος είναι να καταλάβει ο άνθρωπος από μια ηλικία τις αρχές που εξηγήθηκαν παραπάνω και να συνηθίσει από μικρός στην αποδοχή τους, σαν ενός νέου *modus vivendi*, ενός νέου "στιλ" ζωής. Πρέπει ο νέος άνθρωπος να δεχθεί, ότι η ακολουθήση ωρισμένων συνθηκών δεν γίνεται διότι το επιτρέπουν ή το απαγορεύουν οι ιατροί. Δεν κλέβει κανείς και δε σκοτώνει διότι το απαγορεύει η αστυνομία, αλλά διότι πιστεύει ότι αυτό δεν είναι σωστό για τον εαυτό του και για τη συμβίωσή του με τα άλλα μέλη της κοινωνίας. Ανάλογα δεν καπνίζει, δεν τρώει υπερβολικά και ακατάλληλα φαγητά, κινείται περισσότερο, αποφεύγει το άγχος, όχι διότι είναι ή θα γίνει άρρωστος αλλά διότι αυτός είναι ο φυσιολογικός τρόπος ζωής. Ένας νέος δηλαδή κώδιξ Υγιεινής διαβιώσεως πρέπει να γίνει πίστις των νέων γενεών. Η πολιτεία, το σχολείο, η εκκλησία αλλά και όλοι εμείς, ο καθένας στην οικογένειά του, πρέπει να βοηθήσουν ώστε να ξεχάσουμε τις παλαιές συνήθειες και να προσαρμοσθούμε σωστά στις νέες συνθήκες της τεχνολογικής εποχής μας.

Δημ. Ζ. Ανδριόπουλος*

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Ιπποκρατικές οικοφιλοσοφικές έννοιες

Ι. Μερικές ιστορικές αναφορές που ανατρέχουν πίσω στην πρόωμη αρχαιοελληνική σκέψη θα μπορούσαν να συμβάλλουν στις πρόσφατες απόπειρες των οικοφιλοσόφων να συγκροτήσουν το αναγκαίο εννοιολογικό σύστημα του γνωστικού κλάδου τους.

Η αναγνώριση των ιστορικών απαιχών ή των σημείων εκκίνησης, είναι πάντα χρήσιμη σε κάθε νέο θεωρητικό τομέα. Η επίγνωση της προσέλευσης, της χρήσης και της συνθετικής επεξεργασίας των βασικών εννοιών και αρχών κατά τη διαδοχική λειτουργική συμβολή τους στην ανθρώπινη σκέψη και οι αναπόφευκτες σημασιολογικές μεταμορφώσεις τους, μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμες στην προσπάθεια της εννοιολογικής διασαφήσεως και της περιχάραιξης θεωρητικών ορίων. Ιδιαίτερα για ένα γνωστικό κλάδο σαν την Οικοφιλοσοφία, ο οποίος, παρ' όλη την έλξη που ασκεί σε ευρεία κλίμακα, έχει ανάγκη από σαφή διαχωριστικά όρια, από φιλοσοφικές προϋποθέσεις, κριτήρια και πιστοποίηση των θεμελιωδών προβλημάτων του, είναι κατά τη γνώμη μου απαραίτητο ένα ιστορικό υπόβαθρο για το θεωρητικό κύρος

του. Η διάσταση της διαχρονικότητας εξασφαλίζει μια βαθύτερη προοπτική και, πιστεύω, εμπλουτίζει και εξυψώνει την ποιότητα του κλάδου.

ΙΙ. Αν ένα "εκ των ουκ άνευ" χαρακτηριστικό της Οικοφιλοσοφίας είναι η γνωστική επικράτηση του ανθρώπου πάνω στη φύση, δηλαδή η αποκάλυψη των κύριων οντολογικών γνωρισμάτων της καθώς και του αιτιακού πλέγματος που αποτελεί τη βάση των φυσικών γεγονότων και διαδικασιών, τότε η σκέψη των πρόωμων Ελλήνων φυσικών φιλοσόφων συνολικά δεν μπορεί παρά να είναι ο ιστορικός πρόγονος των οικοφιλοσοφικών κινήματων. Πραγματικά, οι πρόωμοι Προσωκρατικοί στοχαστές παρατήρησαν και προσδιόρισαν εννοιολογικά τη φύση και πέτυχαν τελικά να αποσείσουν τις νεφελώδεις, μυστηριώδεις οντότητες από τις προγενέστερες ερμηνευτικές θεωρίες της φύσης. "Η φύση που είναι εννοιολογικά μη προσδιορισμένη και μη προσδιορίσιμη", υποστηρίζει ένας σύγχρονος οικοφιλόσοφος, "είναι μυστηριώδης και άγρια, δηλ. το "έτερον" που είναι έξω από το αναγνωρισμένο ανθρώπινο καλού-

* Ο κ. Δ. Ανδριόπουλος σπούδασε στην Ελλάδα, Αγγλία και Νέα Υόρκη. Δίδαξε φιλοσοφία σε πανεπιστήμια της Αμερικής, διετέλεσε σύμβουλος του ΚΕΜΕ και σήμερα είναι καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, όπου διδάσκει Ιστορία της Φιλοσοφίας, Γνωσιοθεωρία, Αισθητική και σύγχρονα φιλοσοφικά θέματα. Κυριότερα έργα του είναι: *Αρχαία Ελληνική Γνωσιοθεωρία, Ιστορία της Νεοελληνικής Αισθητικής, Αιτιότητα η θεμελιώδης έννοια της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας κ.ά.* Πολλές μελέτες του δημοσιεύτηκαν σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά περιοδικά.

πι¹). Οι αρχαίοι Έλληνες στοχαστές είχαν την πεποίθηση ότι η φύση είναι εννοιολογικά προσδιορίσιμη και, πραγματικά, πέτυχαν στη συνέχεια τον εννοιολογικό προσδιορισμό της· την απο-μυθοποίησαν, απέσεισαν το μυστηριώδη χαρακτήρα της και αποπειράθηκαν να τη διαμάσουν. Αναμφίβολα, δεν οικοδόμησαν θεωρητικά συστήματα Οικοφιλοσοφίας, αλλά σίγουρα οι παρατηρήσεις τους, οι λογικές αναλύσεις² και συχνά ευφάνταστες ερμηνείες, τους επέτρεψαν να διαγνώσουν τη σημασία του περιβάλλοντος, την επίδραση και την καθοριστική λειτουργία και επενέργειά του στο ανθρώπινο γένος· δεν εξέτασαν μόνο τη σύνθεση των αντικειμένων, των φαινομένων και διαδικασιών μέσα στη φύση, αλλά προσπάθησαν και να συσχετίσουν τις αιτιακές λειτουργίες του, την ανάπτυξη, την προσαρμογή, την επιβίωση, τη συμπεριφορά και την εν γένει κοινωνική δραστηριότητα.

III. Οι αποδεικτικές μαρτυρίες αφθονούν στα έργα των αρχαίων Ελλήνων στοχαστών, αλλά θεωρώ αρκετό να αναφερθώ ιδιαίτερα μόνο στο Ιπποκρατικό Corpus. Αν και οι αντικειμενικοί στόχοι του Ιπποκράτη ήταν βασικά ιατρικοί, η οικολογική του συνείδηση αποκαλύπτεται με συνταρακτικό τρόπο μέσα από τα έργα του. Έχει επίγνωση της επίδρασης της φύσης στον άνθρωπο, "του ετέρου" καθώς και των συσχετισμών και αλληλεξαρτήσεων που υφίστανται ανάμεσά τους.

Αξιοσημείωτη μαρτυρία μπορεί να θεωρηθεί η απαίτηση του Ιπποκράτη από το νέο στο επάγγελμα γιατρό: "οφείλει να λαμβάνει υπόψη του ποια αποτελέσματα μπορεί να επιφέρει (ό,τι δύναται απεργάζεσθαι) κάθε εποχή"³. Διακρίνει με σαφήνεια τις επιδράσεις

τους με βάση τις μεταβολές των συντελεστικών στοιχείων (θερμοκρασία, άνεμοι κ.λπ.). Τα εποχιακά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, προφανώς, πρέπει να γίνονται αντιληπτά τόσο με στατικό όσο και με δυναμικό τρόπο, δηλαδή ως εποχιακές συνθήκες που είναι σχετικά σταθερές αλλά και ως εποχιακά γεγονότα σε μια δυναμική διαδικασία κατά την οποία τα χαρακτηριστικά τους αλλάζουν σταθερά.

Ο γιατρός επίσης πρέπει να γνωρίζει τους ανέμους (πνεύματα), θερμούς και ψυχρούς και σε συνδυασμό με την τοποθεσία (θέσις) της πόλης· επιπλέον, πρέπει να έχει ακριβή γνώση των ανέμων που είναι κοινοί σε όλους τους ανθρώπους (πνεύματα... κοινά πάσιν ανθρώποις) και εκείνων που είναι τοπικοί σε κάθε συγκεκριμένη περιοχή (εν εκάστη χώρα επιχώρια εόντα). Ο ανάλογος προσανατολισμός –βορεινός, μεσημβρινός, ανατολικός και δυτικός– επιφέρει αντίστοιχες ιδιότητες.

Είναι επίσης σημαντικό να προσδιορίσουν οι ποιότητες (δυνάμεις) των υδάτων· το βάρος και η γεύση τους ποικίλλουν, οπότε από τον αναλογικό συνδυασμό των δύο ποιότητων παράγονται διαφορετικά είδη.

Επιπλέον, είναι ιδιαίτερα αναγκαίες οι πληροφορίες για το "πώς τα πάνε οι ντόπιοι από νερό", εάν χρησιμοποιούν ελώδη (ελώδεσιν), μαλακά (μαλθακοίςιν) ή σκληρά (σκληροίςιν) νερά που προέρχονται από βραχώδη υψώματα (μετεώρων και πετρωδών) ή υφάλμυρα (αλυκοίςιν) και με δριμιά γεύση (ατεράμνοισιν).

Το έδαφος (γη), ένα άλλο σημαντικό οικολογικό στοιχείο, πρέπει να προσδιοριστεί και συγκεκριμένα εάν είναι γυμνό (ψιλή) και ξερό (άνυδρος) ή δασοσκεπές (δασσεία) και

1. A.R. Drengson, "Developing Concepts of Environmental Relationships", *Philosophical Inquiry*, VIII, 1-2 (1986), σ. 51 (στο εξής: Drengson).

2. W.D. Smith, "The Hippocratic Tradition", Cornell University Press, Ithaca, 1975, σ. 205: "... Οι Εμπειρικοί επίσης βρήκαν στο Corpus αρκετό θεωρητικό υλικό...".

πλούσιο σε νερό (έφιδρος), βαθυλιωμένο (έγκοιλος) και αποπνικτικά ζεστό (πνιγηρή) ή ανυψωμένο (μετέωρος) και κρύο (ψυχρή).

Στην απαρίθμηση των φυσικών στοιχείων συμπεριλαμβάνεται "ο τρόπος ζωής των κατοίκων" (δίαιτα των ανθρώπων) οι οποίοι διακρίνονται σ' αυτούς που βρίσκουν ευχαρίστηση ως φιλοπότες και φαγάδες (φιλοπότες και αριστηταί), αδρανείς ή αθλητικοί (αταλαίπωροι ή φιλογυμνασταί), εργατικοί (φιλόπονοι) και γαστρίμαργοι και ολιγοπότες (εδωδοί και άποτοι)⁴. Μεταξύ των άλλων, "οι ανατολές και δύσεις των άστρων", οι μετεωρολογικές γνώσεις και η αποδοχή της θέσης ότι "συμβάλλεται αστρονομική ιατρική... πάνω πλειστον", θεωρούνται επίσης από τον Κώο πολύ χρήσιμες στην άσκηση της ιατρικής⁵.

IV. Οι ανησυχίες του Ιπποκράτη υπερβαίνουν το επαγγελματικό ενδιαφέρον του για τη θεωρία και εφαρμογή της ιατρικής. Το γνωστό έργο του "Περί αέρων, υδάτων, τόπων" φανερώνει πως ο Ιπποκράτης εξερευνά την αιτιακή σύνδεση ανάμεσα στο περιβάλλον και τον άνθρωπο εν γένει. Δίνει τέτοια έμφαση στους περιβαλλοντικούς παράγοντες, ώστε να αποδίδει στην καθοριστική επίδρασή τους τις χαρακτηρισολογικές διαφορές μεταξύ των Ασιατών και των

Ευρωπαίων. Επισημαίνει τις διαφορές "στα φυσικά χαρακτηριστικά όλων των κατοίκων της και όλων των φυτικών ειδών της"⁶. Οι κάτοικοι της Ασίας, λ.χ., "δεν έχουν ψυχική ζωντάνια και θάρρος, είναι πιο ήπιοι και πρόοι, λιγότερο πολεμοχαρείς... αδύναμοι... δεν είναι αυτεξούσιοι και ανεξάρτητοι" (εάν "τους κυβερνούν δεσπότες")⁷, αντίθετα είναι "οι πιο πολεμοχαρείς (μαχιμώτατοι) από όλους" (εάν είναι "αυτόνομοι", "δεν τους κυβερνούν δεσπότες")⁸. Οι βασικοί καθοριστικοί παράγοντες είναι περιβαλλοντικοί "η ομοιομορφία των εποχών, οι οποίες δεν παρουσιάζουν έντονες αποκλίσεις είτε προς τον καύσωνα είτε προς το ψύχος, αλλά είναι παρόμοιες (παραπλήσιος). Γιατί δε συμβαίνουν ούτε απότομοι φρενικοί κλονισμοί (εκπλήξεις της γνώμης) ούτε σφοδρές φυσικές αλλαγές..."⁹, αλλά επικρατεί "εύκρατο κλίμα"¹⁰, έστω και με κάποιες αποκλίσεις. Δεύτερος καθοριστικός παράγοντας είναι οι θεομοί, δηλαδή ο τρόπος διακυβέρνησης των ανθρώπων. Για τον Ιπποκράτη, ο οποίος ως ένα σημείο παραβλέπει κάποιους τρόπους συμπεριφοράς και οι αξίες των Αιγυπτίων και Λιβύων εξηγούνται με βάση "τις μεταβολές των εποχών και το χαρακτήρα της περιοχής". "οι εκτάσεις γης επηρεάζονται από αυτές (εποχές) όπως ακριβώς επι-

3. *Περί αέρων, υδάτων, τόπων*. Hippocrates, Trans. by W.H.S. Jones, Harvard University Press (1975), 2-3· επίσης, "Επιδημία", Α, XIII: οι άνεμοι και οι βροχές στο νησί της Θάσιον· "Αφορισμοί", III, I: οι αλλαγές των εποχών· "Επιδημία", Γ, II, 13-15 και XV, 1-5. Βλ. μια έξοχη εισαγωγή του Δ. Αντουολή "Ιπποκρατική Ιατρική", Θεσσαλονίκη 1972, σσ. 181-189 και G. Sarton, "A history of Science", Harvard University Press, 1952, σσ. 368-369.

4. ό.π., II, 5-28.

5. ό.π., 20-25.

6. XII, 8-10.

7. XVII, 5-18· επίσης, βλ. Αριστοτέλης, "Πολιτικά", H7.1327b23 και Αντουολής 181-182.

8. ό.π. 3-18. Στους Ασιάτες ο Ιπποκράτης περιλαμβάνει και μη Έλληνες.

9. ό.π.

10. XII, 10-15.

ρεάζονται οι άνθρωποι "εγγένει"¹¹. Σ' αυτή τη φημισμένη πραγματεία περιέχονται λεπτομερείς περιγραφές που αναφέρονται στην αιτιακή σύνδεση ανάμεσα στα ιδιάζοντα περιβαλλοντικά στοιχεία και στα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φυσιогνωμίας και προσωπικότητας.

Αλλά και οι αναφορές του στους Ευρωπαϊκούς λαούς είναι ενδιαφέρουσες. Οι Σκύθες (έθνος Σκυθικών) παρουσιάζονται άγριοι και παράτολμοι, ιδιαίτερα οι άγαμες κοπέλες που σύμφωνα με τα έθιμα, πριν παντρευτούν, πρέπει να σκοτώσουν με το ακόντιό τους τουλάχιστο τρεις εχθρούς¹². Ακόμη, έχει ενδιαφέρον για τους ανθρωπολόγους η Ιπποκρατική διήγηση για τους Νομάδες, ένα Σκυθικό φύλο· οι καταπονήσεις, τα έθιμα και ο τρόπος ζωής τους επηρεάζεται κατά πολύ από το περιβάλλον τους. Όσο για τους άλλους λαούς της Ευρώπης, ο Ιπποκράτης συμπεράνει ότι "διαφέρουν ο ένας από τον άλλο στη φύση καθώς και στο παρουσιαστικό, εξαιτίας των αλλαγών των εποχών" ("σφοδρές και συχνές" "άγρια κύματα, καύσωνας... άφρονες βροχές... δριμείς χειμώνες... παρατεταμένες ξηρασίες...")¹³.

Προφανώς, ο Ιπποκράτης έχει επίγνωση "της διαλεκτικής διαδικασίας της ανάπτυξης... και των πολύπλοκων αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στο ανθρώπινο γένος και τη φύση, υποκείμενο - αντικείμενο, ... εφαρ-

μόζει οικολογικά παραδείγματα... σε φυτά και ζώα και στον άνθρωπο... τον πολιτισμό... τις εσωτερικές και εξωτερικές σχέσεις του... από τη συγκεφαλαιωτική ανθρώπινη οικολογία... που περιλαμβάνει τη νόηση, το συναίσθημα, το σώμα, την οικογένεια, τον πολιτισμό"¹⁴.

Ο Ιπποκράτης διερευνά τις διαφορές στο κλίμα και τα κοινωνικά πρότυπα, προσδιορίζει τις μεταξύ τους αιτιακές συνδέσεις και, επομένως, συναντάει τη βασική αρχή ...RE(3)- της Οικολογίας του βάθους (Deep Ecology)¹⁵.

Η παραπάνω ερμηνεία ενισχύεται από το περιεχόμενο του ακόλουθου χωρίου: "... πιστεύω ότι ούτε καν ο τρόπος ζωής (δίαιτα) και η τροφή που απολαμβάνουν στην εποχή μας οι υγιείς άνθρωποι δε θα είχαν ανακαλυφθεί, αν έμενε ικανοποιημένος ο άνθρωπος με το ίδιο φαγητό και ποτό, όσο ικανοποιείται ένα βόδι, ένα άλογο και κάθε ζωντανό, εκτός από τον άνθρωπο, λ.χ. με τα προϊόντα της γης (εκ της γης φυόμενα), τους καρπούς και το δάσος και το χόρτο (καρπούς τε και ύλης και χόρτον). Γιατί τα ζώα με αυτά τρέφονται, αναπτύσσονται και ζουν χωρίς δυσαρέσκεια, χωρίς να έχουν απολύτως καμιά ανάγκη από κάποιο άλλο τρόπο ζωής. Ο τρόπος ζωής των ημερών μας ανακαλύφθηκε (ευρημένα) και αναπτύχθηκε (τετεχνημένα) σταδιακά σε μεγάλο χρονικό διάστημα"¹⁶. Η

11. XIII, 7-13.

12. XVII, 1-10.

13. XXII, 1-7 και XXII, 19-30: "Οι λαοί αυτοί είναι άγριοι, ακοινωνητοί, τολμηροί, πιο θαρραλέοι, πιο πολεμοχαρείς" (εάν δεν τους κυβερνούν βασιλιάδες).

14. Dregson, σ. 54. "Η κλίμακα εκτείνεται από το ανεπεξέργαστο υλικό ως τις περίπλοκες ενέργειες της διανοητικής - ψυχής".

15. Arne Naess, "The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects", *Philosophical Inquiry*, 1-2 (1986), σ.15 (Naess): "Οι διαφορές στο κλίμα και τους συναφείς παράγοντες πρέπει να μελετηθούν σε συνδυασμό με τις δομές των κοινωνιών όπως αυτές υφίστανται τώρα".

16. Ιπποκράτης, "Περί αρχαίης ιητρικής", II-III, 10-21.

παραπάνω θέση, πραγματικά, δεν αναφέρεται μόνο στη διατροφή και τον τρόπο ζωής, αλλά δείχνει να επεκτείνεται και πέρα από το ανθρώπινο γένος· περιλαμβάνει βόδια, άλογα και "κάθε ζωντανό". Οι βιολογικές λειτουργίες και επομένως, η επιβίωση (σώζεσθαι) του ανθρώπου και των ζώων εξαρτώνται από τους καρπούς, το χόρτο και το δάσος (γης φυόμενα). Θεωρείται δεδομένο ότι εφαρμόζεται η μέθοδος της δοκιμής και πλάνης αδιάλεπτα μέσα στα χρόνια. Ο Ιπποκράτης, παρ' όλη την προσήλωσή του στον άνθρωπο, έχει επίγνωση των οικολογικών σχημάτων στα οποία περιλαμβάνονται τα ζώα, τα φυτά και οι μεταξύ τους συσχετισμοί¹⁷. Από μια σύγχρονη οικοφιλοσοφική σκοπιά, ο Ιπποκράτης φαίνεται πως εισάγει ως ένα σημείο αρχές της Οικοφιλοσοφίας του βάθους (Deep Ecophilosophy). Βέβαια, παραβλέπει ένα βασικό στοιχείο: μια ρητή αναγνώριση όλων των "μορφών ζωής που είναι φανερό ότι δεν ανταγωνίζονται την ανθρώπινη ζωή αλλά την εμπλουτίζουν και τη συμπληρώνουν"· καθώς και τον αμερόληπτο και φιλεύσπλαχνο βίο "προς όλα τα όντα... με ένα βαθύ σεβασμό για τους άλλους"¹⁸. Πραγματικά, φαίνεται ανεπαρκής η σύνδεση του Ιπποκράτη με τη γενική αρχή του υπερβατικού περσοναλισμού "(transpersonalism)"¹⁹: μια ξεκάθαρη υπερβατική άποψη απουσιάζει από τον ανθρωποκεντρισμό του. Σίγουρα, όμως, εντάσσει "την ανθρώπινη ζωή μέσα στη βιόσφαιρα", και δεί-

χνει έμμεσα την αλληλεξάρτηση των βιο-μονάδων.

V. Επιλογικά σχόλια:

1. Η Ιπποκρατική θεωρία δεν είναι μόνο περιγραφική αλλά και κανονιστική· στοχεύει να διαφωτίσει τους γιατρούς και να τους δώσει τα εφόδια, για να εκπληρώσουν το έργο τους με επάρκεια²⁰.

2. Βασικά, η διδασκαλία του είναι ανθρωποκεντρική, μια και η φύση χρησιμοποιείται ως μέσο για την αυτοκατανόηση του ανθρώπου και έτσι μπορούμε ανεπιφύλακτα να τον κατατάξουμε στους θεωρητικούς της Οικολογίας της επιφάνειας (shallow ecology).

Εντούτοις, ανέπτυξε μερικές βασικές έννοιες και αρχές της Οικολογίας του βάθους· η απουσία μιας ρητής αναγνώρισης σεβασμού προς τη φύση κάνει τη θεωρία του ελλειπτική. Ο Ιπποκράτης δε φαίνεται να προσδίνει έμμεσα στη φύση την ίδια μια εγγενή αξία· δεν έχει αυταξία. Η σημασία της συναρτάται σχεδόν πάντα με το πόσον και πως υπηρετεί τον άνθρωπο. Κι αυτό κατά τους σύγχρονους οικοφιλοσόφους, θεωρείται ανθρώπινη υπεροψία ή και κούφια νοσηρή αλαζονεία.

3. Πέρα από την προσήλωσή του σε ιατρικά θέματα αποδέχεται στις περιγραφικές εκθέσεις του κάποιες γενικές οικοφιλοσοφικές αρχές και σίγουρα υπερβαίνει τα στενά όρια του επαγγέλματός του.

17. Naess, σ. 20: "οι πιο εκτεταμένες ενότητες και μορφές... τοπεία, οικοσυστήματα, ποτάμια και άλλα σύνολα" δε θα έπρεπε να κατακερματίζονται.

18. Drengson, σ. 52.

19. ό.π.

20. Naess, σ. 25: "Τα ερωτήματα που θέτει η οικολογία του βάθους αποκαλύπτουν τους θεμελιακούς προσανατολισμούς... Τυπικά η εξαιρετικά μεγάλη πλειονότητα των λογικών προτάσεων που είναι αναγκαίες στα κανονιστικά συστήματα είναι περιγραφική".

Βασίλης Ρώτας*

ΟΙ ΘΡΥΛΟΙ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

Οι ροδιές της Ζήρειας

Ένας από τους μεγάλους σιγαπατριώτες μας στο χώρο των γραμμάτων και της τέχνης, ο Βασίλης Ρώτας, σε ένα διήγημά του με τίτλο "Οι ροδιές της Ζήρειας" που δημοσιεύτηκε στην "Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά" του 1960 (σελ. 211) μιλάει για κάποιο θρύλο που τον άκουσε από ντόπιους στη διάρκεια μιας ορειβασίας στη χιονισμένη Ζήρεια.

Δημοσιεύουμε εδώ αποσπασματικά μόνο το κείμενο που περιέχει το θρύλο, επειδή το διήγημα είναι πολύ μεγάλο και ο χώρος του περιοδικού μικρός. Ας τον ακούσουμε από το στόμα του "αφηγητή" που χρησιμοποιεί στο διήγημά του ο Ρώτας, να τον διηγείται σε μια συντροφιά ορειβατών, γύρω από το τζάκι στο καταφύγιο πάνω στη Ζήρεια, ένα χειμωνιάτικο βράδυ.

Παρόμοιες τοπικές παραδόσεις υπάρχουν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και περιέχουν στοιχεία από τον κατακλισημό του Δεικαλίωνα που συνέβη και στην Αρκαδία όταν εκεί βασιλεύε ο Νύκτιμος που είναι και ο μόνος που σώθηκε. Στους μύθους αυτούς ως ιστορικός πνρήναις ενιπάρχει η τελευταία περίοδος των παγετώνων και οι σημαντικές γεωλογικές μεταβολές που ακολούθησαν μετά.

Σ. Κ. Μ.

«Το θρύλο για τις ροδιές της Ζήρειας τον ξέρω από τον γέρο Κουκουνάρα. Αυτός τον άκουσε απ' τον παπούλη του. Για να μου αποδείξει μάλιστα την αρχαιότητα του θρύλου, μ' εβεβαίωσε πως τούτοι οι ρουμελιώτες τον βρήκαν εδώ στη Ζήρεια όταν ήρθαν από πέρα, τους τον είπαν οι ντόπιοι εδώ κτηνοτρόφοι. Βάλτε λοιπόν με το νου σας πόσο παλιός είναι ο θρύλος αυτός για έναν χαμένο πολιτισμό, πολύ παλαιόν, που άνθισε εδώ

ψηλά στη Ζήρεια και εχάθηκε χωρίς να αφήσει άλλο αχνάρι, από λίγες χαρακιές πάνω στα τραχώνια που 'ναι ξέχωστα σε τόπους τόπους, ανάμεσα σε νεροφαγώματα...

Είναι οι ροδεσιές ή ροδιές, παμπάλαια αχνάρια από ρόδες αραμπά ή άμαξας πάνω στα βράχια... Τις είδαμε, τις ελέγξαμε τις μετρήσαμε, είναι παράλληλες, βαθουλωτές κρακικές ίδιο πλάτος κι ανάλογο βάθος σ' όλες τις μεριές όπου παρουσιάζονται κομμάτια σε

* Ο Βασίλης Ρώτας (1889-1977) γεννήθηκε στο Χιλιόμοδι και σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και θέατρο στη Δραματική Σχολή Αθηνών. Συγγραφέας με πληθωρικό ταλέντο, ισχυρό ένστικτο και βαθιές λαϊκές ρίζες, διαμοίρασε την πολύπλευρη δραστηριότητά του σε πολλούς τομείς. Ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, ηθοποιός, τεχνοκρίτης, διηγηματογράφος και μεταφραστής και μέσα σε όλα αυτά και αξιωματικός του στρατού, άφησε πίσω του τεράστιο έργο. Εκτός από τα ποιητικά και τα θεατρικά του έχει γράψει μελέτες και διηγήματα και έχει μεταφράσει το σύνολο των θεατρικών έργων και των σονετών του Σαίξπηρ και έργα των Σίλλερ, Ίψεν, Χάουπτμαν, Καλντερόν, Μολίνου, Ησίοδου, Αριστοφάνη κ.ά.

Πήρε μέρος σε όλους τους πολέμους, υπηρέτησε ως στρατιωτικός ακόλουθος στην πρεσβεία μας στο Βερολίνο και αποστρατεύθηκε το 1927 με το βαθμό του συνταγματάρχη. Το 1930 ίδρυσε το Λαϊκό Θέατρο Αθηνών, που λειτούργησε μέχρι το 1937 οπότε και το έκλεισε η δικτατορία του Μεταξά.

ακανόνιστη απόσταση τόνα από το άλλο. Κι όλα συμφωνάνε πως οι χαρσακιές είναι ροδιές, από δίτροχο, από ρόδες ξύλινες, δηλαδή ρόδες παμπάλαιες... Οι ροδιές είναι πραγματικότητα. Δε φεύγουν από κει που είναι και σας τάξω αύριο να σας τις δείξω, όσο κι αν έχει χιονίσει, θ' ανασκαλέψω το χιόνι να σας τις βρω. Είναι χιλιάδες χρόνια εκεί. Φαίνονται πως έχουν γίνει από την τριβή πάνω στο τραχώνι, από δίτροχα, που οι ρόδες τους φάγανε την πέτρα, όπου ο δρόμος ήτανε πέτρα ατόφια. Όπου ήταν χώματα ή χαλίκι, γκρεμίστηκε με τον καιρό το έδαφος και άλλαξε, κόπηκε ο δρόμος. Όμως όπου ο βρόχος έμεινε ακατάλυτος, απόμειναν απάνω του κι οι ροδιές, τ' αχνάρια αυτά από έναν πολιτισμό που πέρασε, τα μόνα σημάδια που 'χουμε σήμερα μαζί με τον θρύλο...

Οι ροδιές μπορεί βέβαια να στάθηκαν αφορμή που έγινε ο θρύλος, μπορεί όμως και ροδιές και θρύλος να 'χουν ξεκινήσει μαζί, μόνο που ο θρύλος διαμορφώνεται και παραλλάζει με τον καιρό... Οι παλιοί θρύλοι είναι όπως και τα παλιά τραγούδια, ξεκαθαρισμένοι από επίκαιρες σκουριές.

Σε παμπάλαιους καιρούς λοιπόν, σε καιρούς που το φεγγάρι ήταν μάτι δράκου, που άνοιγε από λίγο ως τη γιόμηση κι έκλεινε πάλι ως τη χάση, η Ζήρεια, ο Χελμός κι όλα τα βουνά του Μοριά ήταν νησιά.

Ήταν νησιά, γιατί η θάλασσα τότε της γης μας ήταν κάτω παραπάνω από τέσσερα πέμπτα της στεριάς. Τα Ιμαλάια τότε ήταν νησί. Η Κίνα ολόκληρη, η Ρωσία, η Ευρώπη, Γαλλίες, Γερμανίες, όλα θάλασσες ή βάλτοι. Κι άνεμοι φύσαγαν πάνω απ' αυτές τις νερόνιες απλωσιές και τάραζαν τα νερά και τα σπρωχναν κύματα αφροισμένα μια κατά τον Βοριά μια κατά το Νότο.

Τότε τα νησιά αυτά, η Ζήρεια κι ο Χελμός, αν και τόσο γειτονικά που σχεδόν ακουμπούσαν το ένα στο άλλο, μολοντούτο ήταν πολύ διαφορετικά στην όλη τους διαμόρφωση: η Ζήρεια ήταν κατάφυτη από την πιο ποικίλη βλάστηση σαν βασιλικός στη γλάστρα και τα δέντρα της κι η γη της κάρπιζαν

όλο το χρόνο. Οι άνθρωποι ζούσαν μέσα σε σπίτια, καλλιεργούσαν τη γη, είχαν μύλιαστα από τότε μάθει να φτιάχνουν και κρασί από ένα είδος μήλα σπάνια σε χρώμα, άρωμα και γέψη. Λένε πως κατηγονησμένοι απόγονοι από τα μήλα εκείνα είναι τα μπέρκα, τα μικρά ίσαμε κεράσι αγριόμηλα με τ' ωραίο δυνατό άρωμα που γίνονται στα ψηλώματα της Ζήρειας.

Ο Χελμός αντίθετα, ήταν άγριος, με κοφτές πλεύρες και πανύψηλους γκρεμούς, με σπηλιές που βοΐζαν και νερά που πέφταν από ψηλά σα βροχή, γεμάτος σάρες και χαράδρες. Εκεί κατοικούσαν φιλοπόλεμοι άνθρωποι, κυνηγοί και κλέφτες και ακοινώνητοι. Αυτοί ζούσαν μόνο μ' αρπαγή, αρπάζαν και γυναίκες, γιατί τις γυναίκες τους τις έτρωγαν όταν τις βαριόντουσαν. Γι' αυτό οι γυναίκες τους το 'σκιαγαν κολυμπώντας και βρόσκανε άσπλο στη Ζήρεια.

Μια γυναίκα από το Χελμό με το παιδί της κατέφυγε στη Ζήρεια. Αυτό το παιδί αφού μεγάλωσε κει, αναδείχθηκε τόσο έξυπνο και δυνατό, που οι Ζηριώτες αποφάσισαν να το κάνουν βασιλιά τους. Οι Ζηριώτες, αντίθετα από τους Χελμιώτες, όχι μόνο δεν εκκότωναν τις γυναίκες, παρά τις ελάτρεναν. Ιδίως οι μανιάδες ήταν σεβαστές στη Ζήρεια κι οι έγκνες γυναίκες λατρευότουσαν σαν θεές. Τα εικονίσματά τους ήταν ξύλινα ειδώλια που παρόσταιναν μια γυναίκα στην ώρα της. Ο νέος βασιλιάς, ο Χελμιώτης, θες από πατριωτισμό —το αίμα νερό δε γίνεται— θες από απληστία, αποφάσισε να υποτάξει και το Χελμό και να κάνει τα δυο νησιά ένα κράτος. Επειδή όμως οι Ζηριώτες δεν ήταν άνθρωποι φιλοπόλεμοι, τι κάνει: περνάει στο Χελμό και προσπαθεί να πείσει τους Χελμιώτες για να παν αυτοί να κατάρχτησουν τη Ζήρεια, για να γίνουν ένα βασίλειο. Η διδαχή του ήταν πως αντί να σκοτώνονται πολεμώντας και αρπάζοντας, θα ήταν καλύτερα να 'καναν υποταχτικούς τους για πάντα τους Ζηριώτες. Το πιο ελκικό πράγμα στον κόσμο τους έλεγε είναι η εξουσία: νά 'χει κανείς άλλους να δουλεύουν για λόγον του.

Εσείς θα κάνετε και τους Ζηριώτες πολεμιστές και θα στέλνετε αυτούς να σκοτώνονται κι εσείς θα περνάτε ζωή και κότα. Αυτοί έχουν πολλές γυναίκες, λατρεύουν τις γυναίκες και κάνουν και μεγάλες γιορτάδες για τις γυναίκες.

Δε χρειαζόταν να τους πει άλλα. Τους άναψε καλά καλά κι ένα καλό πρωί τους ξεσήκωσε όλους και τους έρριξε μονοκοπανιά πάνω στους Ζηριώτες, ίσα ίσα την ημέρα που 'χαν το μεγάλο τους φθινοπωρινό πανηγύρι κι είντουσαν όλοι μεθυσμένοι, γυναίκες κι άνδρες.

Έτσι οι Χελμιώτες έγιναν αφεντικά στη Ζήρεια. Τα πρώτα κιόλας χρόνια τα πέρασαν με άγρια γλέντια. Στη Ζήρεια άρχισε να γίνεται μια ζωή από όργια που σιγά σιγά η σκανταλιστική τους φήμη περνούσε και μόλενε όλα τα νησιά ολόγυρα. Η φήμη αυτή έλεγε πως όποιος πήγαινε στη Ζήρεια ζούσε τη γλυκύτερη ζωή και πέθαινε το γλυκύτερο θάνατο. Καραβιές ξεκινούσαν απ' όλα τα νησιά ολόγυρα για τη Ζήρεια. Μουσικοί άνεμοι μεθυσμένοι από αρώματα και αίμα έβγαιναν απ' το νησί και προαπαντούσαν τα καράβια. Όσοι έφταναν εκεί ποιος πρώτος να πηδήσει

στη στεριά. Τα καράβια τους τά 'περνε το κύμα.

Όσπου έγινε ο σεισμός. Ο σεισμός έφτασε σαν μια αλλαγή. Ανακάτωσε κι αναστάτωσε τον τόπο. Γκρέμισε βουνά, μετέθεσε κορφές, άνοιξε χαράδες, στέρεψε θάλασσες. Τότε γκρεμίστηκε και το κεντρικό κάστρο με την πολιτεία και τους πύργους εκεί που είναι σήμερα τα Τρίκαλα. Αν πας κατάνακρα στον γκρεμό της μεσαίας συνοικίας στα Τρίκαλα και κοιτάξεις κάτω, βλέπεις τα χαλάσματα. Κι αν βάλεις αφτί, ακούς βουιτό σαν από βογγητά κι αναθέματα κι αναστενάγματα από κόσμον πολύν καταχωνιασμένον, που ανάμεσά τους ξεχωρίζουν γυναικείες στριγγιλιές.

Λένε πως τάχα εκείνο το όργιο από τότε άφησε τον αντίλαλό τους στις πέτρες και στα δέντρα κι ο αντίλαλος ακούγεται ακόμα. Ο γερο Κουκουνάρας συμπεραίνει πάντα: Εδώ στη Ζήρεια τ' άδικο τιμωριέται αμέσως. Ο αδικητής δεν προφταίνει να σκαπετήσει παρκατώ από τις ροδιές. Θα πάθει κακό και τ' άδικο θα βρει το δίκιο του...

— Έχουμ' το β'νό τη Τζήρεια απ' μας προυστατεύ', γιατί δεν αφήν' τ' άδικον αγδίκιωτο. Τ' ακούς; Τ' ακώ να λες!...

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

*Το βλέπεις κείνο το βουνό το πέρα και το δώθε,
π' έχει ανταρούλα στην κορφή και καταχνιά στη μέση,
Στην αποκείθε την μεριά είναι μια κρύα βρύση.
Εκ' έσκυψα να πιώ νερό, να πιώ και να γεμίσω,
μούπεσε το μαντίλι μου το βαρυξομπλιασμένο
με τετρακόσια δυο φλωριά, μ' εξήντα δράμια μόσκο,
δεν κλαίω μαύρος τα φλωριά, δεν κλαίω και τον μόσκο,
μον κλαίω το μαντίλι μου το βαρυξομπλιασμένο,
οπού το βαρυξόμπλιασαν τρεις όμορφες κοπέλες.
Η μια κεντάει τον αητό κι η άλλη τον πετρίτη,
κι η τρίτη η καλύτερη γράφει μου τ' όνειρό μου,
για να με πάρει άντρα της, δικιά μου να την κάμω.*

(Παραλλαγή γνωστού τραγουδιού από τη συλλογή POPULARIA CARMINA GRAECIAE RECENTIORIS του Arnol. Passow. Έκδοση Λειψίας 1860).

Αριστείδης Βουγιούκας*

ΜΕΤΑΞΥ ΜΥΘΟΥ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΥ

Ο ΑΙΣΩΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ

Ο Πλούταρχος λέει ότι ο περιώνυμος μυθοποιός είχε φτάσει μέχρι την Κόρινθο για να πάρει μέρος στο συμπόσιο των επτά σοφών ως απεσταλμένος του βασιλιά Κροίσου της Λυδίας.

Το συμπόσιο έγινε στην εξοχική έπαυλη του τυράννου της Κορίνθου Περίανδρου στο Λέχαιο που ήταν κοντά στο ιερό της Αφροδίτης. Γι' αυτό και ο διάσημος συμπατριώτης μας από τη Σικυώνα γλύπτης Λύσιππος, έστησε το άγαλμα του Αίσωπου μπροστά από τα αγάλματα των επτά σοφών, όπως μας λέει ο Αγάθιος ο Σχολαστικός στο επίγραμμα που παρατίθεται από το συγγραφέα και που έχει μεταφράσει ο γνωστός Κορίνθιος λόγιος κ. Βασ. Ι. Λαζανάς. Το ότι ο συγγραφέας του άρθρου, και επιστήθιος φίλος από τα φοιτητικά χρόνια είναι Σαμιώτης την καταγωγή και συνεπώς συμπατριώτης του Αίσωπου, δεν αποτελεί επιμύθη.

Σ.Κ.Μ.

Λύσιππε, γλύπτη Σικυνόνιε, καλὰ ἔχεις πλάξει, γέρο,
που τον Σαμιώτη τη μορφή του Αἰσώπου (ν)έχεις στήσει
ἐμπρός ἀπ' τοὺς ἐπτά σοφοὺς. Ἐκεῖνοι το κατήκον
ὡς νόμο θέσπιον καὶ προσταγή. Μ' αὐτὸς με μῦθους
σοφοὺς καὶ ἱστορίες τερπνὲς που πλάθει καὶ ἀναπλέκει,
παίθει, διδάσκει, παίζοντας, αὐτὸν που τον ἀκοῦει.
Ὅχι ἡ παραινέση τρεχιά! Ἰδοὺ τον Αἰσώπου οἱ μῦθοι,
που με το ὕψος το τερνὸν τα πλήθη σαγηνεύουσιν.

Αγάθιος ο Σχολαστικός
Παλατ. Ανθολογία XVI332
Μετάφραση Βασ. Ι. Λαζανάς

1. Προσωπογραφία του Αίσωπου

Ο Αίσωπος, μυθοποιός της ελληνικής αρχαιότητας, στον οποίο αποδίδονται οι μύθοι για την αλεπού και τα άλλα ζώα, καθώς και για φυτά, πράγματα και πρόσωπα, γνωστός ως «αισώπειος

Ο Αίσωπος μαζί με μια αλεπού. Παράσταση σε αττικό ερυθρόμορφο αγγείο.

* Ο κ. Αριστείδης Βουγιούκας σπούδασε παιδαγωγικά και ψυχολογία στην Αθήνα και στο Εδιμβούργο (Σκωτία) με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. από όπου και έλαβε πτυχίο με την ανώτατη διάκριση *Summa cum Laude*. Ενδιάμεσα υπηρέτησε ως δάσκαλος και από το 1962 πήρε δρος τον Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Σύμβουλος "παρά το ΚΕΜΕ" μετά τη μεταπολίτευση και στη συνέχεια σύμβουλος και αναπληρωτής προέδρος στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Από τη θέση αυτή υπήρξε από τους βασικούς υπεύθυνους για τη σύνταξη των νέων σχολικών προγραμμάτων και των βιβλίων για τη διδασκαλία της γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο.

Έχει γράψει πολλά βιβλία επιστημονικού περιεχομένου και έχει εκδόσει δέκα ποιητικές συλλογές, αφού πρωτίτως είναι ποιητής. Πρόσφατα κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Το γλωσσικό μάθημα στην πρώτη βαθμίδα της νεοελληνικής εκπαίδευσης» που εκδόθηκε από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

μύθου», αναφέρεται από τους περισσότερους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς ως πρόσωπο υπαρκτό, αλλά ακριβή βιογραφικά του στοιχεία δεν υπάρχουν. Αυτά που διαλαμβάνονται στις σωζόμενες πηγές κινούνται στη σφαίρα μεταξύ πραγματικού και φανταστικού, είναι δηλαδή τόσο αξιόπιστα όσο περιπαιχτά και οι πληροφορίες της «Φυλλίδας του Μεγαλέξαντρου» για τον Αλέξανδρο ή η ανεκδοτολογία γύρω από το Νασρεδίν Χότζα. Ανάλογα ισχύουν και για τους μύθους που αποδίδονται στον Αίτωπο και που φαίνεται να καλύπτουν δημιουργήματα του είδους από διαφορετικές εποχές, μεταξύ των οποίων και μύθους ίσως του Αισώπου, αλλά που συνήθως έχουν υποστεί ποικίλες μεταλλάξεις· άλλωστε ο ίδιος ο Αίτωπος και αν ακόμα υπήρξε, έπλασε μύθους αλλά δεν τους κατέγραψε. Τελικά, η εικόνα του Αισώπου ως λαϊκού δημιουργού σε αρμονική συνύπαρξη με το μυθολογικό έργο που του αποδίδεται και τα δύο αυτά όπως μας παραδόθηκαν, έχουν την πειστικότητα που τους προσέδωσε μια διαχρονική διεργασία, ανεξάρτητα από το φιλολογικό ερώτημα αν είναι αυθεντικά ή όχι.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις διαθέσιμες πηγές, ο Αίτωπος θα πρέπει να έζησε γύρω στο τελευταίο τέταρτο του βίου αιώνα π.Χ., σε μια μεταβατική εποχή που είχε κύριο γνώρισμα το πέρασμα από το θεσμό της τυραννίας σε δημοκρατικότερες μορφές διακυβέρνησης. Καταγόταν από τη Φρυγία ή τη Θράκη, ήταν δούλος και αγοράστηκε από το Σάμιο φιλόσοφο Ξάνθο. Αυτός αργότερα τον πούλησε στον επίσης Σάμιο σοφό Ιάδμονα, ο οποίος τελικά τον απελευθέρωσε, εκτιμώντας την ευφυΐα του και τη συμβολή του στις διαπραγματεύσεις των Σαμίων με το βασίλειο της Λυδίας Κροίσο. Ως απελεύθερος χρημάτισε σύμβουλος των βασιλιάδων της Βαβυλώνας και των Σάρδεων και περιόδεψε στην Αίγυπτο και τέλος στην Ελλάδα, όπου παρακολούθησε το συνέδριο των επτά σοφών στην Κόρινθο, κάνοντας τις παρεμβάσεις του από ένα χαμηλό σκαμνάκι, κατέληξε στους Δελφούς. Εκεί, επειδή ήρθε σε σύγκρουση με τους ιερείς, τον κατηγορήσαν ότι έκλεψε τη χρυσή φιάλη του Θεού και τον καταδίκασαν σε θάνατο, γκρεμίζοντάς τον από τον Υάμπειο βράχο. Αργότερα υποχρεώθηκαν από το Δία να ζητήσουν

εξιλέωση.

Εκείνο που συνάδει περισσότερο με το ρόλο που έπαιξε και παίζει ο Αίτωπος ως αφηγητής μύθων είναι το παρουσιαστικό του. Οι βιογράφοι του τον παρουσιάζουν φοβερά δύσμορφο και κακομούτσουνο. «*Και γαρ φοξός ην, σιμός την ρίνα, σιμός τον τράχηλον, πρόχειλος, μέλας –όθεν και του ονόματος έτιχε· ταιτόν γαρ Αίτωπος τω Αιθίοπι προγάστωρ, βλαισός και κινφός, τάχα και τον ομηρικόν θερσίτην τη αισχυρότητι του είδους υπερβαλλόμενος*». Με την καμπούρα του λοιπόν και τα άλλα του κουσούρια ήταν κάτι σαν τον Μπερτόλδο και τον Καραγκιόζη. Ήταν δηλαδή η προσωποποίηση του λαϊκού ανθρώπου, του προικισμένου με ασυνήθιστη οξύνουα, που από καταγωγή ή από άλλες αιτίες βρίσκεται από τη μεριά και με το μέρος των καταπιεσμένων και κατατρεγμένων σε καθεστώς κραυγαλέας κοινωνικής ανισότητας και που η ίδια η ζωή τον έχει διδάξει πάρα πολλά, ώστε να διαθέτει την πρακτική σοφία του θυμόσοφου. Αυτή η πρακτική σοφία και διαίσθηση τον προσανατολίζουν να υποδέεται διάφορους ρόλους, ανάλογα με την εποχή και τις περιστάσεις: του φουκαρά που δηλώνει και συμβουλεύει υποταγή σε παγιωμένες αξίες· του κλόουν που μ' ένα προσωπίο χαζοχαρούμενο εννοεί να ψυχαγωγήσει το κοινό για να βγάλει το ψωμί του· του Μώμου που σαρκάζει τα κακώς κείμενα· κάποτε και του ανοιχτού αμφοβητία. Όλες αυτές οι λειτουργίες ενυπάρχουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ή επιμεριστικά μέσα στους αιώπειους μύθους.

Για το σκοπό αυτό ο Αίτωπος καταφεύγει στην αλληγορία του μύθου, ένα μέσο που χρησιμοποιήσαν και άλλοι στοχαστές ή κοινωνικοί μεταρρυθμιστές που αποτείνονταν σε λαϊκά στρώματα με στόχο τη διδασχή. Οι αιώπειοι μύθοι αντλούν τα θέματα και τους ήρωές τους κυρίως από το βασίλειο των ζώων. Έτσι, από ένα σύνολο 426 μύθων, στους 310 υπάρχουν ζώα, στους 199 άνθρωποι, στους 39 θεοί, στους 14 φυτά, στους 7 στοιχεία της φύσης, στους 6 αντικείμενα και σε 1 μέλη του σώματος (σύμφωνα με καταμέτρηση της Ε. Χωρεάνθη). Το υλικό αυτό το αντικρίζει ανιμιστικά και ανθρωπομορφικά και έτσι το ζωντανεύει και το φέρνει επίσης πιο κοντά στον τρόπο σκέψης και θέασης του κόσμου που είναι χαρακτηριστικός

για τον πρωτόγονο και τον απλοϊκό άνθρωπο. Ενδιαφέροντες είναι σχετικά οι ορισμοί του μύθου που έδωσαν δύο Έλληνες ρήτορες του 4ου μ.Χ. αιώνα: «λόγος ψευδής εικονίζων αλήθειαν» και «εξηπλωμένη παροιμία μετά διηγήσεως».

2. Κοινωνιογραφία των αισώπιων μύθων

Στη μυθοποιημένη αναπαράσταση της ανθρώπινης συνθήκης, ο Αΐψυτος μεταφέρει σε γενικές γραμμές την ιεράρχηση και το δίκαιο που ισχύουν στο βασίλειο των ζώων. Το λιοντάρι, αδιαφιλονίκητος κυρίαρχος από βιολογική άποψη, είναι και το σύμβολο της απολυταρχίας, με προέλευση την Ανατολή. Ο κανόνας δικαίου που εφαρμόζει δηλώνεται καθαρά στο μύθο «Λέων και όναγρος», όπου τα αγριώματα που έπιαναν μαζί, το λιοντάρι τα χώριζε σε τρία μερίδια και έλεγε του όναγρου: «Το ένα θα το πάρω σαν βασιλιάς που είμαι· το δεύτερο ως μέτοχος· και το τρίτο θα σου φέρει μεγάλο κακό αν δεν το παρατήσεις και να φύγεις». Μια δεύτερη ομάδα ισχυρών του εκμεταλλευτικού συστήματος είναι οι λύκοι· όχι πολύ έξυπνοι αλλά αδιάτακτοι, με πολλές επιτυχίες αλλά και γκάφες, κάτι σαν τους ευγενείς της ολιγαρχίας. Σ' έναν από τους μύθους ("Λύκος δια την εαυτού σκιάν γαιρωθείς και λέων") ο λύκος ξεπάζεται από τον ίσκιό του και του περνά από το μυαλό να αψηρήσει το λιοντάρι και να γίνει ρήγας των θηρών, αλλά το μετανιώνει οικτρά, όταν γίνεται βορά του λιονταριού. Σ' έναν άλλο μύθο ("Λύκος και λέων") το λιοντάρι του παίρνει το πρόβατο που έχει αρπάξει κι όταν ο λύκος διαμαρτύρεται για την αδικία, το λιοντάρι τον ειρωνεύεται που δίκαια τάχα το 'δωσε σ' αυτόν (το λύκο) κάποιος φίλος. Με τους ισχυρούς επίσης συγκαταλέγονται, όπως είναι φυσικό, η αρκούδα, το αγριογούρουνο, ο γάτος, ο αϊτός και το γεράκι, αλλά με πολύ μικρή συχνότητα παρουσίας.

Κεντρική θέση και για τη συχνή της εμφάνιση και, προπαντός, για το ρόλο που διαδραματίζει, έχει η αλεπού. Δεν είναι χωρίς σημασία ότι η μόνη παρόσταση του Αισώπου που έχει σωθεί σε αττικό ερυθρόμορφο αγγείο τον παρουσιάζει αντικριστά με μια αλεπού. Η αλεπού κινείται σε όλα τα επίπεδα με όπλο της την πανουργία και μετέχεται ποι-

κίλους τρόπους για να την αξιοποιήσει, ανάλογα με την περίπτωση: υποκρισία, κολακεία, δολιότητα, διαβολή, συμπαιγνία, κοροϊδία. Έχει επίγνωση της εξυπνάδας της, γι' αυτό και όταν λογομαχούν κάποτε με τη λεοπάρδαλη («Αλώπηξ και πάρδαλις») για την ομορφιά τους και η αντίξηλός της κανχισιόταν για την πολυχρωμία της γούνας της, η αλεπού αντέτεινε ότι την ξεπερνά, γιατί η ίδια μπορεί να μην είναι πολύχρωμη, είναι όμως πολύξερη.

Στα ανώτατα κλιμάκια θα χρηματίσει μυστικοσύμβουλος του λιονταριού. Αυτή που δεν είχε ποτέ της λιοντάρι («Αλώπηξ μηδέποτε θεασαμένη λέοντα»), την πρώτη φορά που το αντίκρισε κόντευε να πεθάνει από το φόβο της· τη δεύτερη φοβήθηκε λιγότερο· και την τρίτη πήρε τόσο θάρρος, ώστε πήγε κοντά του και του έπιασε κουβέντα. Για να κερδίσει την εμπιστοσύνη του, θέτει στη διάθεσή του τις καλές της υπηρεσίες. Έτσι, όταν αρρωσταίνει το λιοντάρι, θα του κουβιλήσει το ελάφι του δάσους («Λέων και αλώπηξ και έλαφος»), για να φάει τα εντόσθια και την καρδιά του, που τα ορέχτηκε – καταφέρνοντας πάντως στο τέλος να κρατήσει την καρδιά για τον εαυτό της. Βρίσκει επίσης την ευκαιρία να βγάλει από τη μέση το λύκο, που μαζί του δεν τα είχε ποτέ της καλά. Όταν αντιλήφθηκε λοιπόν ότι ο λύκος την είχε διαβάλει στο λιοντάρι, που ήταν βαριά άρρωστο, κατάφερε να αντιστρέψει τη διαβολή και να παρουσιαστεί σαν ευεργέτης του, αφού του έφερε τη σινταγή του καλύτερου γιατρού: να γόρξει το λύκο και να τυλιχτεί στο ζεστό τομάρι του («Λέων και λύκος και αλώπηξ»). Έδειξε επίσης έμπροκτα ότι συντάσσεται με το καθεστώς της άνησης κατανομής των αγαθών, έστω και αν είναι εις βάρος της. Έτσι, έκαμε όλο σχεδόν το συνεταιριστικό κανήγι ένα μερίδιο για το λιοντάρι κι εκείνη κράτησε κάτι ελάχιστο, ύστερα από τη συμφορά που έπαθε ο γάιδαρος, όταν μοίρασε σε τρία ίσα μερίδια («Λέων και όνος και αλώπηξ»). Σε άλλη περίπτωση όμως θα επωφεληθεί από το πάλεμα ανάμεσα στο λιοντάρι και σε μια αρκούδα και θα αρπάξει το ελαφρύπουλο που διεκδικούσαν εκείνοι οι δυνατοί («Λέων και άρκτος και αλώπηξ»).

Με ζώα πιο «χαμηλών στρωμάτων» έχει περισσότερες ευκαιρίες και δυνατότητες για ξεγελά-

Fable XIV.

«Με ζώα πιο χαμηλών στρωμάτων...»
(ΣΚΟΤΕΝ Λουί Ζεράρ, «Εικονογράφηση από τους
μύθους τον Αισώπου», 1738, από σχέδιο του Υ. Φ.
Γκραβελώ, χαλκογραφία 15,8x10 εκ.
(Συλλογή Μπάμπη Λεοντιάδη)

σμάτα· όπως με τον τράγο που τον κατέβασε μέσα στο πηγάδι, όπου είχε εκείνη πέσει και στηριγμένη πάνω του βγήκε στην επιφάνεια («Αλώπηξ και τράγος») ή με τον κόρακα που του παίνεψε τη φωνή και άφησε εκείνος το κρέας για να κελαηδήσει («Κόραξ και αλώπηξ»).

Δεν είναι όμως λίγες φορές που την παθαίνει και γελοιοποιείται· όπως με τα σταφύλια που δεν τα έφτανε («Αλώπηξ και βότρυς») ή με το κήρυγμα που έκαμε στις άλλες αλεπούδες να κόψουν την ουρά τους, επειδή σ' ένα δόκανο είχε χάσει τη δική της («Αλώπηξ κόλουρος»). Τέτοια που είναι, δεν της έχουν εμπιστοσύνη, για να της αναθέσουν και εξουσία. Αυτό αφήνει να εννοηθεί και ο μύθος

(«Ζεὺς και αλώπηξ»), όπου ο Δίας, θαυμάζοντας την εξυπνάδα και την τσαχπινιά της, την έκαμε βασίλισσα των ζώων, αλλά πήρε αμέσως πίσω την απόφασή του, γιατί είδε ότι η αλεπού δεν μπορούσε να κρατήσει την αξιοπρέπειά της. Πράγματι, εκεί που την πήγαιναν σκηωτή πάνω στο θρόνο της, αναπήδησε για ν' αρπάξει ένα πετούμενο σκαθάρι, που ο Δίας της έστειλε για να τη δοκιμάσει.

Το λιοντάρι, ο λύκος, η αλεπού και μερικά ακόμα που αναφέρθηκαν ήδη, είναι οι αντιπροσωπευτικότεροι εξουσιαστές στο εκμεταλλευτικό σύστημα που απεικονίζεται στους αισώπειους μύθους. απ' την αντίπερη μεριά είναι οι μη προνομιστοί, τα θύματα των εκμεταλλευτών. Ο πιο αντιπροσωπευτικός τύπος ανάμεσα στα θύματα της καταδυνάστευσης είναι ο γάιδαρος: δουλεутής και τίμιος αλλά αγαθιάρης και μπουνταλάς, πολλά φορτία και λιγοστό φαί, έγινε σύμβολο που αξιοποιήθηκε και από άλλους συγγραφείς, παλαιούς και νεότερους (χαρακτηριστικοί είναι οι στίχοι «χάιντε θύμα, χάιντε ψώνιο / χάιντε Σύμβολον αιώνιο» του Κώστα Βάρναλη στην «Μπαλάντα του κυρ Μέντιου»). Ο γάιδαρος κάνει απονενοημένες απόπειρες να γλιτώσει από τη μοίρα του, αλλά βέβαια δεν του βγαίνουν σε καλό. Επειδή σ' έναν περιβολάρη κοπίαζε πολύ, παρακαλεί το Δία να τον γλιτώσει. Τον αγοράζει λοιπόν ένας κεραμιδιάς και από δαύτον ένας βυρσοδέψης, αλλά κάθε φορά και χειρότερα· έτσι που εύχεται να ξαναγύριζε στο πρώτο του αφεντικό («Όνος και κηπωρδός»). Όταν κάποτε, φορτωμένος αλάτι, κατάλαβε ν' αλαφρώνει, καθώς γλίστρησε κι έπεσε στο νερό, το επανέλαβε μ' ένα φορτίο σφουγγάρια, με αποτέλεσμα να πνιγεί στο ποτάμι («Όνος άλας βαστάζων»). Στην απελπισία του μια άλλη φορά φόρεσε τομάρι λιονταριού, αλλά του το πήρε ο αέρας κι όλοι έπεσαν πάνω του να τον χαλάσουν («Όνος νομιζόμενος λέων είναι»). Ίσαμε το Δία πήγε μια αντιπροσωπεία τους να τον παρακαλέσουν να θέσει τέρμα στα βάσανά τους («Όνοι προς τον Δία») κι εκείνος, για να καταλάβουν πως αυτό είναι αδύνατο, τους είπε ειρωνικά πως τότε θα γλιτώσουν από την κακοπέραση, όταν κάμουν έναν ποταμό με το κάτωρό τους. Γι' αυτό από τότε τα γαϊδούρια στέκουν και κατουρούν στα ίδια μέρη του δρόμου. Στην ίδια κατηγορία των μη προνομιστών και

των θυμάτων υπάγονται επίσης τις περισσότερες φορές το ελάφι, το αρνί, και το κατσίκι, το βόδι, ο λαγός, η κότα και ο κόκορας και ο βάτραχος.

Σε μια ιδιαίτερη υποκατηγορία, κάπου ανάμεσα στους καταπιεστές και τους καταπιεσμένους, εντάσσεται ο σκύλος. Είναι συνήθως φύλακας και προστάτης των σπιτιών και των κατοικίδιων ζώων. Στο λιοντάρι δεν τολμά να αντιπαρατεθεί. Μια φορά που το επιχείρησε («Κύων λέοντα διώκων και αλώπηξ»), το βάλε στα πόδια, μόλις άκουσε το βρυχιθμό του λιονταριού και να 'ναι και η αλεπού να τον κοροϊδεύει. Μάλιστα ένα κυνηγόσκυλο, γυμνασμένο για μεγάλα αγρίμια και καλά ταϊσμένο, λιποτάχτησε μπροστά στον εχθρό («Κύων θηρευτικός και κύνες»). Με την αλεπού τα βγάζει εύκολα πέρα και τα ζώα που φυλάει αισθάνονται οιγονιριά, όπως ο φίλος του ο κόκορας, που παρέπεμψε την αλεπού στο «θυρωρό» του, όπως αποκάλεσε το σκύλο που κοιμόταν στη ρίζα του δέντρου («Κύων και αλεκτρύων και αλώπηξ»). Ο κυριότερος αντίπαλος είναι ο λύκος, πιο επίφοβος κιόλας, γιατί εκτός από τη δύναμη χρησιμοποιεί και άλλα μέσα: οι λύκοι από το ένα μέρος προτείνουν ειρήνη στα πρόβατα με αντάλλαγμα την παράδοση των σκύλων («Λύκοι και πρόβατα»)· και από το άλλο προτείνουν λυκοφιλία στους σκύλους με το επιχείρημα ότι είναι από την ίδια γενιά («Λύκοι και κύνες προς αυτούς καταλλαγόντες»). Υπάρχουν βέβαια και σκύλοι σπιτικοί, καλοπερασάκηδες και άλλοι αδέσποτοι και λημισμένοι.

Αυτή η μυθολογική αναπαράσταση της κοινωνικής συνθήκης του ανθρώπου, όπως βγαίνει σε γενικές γραμμές μέσα από τους αισώπειους μύθους, είναι δοσμένη με αμείλιτο τρόπο και συχνά με κυνισμό. Θα άφηνε μάλιστα την εντύπωση ότι ο Αίσωπος όχι μόνο την αποδέχεται ως αναγκαίο κακό, βιολογικά καθορισμένο, αλλά και συμφωνεί ότι καλώς έχει, αν δεν υπήρχαν και ορισμένοι μύθοι που ως ένα βαθμό τουλάχιστο ανααιρούν αυτή την εκδοχή. Ιδοί οι κυριότεροι: Τι γνώμη έχουν τα πρόβατα για τους λύκους το λέει έξω από τα δόντια ένα πρόβατο κατόμουτρα ενός χορτασμένου λύκου, που ήθελε ν' ακούσει τρεις αληθινές κουβέντες· πρώτο, θα ήθελε να μην τον είχε ανταμώσει καθόλου· δεύτερο, να τον έβρισκε τουλάχιστο

στραβό· και τρίτο, κακό χρόνο νά 'χετε όλοι οι παλιόλυκοι («Λύκος κεκορεσμένος και πρόβατον»). Κι ο ζευγολάτης που βρήκε ένα λύκο νά 'χει μπλεχτεί μέσα στο αλέτρι και άθελά του να το σέρνει στο χωράφι, του φώναξε γεμάτος άχτι: «Μακάρι, βρε παλιοτόμαρο, ν' άφηνες τις αρπαγές και τις αδικίες και να 'πιανες να οργώνεις» («Αγρότης και λύκος»). Ένας άλλος γεωργός έβαλε όρο στο λιοντάρι, που ερωτεύτηκε την κόρη του, να βγάλει τα δόντια του και να κόψει τα νύχια του· κι όταν το ερωτευμένο λιοντάρι συμμορφώθηκε και παρουσιάστηκε ξεδοντιασμένο και ξενυχιασμένο, ο γεωργός το πέταξε έξω με το ξύλο («Λέων ερασθείς και γεωργός»). Ακόμα και ο γάδαρος θα βρει κάποτε τον τρόπο να ξεδοντιάσει το λύκο («Όνος χολαίνειν προσποιούμενος και λύκος»).

Υπάρχει και το βιβλικό δράμα της οικουμενικής συναδέλφωσης των όντων: του λύκου με το πρόβατο, του λεόπαρδου με το αγριόγδο, του ελαφιού με τον τίγρη, του σκύλου με το λαγό, μ' ένα λιοντάρι βασιλιά προσωποποίησης της αγαθότητας και της δικαιοσύνης και με το λαγό να εξομολογείται τις πιο μύχιες σκέψεις του: «Εκαμα πολλές ευχές να δω τη μέρα τούτη, για να φανούν τα ταπεινά φοβερά στα άγρια» («Λέοντος βασιλεία»).· ακόμα κι ένα μήνυμα για τη δύναμη της καλούσης, με το στοίχημα ανάμεσα στο βοριά και τον ήλιο για το ποιος θα κάμει ένα στρατοκόπο να βγάλει τα ρούχα του («Βορέας και ήλιος») – αλλά κάτι τέτοια ακούγονται ως ευσεβείς πόθοι, στα πλαίσια ενός μεσαιωνικού χριστιανικής απόχρωσης.

Υπάρχουν ωστόσο και υποδείξεις για μια πιο ρεαλιστική και αποτελεσματική αντιμετώπιση: ένα ένα βόδι μόνο τον γίνεται εύκολη βορά του λιονταριού, αλλά τρία βόδια μαζί δεν τα πλησιάζει («Βόες τρεις και λέων»). Το ίδιο και μια μια βέργα τσακίζει εύκολα· όλο όμως το μάτσο μαζί δε λυγίζει με τίποτα («Γεωργού παίδες στασιάζοντες»). Ένα βήμα πιο πέρα προβάλλεται η ελευθερία ως έννοια ανυμβίβαστη με τα δεσμά, έστω και αν αυτά εξασφαλίζουν υλική ευημερία. Έτσι ο λύκος, βλέποντας ένα καλοθρεμμένο σκύλο δεμένο με λουρί, εύχεται να μη δώσει ο Θεός και πάθει τα ίδια κανένας από εκείνους που αγαπάει («Λύκος και κύων»).

Γενικά, πάντως, οι προοπτικές για τη βελτίω-

Σωτήρης Σαρλάς

ΜΙΚΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΠΟΥ ΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΟΠΩΣ ΛΕΓΟΝΤΑΙ

Το γουρνόπουλο

Η μεγαλύτερη ευτυχία που έπεσε στο σπίτι μας εκείνη τη χρονιά ήταν που η γουρούνα μας γέννησε αυτή τη φορά οχτώ γουρνόπουλα. Ούτε πέντε ούτε έξι που έκανε άλλοτε. Οχτώ μπαμπάτσικα γουρουνάκια που δεν άργησαν να μεγαλώσουν. Πρέπει αν θυμάμαι καλά να ήταν Σεπτέμβρης ή Οκτώβρης του 1948. Είμαστε στο τέλος περίπου του εμφύλιου και ο κόσμος απ' τα χωριά αρχίζει να σκαρίζει δειλά - δειλά σαν τα σαλιγκάρια.

Για να λέμε την πικρή αλήθεια θα χαιρόμασταν λιγότερο άμα γένναγε η μάνα μας ένα ακόμα αδερφάκι μας γιατί αυτό δεν θα μπορούσαμε να το πουλήσουμε, ενώ με τα οχτώ γουρνόπουλα θα πέραναμε το λάδι της χρονιάς κι ένα σωρό άλλα χρειζόμενα για να περάσουμε το χειμώνα.

Με το που άλλαξε ο χρόνος και πριν από τ' Αγιαννιού ο πατέρας μου φόρτωσε τα γουρνόπουλα στο μουλάρι και κίνησε για τα Μποζικοχώρια να τα κάνει λάδι όπως λέγαμε, δηλαδή

για να τα πουλήσει και να πάρει λάδι. Όμως το ένα δεν άντεξε στο δρόμο για την ξενιτιά και ψόφησε. Σταμάτησε κάπου ο πατέρας σε μία βρύση και το κατέβασε από το μουλάρι μα δεν του πήγαινε να το πετάξει. Δεν τον άφηνε η φτώχεια μας να το κάμει αυτό. Γιατί να πάει χαμένο σου λέει. Τι είχε δηλαδή. Τίποτα δεν είχε. Σάμπως ήταν άρρωστο να ειπείς. Σίγουρα ψόφησε γιατί δεν άντεξε την ταλαιπωρία της μεταφοράς. Το άνοιξε λοιπόν το καθάρισε το συγύρισε στο σακί και το ξαναφόρτωσε στο μουλάρι. Χειμώνας καιρός ήταν, κρύο πολύ έκανε, φόβο να του χαλάσει δεν είχε.

Τα υπόλοιπα επτά στάθηκαν πιο τυχερά. Πουλήθηκαν όλα ζωντανά και προπαραμονή τ' Αγιαννιού, ανήμερα την πρωτάγιαση ο πατέρας γύρισε στο χωριό με το μουλάρι φορτωμένο λάδι, σταφίδα, κάμποσα φύλλα μπακαλιάρο παστό, σύκα τσαπέλες και ένα σφαγμένο γουρνόπουλο. Γίόμισε το σπίτι.

Το σπίτι μας δύο κάμαρες όλο κι όλο με το

ση της ανθρώπινης συνθήκης είναι δυσόιωνες, τουλάχιστο σε ό,τι εξαρτάται από τους φορείς της εξουσίας. Ανάμεσα σ' αυτούς ο «Αίσωπος» δε φαίνεται να κάνει διάκριση, θεωρώντας τους όλους εξίσου είτε ανίκανους είτε διεφθαρμένους – μια στάση απολιτική, αντιεξουσιαστική ή και αναρχική. Αυτό είναι το μήνυμα του μύθου «Βάτραχοι αιτούντες βασιλέα», όπου οι ακυβέρνητοι βάτραχοι καταφεύγουν στο Δία κι εκείνος τους πετά ένα ξύλο μέσα στο νερό. Ύστερα, όταν βλέπουν ότι το ξύλο δε σαλεύει, ξεθαρρεύουν και

φτάνουν μάλιστα στο σημείο να το καθαλιεύουν. Αγαναχτισμένοι με έναν τέτοιο βασιλιά, ζητούν από το Δία να τον αλλάξει. Τότε ο Δίας επίτηδες τους στέλνει μια νεροφίδα κι αυτή έναν έναν τους καταπίνει.

Κάθε μύθος καταλήγει σ' ένα επιμύθιο, που περιέχει το δίδαγμα του μύθου εντελώς συνοπτικά. Τα επιμύθια αυτά περιορίζουν συνήθως την εμβέλεια των μύθων στα πλαίσια μιας συμβατικής ηθικής, άλλοτε χάνουν το στόχο τους και στην καλύτερη περίπτωση περισσεύουν.

κατώι' απού κάτω είναι χτισμένο σύριζα κάτω απ' το βράχο της εκκλησίας. Καθώς μπαίνουμε στην αλήη αριστερά είναι ο φούρνος και δεξιά μια μεγάλη τραιάδα από κούτσουρα και ελατόκλαρες φεμμένα από την "Πέρα Μεριά".

Στο μπροστινό δωμάτιο ήταν το τζάκι και στο παραγώνι καθόταν με τις ώρες και τη "φύσα" στα χέρια ο παπούλης μου ο γερω-Βασίλης έχοντάς με πάντα στα γόνατά του γιατί είμωνα έλεγε το ψιχοπόνιο του. Αυτό ήταν το καλό μας δωμάτιο όπως το λέγαμε και σ' αυτό κάναμε τις γιορτές και τα γλέντια μας.

Η πίσω κάμαρη ήταν αταβάνωτη. Στη μέση ακριβώς είχε ένα μεγάλο πάτερο από τοίχο σε τοίχο που κράταγε τη σκεπή. Απάνω του ήταν κρεμασμένες στην αράδα λίγες πιτιές, δυο-τρεις πλεξιίδες κρεμμυδία και σκόρδα και στην άλλη άκρη ένα χεροκόφιο αδειανό. Στο δωμάτιο τούτο ήταν στοιβαγμένο όλο το νοικοκυριό και η λάτρα του σπιτιού. Το κασόνι με το γένημα που μερικές χρονιές από το Πάσχα και πέρα ήτανε αδειανό. Δίπλα η αλευροκασέλα με το σκαμίδι απιστωμημένο απάνου της και παραδίπλα το αρνάρι, η πινακωτή, το κιούπι του λαδιού, δυο τρεις λαΐνες με το άλιμα και τις τοιγαρίδες και στον τοίχο κρεμασμένες δύο κλησάρες, η ψιλή για τα πρόσφορα και η χοντρή για το δικό μας ψωμί. Ήταν βέβαια εκεί και ένα σωρό άλλα μικροπράγματα του νοικοκυριού βαλμένα με τάξη, γιατί η μάνα μου —άγια τα χώματά της— ήξερε να νοικοκυρεύει τη φτώχεια της.

Να μην τα πολυλογώ ξημέρωνε τ' Αγιαννιού και αποβραδής η μάνα μας έφτιαξε τηγανίτες και δίπλες με το φρέσκο λάδι για να γιορτάσουμε τον πατέρα μου που καθώς καταλάβατε τον λένε Γιάννη και σήμερα περασμένα από καιρό τα ογδόντα του έχει και εξουσία στο χωριό αφού είναι και "σύβουλος" στην κοινότητα.

Πριν καλοξημερώσει άρχισε να μας φωνάζει η μάνα μας. "Αειντε σηκωθείτε. Ο παπασκούρας κρεμάστηκε στην καμπίνα. Δεν την

ακούτε;" Θέλαμε δεν θέλαμε τοιμαστήκαμε και κινήσαμε για την εκκλησία. Ο πατέρας μου όπως πάντα πήρε τη θέση του δίπλα στο ψαλτήρι. Είχε μεριάκι από τότε να γίνει ψάλτης και τώρα στα γεράματα τα κατάφερε. Οχι γιατί έμαθε την ψαλτική, αλλά γιατί οι καινονικοί ψαλτάδες μας, άλλοι πεθάνανε κι' άλλοι έφυγαν από το χωριό και έτσι έμεινε μόνος του και το ψαλτήρι κατά δικό του. Τώρα θα ειπείς δεν τον βοηθάει και η φωνή του. Ε, και τι πειράζει. Στον Μπάσι ψέλνει, δεν τραγουδάει στην όπερα. Η μάνα δεν ήρθε στην εκκλησία. Έμεινε σπíti να το συγγυρίσει και να μαγειρέψει γιατί τ' απόγευμα θα ερχόσανε επισκέψεις.

Στο χωριό μας τις γιορτές συνήθιζαν πολύ τις χαιρετούρες και κάποιες παρές πέρνανε σβάρνα από νωρίς τους εορταζόμενες από την κάτω μεριά του χωριού και βγαίνανε στην απάνου.

Είχε αρχίσει να σουρουπώνει όταν μια τέτοια παρέα, καμιά δωδεκαριά νοματέοι βγήκανε από τον μπάριμπα Γιάννη του Νίκα που τον πήρανε μαζί τους και σιάζανε κατά το δικό μας. Είχανε κοντά και τον Πάνο τον Μπαρούμη με το κλαρίνο του, νεόβγαλτο τότε κλαριτζή. Αφού χαιρετίσανε και κεραστήκανε και καθώς ήσανε φτιαγμένοι από τα προηγούμενα σπίτια το στήσανε στο χορό.

Στο τζάκι έβραζε από ώρα το γουρνόπουλο στο μεγάλο τέντζερη και επειδή κρατούσε ακόμα φέρνει η μάνα μου κι άλλες ελατόκλαρες για να γίνει πιο γρήγορα.

Μπροστά χορεύει ο Τάκης Τούλιας εικοσάχρονο τότε, αληγίριμια καθώς πέρνει μια απότομη καρέλλα πατάει αθελά του μια ελατόκλαρα και ο τέντζερης έρχεται τούμπα. Τα ζουμιά μισοσβήσανε τη φωτιά και σηκώσανε κουρνιαχτό τις στάχτες ενώ τα κοψίδια σκόρπισαν στη γωνιά και στο πάτωμα. Γούρι φωνάζανε οι άλλοι γούρι, και μάζεψαν τα κομμάτια και τα ξανάβαλαν στον τέντζερη. Τι γούρι δηλαδή αφού η περιπέτεια αυτή του άτυχου γουρνόπουλου δεν έλεγε να πάρει τέλος ούτε με το βράσιμο.

Το κλαρίνο και τα τραγούδια είχαν σταματήσει με τη φασαρία και τότε ακούστηκαν να γαυγίζουν μανιασμένα όλα μαζί τα σκυλιά του χωριού. Η ώρα ήταν αρκετά προχωρημένη μα κανείς δεν έδωσε σημασία και ο χορός ξανάρχισε.

Ο μπάρμπα-Γιάννης τους βάζει να χορέψουν το "πως το τρίζουν το πιπερι" ενώ ο ίδιος το τραγούδαγε βάζοντας την παλάμη του όπως το συνήθιζε στο δεξί του μάγουλο.

Εκείνη τη στιγμή κάποιος χτυπάει πολύ δυνατά την πόρτα. Καθώς ανοίγει η μάνα μου μπαίνουν μέσα δυο αντάρτες με τα όπλα προτεταμένα και προστάζουν να μην κουνηθεί κανείς.

Όλοι παγώσανε, το τραγούδι κόπηκε και το πιπέρι σταμάτησε να ... τρίζεται. Η στιγμή είναι τραγική. Μαζί τους είχανε και το συγχωρεμένο το Δημήτρη Γουρλώνη. Ήταν μισόγυμνος και θες από φόβο θες απ' το κρύο, πες κι' απ' τα δύο καλύτερα, τουρτούριζε. Ζήτησαν να μάθουν ποιός είναι ο εορταζόμενος και αν γνώριζαν τον άνθρωπο που είχαν φέρει μαζί τους. Τότε ξεπετιέται ο πεθερός του Δημήτρη ο μπάρμπα Γιώργης ο Λαμπρόπουλος, βάζει τα κλάματα και αγκαλιάζει τα γαμπρό του λέγοντας. «Το παιδί μου δεν γνώριζω;» Είπανε και οι άλλοι πώς είναι γείτονας μας και ο πατέρας μου πλησιάζει δειλά-δειλά και παρουσιάζεται ως ο εορταζόμενος.

Πιο ψύχραιμος από όλους ο Παναγιώτης

Κανέλλος ανοίγει κουσβέντα μαζί τους σαν να τους γνώριζε και σε μια στιγμή φωνάζει τη μάνα μου. «Γιαννιά φέρε να κεράσουμε τα παιδιά». Τους πήγε ένα πιάτο με μεζέδες απ' το γουρνόπουλο και από κοντά ο πατέρας μου με δυο ποτήρια και την κανάτα γιομάτη κρασί. Πήραν μεζέ και τσούγκρισαν τα ποτήρια για να ευχηθούνε τους Γιάννηδες. «Γλεντήστε όσο θέλετε και μη φοβόστε. Το χωριό σας απόψε το φυλάμε εμείς» είπαν και έφυγαν αφήνοντας το Δημήτρη στο σπίτι μας.

Όλοι τον περικύκλωσαν τότε γεμάτοι τρόμο να μάθουν πως βρέθηκε στα χέρια των ανταρτών. Είπε λοιπόν πως έκλεισε λίγο αργά το μαγαζί του, γύρισε σπίτι και έπεσε να κοιμηθεί. Άκουσε όμως τα σκυλιά να γαυγίζουν επίμονα και κατάλαβε πως πρέπει να μπήκαν αντάρτες στο χωριό. Έτρεξε βιαστικά όπως ήτανε με τα σώβρακα να προλάβει να κρυφτεί στο βράχο. Όμως εκεί είχαν φτάσει οι αντάρτες νωρίτερα οδηγούμενοι από τον ήχο του κλαρίνου, τον θεωρήσανε ύποπτο και τον πιάσανε. Γι' αυτό και τον έφεραν να μάθουν αν όντως ήταν χωριανός μας ή όχι.

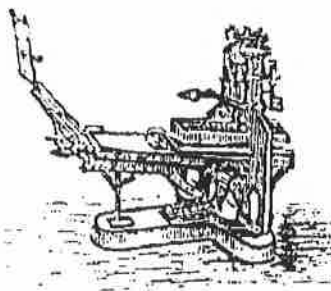
"Το γλέντι χάλασε που χάλασε, ας καθήσουμε να φάμε" είπε ο πατέρας μου. Η μάνα μου έστρωσε το τραπέζι αλλά που όρεξη. Πήραν μόνο μεζέ στα όρθια, ήπιαν ένα ποτήρι για να ευχηθούν και έφυγαν φοβισμένοι για τα σπίτια τους.

Ο Σωτήρης Σαράλς είναι ένας Μπασιάωτης που έφυγε με μισό παπούτσι από το χωριό μας μικρό παιδί, για να ζητήσει, όπως οι περισσότεροι, καλύτερη τύχη και μερίδιο στο μεγάλο όνειρο. Σήμερα είναι μία από τις πρώτες "φίρμες" των μεγάλων εμπορικών καταστημάτων της οδού Ερμού της Αθήνας.

Ο Σωτήρης δεν είναι συγγραφέας ή λογοτέχνης ή κάτι τέτοιο ούτε και διεκδικεί τέτοιες περγαμινές. Έχει όμως πηγαίο χιούμορ και το χάρισμα να αφηγείται με παραστατικότητα ξεχασμένες μνήμες που ανασύρει από την παιδική του ηλικία. Μια ηλικία αφημένη από τότε στο χωριό, που καθώς σε όλους μας, είναι η πηγή του και η πληγή του. Μια απ' αυτές τις παιδικές μνήμες είναι και η ιστορία που δημοσιεύουμε εδώ. Μια ιστορία από εκείνες της αληθινής με πρόσωπα υπαρκτά που γράφονται όπως λέγονται.

Σ.Κ.Μ.

Από τις παλιές εφημερίδες

Μικρές ειδήσεις και σχόλια σταχυολογούμε από τα ψιλά των εφημερίδων του περασμένου αιώνα που κυκλοφορούσαν στο νομό Αργολιδοκορινθίας. (Επιλογή Σπ. Κ. Μιχόπουλος).

Δικαστής τινάς

Αι εφημερίδες μας κατηγορούν τον επί της Παιδείας Γραμματέα (υπουργόν) ως λαβόντα σύμβουλον εις την γραμματεΐαν γερμανόν μόλις αποβάντα από το πλοΐον. Φοβούνται πως τοιούτοι ότι πολλοί ξένοι θέλουν διορισθῆναι και εις τα δικαστήριά μας. Αμφιβάλλομεν ότι είναι τοιοῦτος ο σκοπός της Κυβερνήσεως. Επειδή πως είναι δυνατόν να είναι τινάς δικαστής χωρὶς να γνωρίζῃ ακριβῶς την γλῶσσαν τα ἤθη και τα ιδιώματα των δικαζομένων.

[Εφ. Η Εθνική, φύλλο 13 της 22 Νοεμβρίου 1834]

Ωδικός θίασος

Αφίκετο εις την πόλιν της Κορίνθου ωδικός θίασος Βοεμίδων υπό τον γενικόν εργολάβον και πολυτεχνήτην, Μιχ. Τσουκαλιώτην. Ο Δήμαρχος ἔχων υπ' ὄψιν του ὅτι τα ωδικὰ καφενεῖα ἐγένοντο ἄλλοτε αφορμὴ σκανδάλων και σκηνῶν παρήγγειλεν ἐγγράφως τῷ δημαστηνῷ να ἀπαγορεύσῃ την σύστασιν τοιοῦτου ωδικοῦ καφενεῖου, ἀλλὰ τὸ Επαρχεῖον ἀντιδρῶν πρὸς την δημοτικὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὑπὸ την προστασίαν του τας Βοεμίδας και ἐματαιώσεν την αὐτονομικὴν ἀπαγόρευσιν. Οὕτω λοιπὸν τὸ ωδικὸν καφενεῖον ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὑπὸ την φιλελευθέραν σημαίαν του Βασιλικοῦ Επαρχεῖου.

[Εφημ. Δαναός, φύλλο 19 της 20 Νοεμβρίου 1833]

Ο βουλόμενος να ληστευθῇ ἀναίδην ἐλθέτω εἰς... Κόρινθον

Μετά λήψης μας παρατηροῦμεν ὅτι ἐνταῦθα επικρατεῖ και δημοσίως μάλιστα τὸ κακίστον νόσημα της χαρτοπαιξίας. Το δε χειρότερον εἶναι ὅτι πλείοντερον κατελήφθησαν ὑπὸ του νοσήματος τοῦτον ἄνθρωποι της ἀπολύτου ἀνάγκης, μὴδε και τινων ταχθέντων φρουρῶν του Νόμου ἀπολειπομένων, ἐπιτετραμμένων την παρεμπόδισιν των τοιούτων. Πρὸς τὴν ἀδιαφοροῦσιν οἱ ἀμύητοι, δὲν ἤκουσαν ὅτι προχθὲς ἀναίδην ἐληστεύθη ἐμπορικὸς τις ὑπάλληλος ἐκ Πατρῶν οὕτινος ἀφηρέθησαν πάντα και αὐτὸ τὸ ὠρολόγιόν του; Παρασκαλοῦνται ἡ δημοτικὴ και αὐτονομικὴ ἀρχὴ ὡς και ἡ στρατιωτικὴ ἢ να φροντίσωσι να κλείσωσι δια παντός τα καταγώγια τούτα και να θέσωσι τέρμα εἰς τα τοιαῦτα ἢ να διακηρύξωσιν «ὁ βουλόμενος να ληστευθῇ ἐλθέτω εἰς Κόρινθον». (Σημ.: "Αναίδην" σημαίνει ἀνετα, φανερά, ἀνεμπόδιστα).

[Εφημ. Κορινθιακός Αστήρ, φύλλο 64 της 24 Οκτωβρίου 1875]

Ουδεμία

Την παρελθούσαν εβδομάδα ἐντυχὸς ουδεμία ληστρικὴ πράξις ἐγένετο.

[Εφημ. Εθνοφύλαξ, φύλλο 590 της 14 Σεπτεμβρίου 1861]

Σ.Σ.: Την παροιμία "Τι ἔχεις Γιάννη; Ὅτ' εἶχα πάντα" τη θυμόσατε; Καλά κάνετε και τη θυμόσατε.

ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΚΑ

ΦΕΝΕΑΤΙΚΑ

& άλλα...

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Συνεχίζοντας

Πιστεύουμε ότι ο "Αίπυτος" ικανοποιεί ως ένα βαθμό, κάποια ανάγκη στη ζωή της Στυμφαλιακής και της Φενεάτικης παροικίας, καθώς και στη ζωή των χωριών μας και των παιδιών που φοιτούν στα γυμνάσια-λύκεια της περιοχής μας. Και αυτό μας το τονίζουν οι αναγνώστες μας σε κάθε ευκαιρία.

Όμως οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε είναι τεράστιες γιατί εκτός των άλλων αυξήθηκε υπερβολικά η τιμή του χαρτιού και τριπλασιάστηκαν τα ταχυδρομικά τέλη. Έτσι αναγκασόμαστε να παρουσιάζουμε το περιοδικό κατά αραιά χρονικά διαστήματα και με διπλά τεύχη για να συμπίεσουμε το κόστος που δυστυχώς όλο και ανεβαίνει.

Παρ' όλα τούτα καταφέραμε να φτάσουμε στην κυκλοφορία και αυτού του τεύχους, έστω και με αρκετή καθυστέρηση. Πάντως φθάσαμε. Όσο για το επόμενο "έχει ο θεός". Και σεις βέβαια, αν μας θυμόσαστε. Εμείς πάντως δεν σας ξεχνάμε.

Ως τόσο με το ρυθμό που πάμε είναι πολύ πιθανό το περιοδικό να φτάσει στα χέρια σας μαζί με τον καινούριο χρόνο. Γι' αυτό και από τώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές σας στέλνουμε πολλές ευχές.

"Τύχη αγαθή έδοξε..."

Η Ακαδημία Αθηνών με εισήγηση της τάξεως των ηθικών και πολιτικών επιστημών, απένευσε σε πανηγυρική συνεδρίασή της το βραβείο της στον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κορίνθου κ. Παντελεήμονα για το συγγραφικό και επιστημονικό του έργο, θεολογικού και κανονικού περιεχομένου, το οποίο υπερβαίνει τους 50 τόμους. Ένας εκ των κορυφαίων λογίων ιεραρχών της Εκκλησίας μας, ο Δεσπότης μας που για τριάντα ολόκληρα χρόνια ποιμάει την Μητρόπολη "Κορίνθου-Σικυνώνος-Ζεμενού-Ταρσού και Πολυφύγγους" όπως είναι πλήρης ο τίτλος, είναι δια βίου δεμένος με την Κορινθία και το λαό της, του οποίου τον σεβασμό και την αγάπη δέχεται και την ανταποδίδει.

Το περιοδικό μας το οποίο ο πολυγραφώτατος Ιεράρχης τιμά με την αποστολή των βιβλίων του, αισθάνεται ιδιαίτερη χαρά για την επάξια και εξόχως τιμητική διάκριση που έγινε στη Σεβασμιότητά του και με σε-

Στιγμιότυπο από την απονομή του βραβείου στο σεβ. Μητροπολίτη μας.

βασμό του απευθύνει τα πιο θερμά συγχαρητήρια.

Στούς αναγνώστες μας θέλουμε να θυμίσουμε ότι το 1991 το Πανεπιστήμιο Αθηνών ανεκήρυξε τον σεβασίμο Μητροπολίτη μας Επίτιμο Διδάκτορα της Θεολογικής Σχολής για το τεράστιο επιστημονικό έργο του.

Κορίνθιος ο Αντιπρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών

Ο συμπατριώτης μας (από το Κιάτο) καθηγητής της παιδιατρικής στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και ακαδημαϊκός κ. Νίκος Μαρσανιώτης εξελέγη αντιπρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών για το 1996. Τοίτο σημαίνει ότι ο διακεκομμένος ακαδημαϊκός θα είναι ο επόμενος πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών για το έτος 1997.

Μαζί με τον νέο για το 1996 πρόεδρο κ. Γιάγκο Πεζμαζόγλου θα εγκατασταθούν στις θέσεις τους με επίσημη τελετή που θα γίνει στην Ακαδημία στις αρχές Ιανουαρίου.

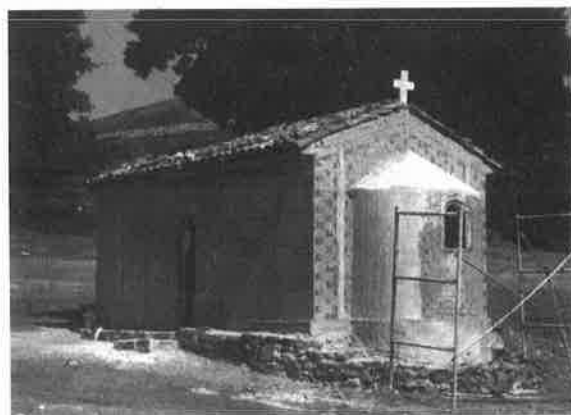
Η συνεργασία δύο κορυφαίων και με σύγχρονες αντιλήψεις επιστημόνων και πνευματικών ανθρώπων, οι οποίοι από την αρχή του νέου έτους θα προεδρεύουν των "Αθηνάτων", παρέχει την προοπτική και την ελπίδα ότι κάτω από τη δική τους επιρροή θα πνεύσει νέος άνεμος και νέο πνεύμα θα πρωτανεύσει στο Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της Πατρίδας μας. Η Κορινθία και ιδιαίτερα το Κιάτο δικαίως σεμνίνονται για τον επιφανή συμπολίτη μας.

Η Στυμφαλία του Θεού

Η θρησκευτικότητα των κατοίκων της Στυμφαλίας δεν εκφράζεται μόνο με τους περικαλλείς ναούς των πολιούχων αγίων που υπάρχουν στα εννέα χωριά της, αλλά και με τριανταοχτώ εξωκλήσια που είναι κατάσπαρτα σε διάφορες περιοχές της.

Μερικά από αυτά είναι παμπάλαια και ξεχασμένα και αντιστέκονται ακόμα στη φθορά, κάποια έχουν αναπαλαιωθεί και άλλα είναι νεότερα. Όμως το καθένα έχει την ιστορία του που θα πρέπει από κάποιους να καταγραφεί για να διασωθεί.

Η ενλάβεια των Μπισσιωτών ξανάχτισε το "εκκλησάκι της Παναγίας" στην ίδια θέση και πάνω στα θεμέλια του παλαιού.

Πιστεύουμε ότι η εργασία αυτή, που θα είναι και μια προσφορά στον τόπο και την ιστορία του, είναι μια πρόκληση για τους μαθητές λυκείου του κάθε χωριού που θα μπορούσαν να την κάμουν και ομαδικά στα πλαίσια του προγράμματός της περιβαλλοντικής τους εκπαίδευσης με τη βοήθεια και την καθοδήγηση των καθηγητών τους και εμείς ευχαρίστως να τη δημοσιεύσουμε.

Και ο Φενεός των Αγίων

Τα ίδια βέβαια ισχύουν και για το Φενεό όπου και εκεί, εκτός από το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου που αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης και πρέπει να γίνει από ειδικούς, υπάρχουν πολλά εξωκλήσια, μερικά από τα οποία έχουν πολύ μεγάλη ιστορική σημασία. Όπως για παράδειγμα ο Άγιος Δημήτριος του νεκροταφείου στο Πανόραμα που λέγεται ότι είναι του 12ου αιώνα και έχει θαυμάσιες αλλά πολύπαθες τοιχογραφίες. Και λέμε πολύπαθες γιατί εκτός του ότι στην εποχή της Τουρκοκρατίας οι Τούρκοι έβγαλαν με αιχμηρό όργανο τα μάτια των ιστορούμενων αγίων κάτι που πολύ το συνήθιζαν, η Εκκλησιαστική επιτροπή το 1940 έκανε κάποιες εργασίες στο εκκλησάκι προφανώς για να το εξωραΐσει και από υπερβάλλοντα ζήλο το ασβέστωσε κιόλας εσωτερικά και βέβαια από άγνοια κατέστρεψε σχεδόν τις τοιχογραφίες του. Ήδη το επίχρσιμα εκείνο του ασβέστη έχει αρχίσει να "ξεφλουδίζεται" και από μέσα ξαναπροβάλλουν θαμπά οι μορφές των αγίων. Και με την ευκαιρία ας μας επιτραπεί να ρωτήσουμε. Δεν θα έπρεπε το εκκλησάκι αυτό να είχε κυρηχθεί διατηρητέο και η υπηρεσία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων να φροντίσει να περισώσει ό,τι ακόμα μπορεί να περισωθεί;

Η Στυμφαλία των πουλιών

Η παγκόσμια ΓΙΟΡΤΗ ΤΩΝ ΠΟΥΛΙΩΝ ' 95 έγινε στις 7 Οκτωβρίου και στη Στυμφαλία αφού συγκαταλέγεται μεταξύ των 17 πιο σημαντικών περιοχών της πατρίδας μας για τα πουλιά της Ελλάδας.

Οι εκδηλώσεις οργανώθηκαν από την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία σε συνεργασία με τις κοινότητες Στυμφαλίας, Καλλιάνων Καστανιάς και Λαύκας και άλλων φορέων της Κορινθίας οι οποίοι συνέβαλλαν καθένας με το δικό του τρόπο στην επιτυχία της γιορτής.

Τις εκδηλώσεις παρακολούθησαν πολλοί επισκέπτες οι οποίοι ξεναγήθηκαν από μέλη της Ε.Ο.Ε και παρατήρησαν τα πουλιά της λίμνης με κυάλια και τηλεσκόπια τοποθετημένα σε κατάλληλες θέσεις.

Ο απώτερος σκοπός της γιορτής των πουλιών ' 95 ήταν να τονίσει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα πουλιά στον κόσμο και την ανάγκη να προστατευθούν οι βιότοποι τους και να προκαλέσει αφύπνιση, ευαισθητοποίηση και παρότρυνση σε δράση για την προστασία του περιβάλλοντος.

Και του κινηματογράφου

Η Στυμφαλία και ο Φενεός είναι τόποι προικισμένοι με ανυπέρβλητο φυσικό κάλλος γι' αυτό και κάποιιο σκηνοθέτης γύρισαν εκεί τις ταινίες τους. Το θυμηθήκαμε με την ευκαιρία του εορτασμού που γίνεται για τα εκατό χρόνια του κινηματογράφου.

Στη Στυμφαλία μας είπε ο σκηνοθέτης κ. Βασίλης Γεωργιάδης, έχουν γυριστεί πέντε ταινίες. Είναι ο πρώτος που ανακάλυψε τη Στυμφαλία "ως κινηματογραφικό τοπίο" και γύρισε εκεί το 1961 την "Κατάρα της μάνας" με τους Γιώργο Φούντα, Ιλία Λιβυκού. Αν. Βλάχο κ.α. Μας υποσχέθηκε μάλιστα ότι θα μας δώσει και κάποιες φωτογραφίες από εκείνα τα γυρίσματα για να τις δημοσιεύσουμε.

Ο συμπαθέστατος ηθοποιός κ. Αθηνόδωρος Προύσαλης μας είπε ότι απ' τη Στυμφαλία έχουν περάσει πολλά από τα μεγάλα ονόματα του Ελληνικού κινηματογράφου και ο ίδιος έχει πολλές αναμνήσεις από τη συμμετοχή του στην ταινία "Οι σφαίρες δεν γυρίζουν πίσω" που γυρίστηκε εκεί με τους Κ. Καζάκο, Τζέννη Καρέζη, Ε. Ζαφειρίου, Α. Αντωνόπουλο, Σπ. Καλογήγρου, Αν. Βλάχο και πολλούς άλλους.

Στη Στυμφαλία γυρίστηκαν ακόμη οι ταινίες "Αστραπόγιαννος" με τους Κούρκουλο, Γαλανό, Ζα-

φειριού κ.α. "Πόθοι στον καταραμένο βάλτο" με τους Αν. Βλάχο, Μέμια Σταθοπούλου, Ζέτα Αποστόλου κ.α. και ένα μέρος της ταινίας "Διακοπές στο Βιετνάμ" με το Θανάση Βέγγο και πολλούς μεταμφιεσμένους σε "γιαπωνέζους" ηθοποιούς.

Γυρίσματα ταινιών έγιναν και στο Φενεό αλλά δεν ξέρουμε λεπτομέρειες. Ξέρουμε όμως κάτι που ίσως πολλοί αγνοούν και ας έχουν δει κατ' επανάληψη την "Κάλπικη λίρα", το "Μεθύστακα" ή το "Ζηλιαρόγατο". Ότι ένας από τους μεγαλύτερους σκηνοθέτες του καλού μεταπολεμικού ελληνικού κινηματογράφου, ο αείμνηστος Γιώργος Τζαβέλλας που είχαμε την τύχη να τον γνωρίσουμε από κοντά και για τον οποίο θα μιλήσουμε σε προσεχές τεύχος, κατάγεται από το Φενεό (Συβίστα).

Ένας Φενεάτης στη Σκάλα του Μιλάνου

Ίσως είναι λίγοι εκείνοι που γνωρίζουν ότι από τη Γκούρα ξεκίνησε ένας μεγάλος καλλιτέχνης του μελοδράματος για να φτάσει μέχρι και στη Σκάλα του Μιλάνου.

Πρόκειται για τον Απόστολο Πρεδάρη του Γαρυβάδη (1895-1967) του οποίου το όνομα είναι χαραγμένο στην πλάκα που βρίσκεται στο φουαγιέ της Σκάλας του Μιλάνου και περιλαμβάνει τα ονόματα των μεγάλων καλλιτεχνών που τραγούδησαν εκεί.

Στην αρχή νομίστηκε ότι πρόκειται για ιταλικό όνομα, η περιέργεια όμως μας ώθησε να ανατρέξουμε στο "Βιογραφικό λεξικό Φενεατών" του κ. Αθανασίου Δρούγκα, με το σκεπτικό ότι το όνομα Πρεδάρης είναι Φενεάτικο, όπου με έκπληξη είδαμε ότι ο Πρεδάρης της Σκάλας του Μιλάνου είναι όντως από τη Γκούρα του Φενεού.

Στο λεξικό των Φενεατών μεταξύ άλλων διαβάσαμε ότι «... στα παιδικά του χρόνια έπαιζε ακορντεόν και έφελνε στην εκκλησία. Σε ηλικία 22 χρόνων (γύρω στα 1917) έφυγε από τη Γκούρα για την Αθήνα. Στο καφενείο Στέμμα της Ομόνοιας γνωρίστηκε με ηθοποιούς που σύχναζαν εκεί και έγινε συναδελφός τους. Άρχισε τις εμφανίσεις του στο θέατρο κατ' εξοχήν σε μελοδραματικά τραγούδια γιατί ήταν άριστος δεξιότηχης της φωνής (βαρύτονος) αλλά και της υποκριτικής και έγινε παγκόσμια γνωστός με μεγαλύτερη επιτυχία του το "Ριγολέτο" που τραγούδησε στη Σκάλα του Μιλάνου. Την εποχή εκείνη μεσουράνησε και όργωσε όλες τις όπερες της Ευρώπης ενώ στο δικό μας λυρικό θέατρο ήταν ο αναντικατάστατος πρωταγωνιστής...» γράφει ο κ. Δρούγκας.

Νομίζουμε ότι αξίζει τον κόπο να γίνει μια έρευνα γύρω από τη ζωή και το έργο του σημαντικού αυτού και προφανώς αυτοδίδακτου, ενδεχομένως δε και χωρίς μουσική παιδεία, καλλιτέχνη συμπαικτώ- τη μας, που "όργωσε τις όπερες της Ευρώπης", πριν χαθούν εντελώς κάποια στοιχεία που σφαλώς θα υπάρχουν ακόμα στην επιφάνεια.

Και βραβεία από τη Ρώμη

Σε τρεις νέους Έλληνες τσεμπταλίστες τους Μάριελλο Χρυσικόπουλο, Μαρία Καρυτινού και τη δική μας (από τη Στυμφαλία) Κατερίνα Μιχοπούλου απονεμήθηκε το βραβείο FERRUGGIO VIGNANELLI της Μουσικής Ακαδημίας της Ρώμης "SANTA CECILIA". Η απονομή έγινε σε επίσημη εκδήλωση από τον ακαδημαϊκό κ. Μενέλαο Παλλάντιο στην αίθουσα συναυλιών του ATHENAEUM (Αθήναιοι Ωδείο- ον "Μαρία Κάλας") παρουσία του νέου Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών κ. Γιάγκου Πεσμαζόγλου. Παραβρέθηκαν ακαδημαϊκοί, καθηγητές πανεπιστημίου, άνθρωποι της μουσικής, της τέχνης και των γραμμάτων.

Ακολούθησε συνσουλία στην διάρκεια της οποίας οι τρεις βραβευθέντες ερμήνευσαν στο τσέμπταλο έρ- γα προκλαστικής μουσικής, βιρτιναλιστών συνθετών και 20ου αιώνα.

Στον τόμο που εκδόθηκε με την ευκαιρία της συμπλήρωσης δέκα χρόνων της Σχολής VIGNANELLI Αθηνών της "SANTA CECILIA" διαβάζουμε ότι η Κατερίνα Μιχοπούλου είναι πτυχιούχος της Νομικής και για ένα διάστημα άσκησε δικηγορία την οποία εγκατέλειψε για χάρη της μουσικής. Έχει δίπλωμα Πιάνου από το Ελληνικό Ωδείο με άριστα παμψηφεί , Α' βραβείο και έπαθλο Γεωργιάδη. Στο Ωδείο

ATHENAEUM σπούδασε Ανώτερα θεωρητικά, Αρμονία-Αντίστιξη και Φούγκα. Στο τσέμπαλο υπήρξε μαθήτρια της γνωστής στην Ελλάδα και το εξωτερικό Μαργαρίτας Δαλμάτη και πήρε το διπλωμά της με άριστα παμνηφεί και Α' βραβείο. Έχει δώσει πολλές συναυλίες με τσέμπαλο με το σύνολο Μουσικής Δωματίου της Συμφωνικής Ορχήστρας της Κέρκυρας.

Τιμή σε Στυμφάλιο Στρατηγό

Στη δράση του Στυμφάλιου στρατηγού (από τη Λαύκα) κ. Περικλή Παπαθανασίου ως πρώτου Διοικητή της Σχολής Αλεξιπρωτιστών, αφιέρωσε εκτενές σημείωμα η κ. Ελένη Μπίσιτσα στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 23-11-1995 στη στήλη της "σημειωματάρια", από όπου και η φωτογραφία, στο οποίο μεταξύ άλλων διαβάσαμε ότι:

«... Η Σχολή Αλεξιπρωτιστών γιόρτασε τα σαράντα χρόνια λειτουργίας της και τίμησε τον πρώτο διοικητή της τον απόστρατο στρατηγό και πάντα λεβέντη κ. Περικλή Παπαθανασίου. Τμητικές πλακέτες του επέδωσαν ο Διοικητής των ειδικών δυνάμεων του Στρατού και ο Διοικητής της Σχολής...». Από το σημείωμα μαθαίνουμε ακόμη ότι το 1951 ο στρατηγός Καλίνσκις επέλεξε τον νεαρό τότε αντισυνταγματάρχη Περ. Παπαθανασίου και τον έστειλε στην Αμερική για να εκπαιδευτεί ως Εκπαιδευτής αλεξιπρωτιστών. Όταν επέστρεψε, το ΓΕΣ ίδρυσε τη Σχολή Αλεξιπρωτιστών και τον όρισε πρώτο Διοικητή της.

Ο στρατηγός Καλίνσκις καρφιτσώνει την πρώτη πτέρυγα στον τότε αντισυνταγματάρχη και πρώτο Διοικητή της Σχολής Αλεξιπρωτιστών Περικλή Παπαθανασίου.

Οι Στυμφάλιοι στρατηγοί μπορούμε να ειπούμε ότι συνεχίζουν τη στρατιωτική παράδοση των αρχαίων Στυμφαλίων προγόνων τους του Σοφαίνετου, του Αγασία και του Αινεία.

"Η Στυμφαλία" στο "Δελτίο"

Με πολύ χαρά είδαμε ότι η ιστορική μελέτη "Η ΣΤΥΜΦΑΛΙΑ" του αείμνηστου συμπατριώτη μας "Κωνσταντίνου Α. Γαλάνη του Στυμφαλίου" που εκδόθηκε στο Άργος το 1901 αναδημοσιεύθηκε σε δύο συνέχειες στο "Δελτίο" του Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών.

Παρ' όλο που αντίτυπα της παλαιάς αυτής έκδοσης υπάρχουν ακόμη σε μερικά χωριά της Στυμφαλίας, η προσφορά είναι σημαντική. Όμως ως μας επιτρέπει να εκφράσουμε ως Στυμφάλιοι και από λόγους καθαρά συναισθηματικούς, την άποψη ότι η προσφορά θα ήταν απείρως σημαντικότερη αν οι 50 σελίδες του Δελτίου που ούτως ή άλλως διατέθηκαν για την αναδημοσίευση της μελέτης αυτής, αποτελούσαν –με την ίδια δαπάνη άλλωστε– ένα αυτοτελές τομίδιο ως ιδιαίτερη έκδοση του Ι.Κ.Μ. που θα μπορούσαν να το προμηθευτούν και οι μη συνδρομητές του Δελτίου.

Τώρα βέβαια το Ι.Κ.Μ. που προτίμησε τη δημοσίευση σε συνέχειες ίσως είχε τους λόγους του που εμείς δεν γνωρίζουμε και επομένως επί της ουσίας δεν μας πέφτει λόγος.

Και με την ευκαιρία –αυτό άσχετο– θα θέλαμε να θυμίσουμε στο "Δελτίο" ότι το περιοδικό μας λέγεται "ΑΙΠΥΤΟΣ" και όχι "ΑΙΓΥΠΤΟΣ" και εκδίδεται από το Σπίρο και όχι από τον Κώστα Μιχόπουλο, όπως εσφαλμένα γράφει στη σελίδα 80 τ. 17 που μας αναφέρει.

Το μνημείο με τα φέρετρα

Στην κοινότητα Στυμφαλίας στήθηκε πριν από αρκετά χρόνια ένα μνημείο για να τιμηθούν εκείνα τα ελληνοπούλα που έπεσαν εκεί πολεμώντας τους γερμανούς κατακτητές τον Ιούλιο του 1944 και στην πρόσοψη χαράχθηκαν τα ονόματά τους. Το έργο έγινε πλάι στο δρόμο Κιάτου – Στυμφαλίας – Φανερού με τις ενέργειες και τη φροντίδα κάποιας κορινθιακής οργάνωσης Εθνικής Αντίστασης, σε χώρο που παραχώρησε δωρεάν κάτοικος του χωριού.

Όμως μπροστά από το μνημείο τοποθετήθηκε στην αρχή ένα μαρμάρινο φέρετρο και τελευταία και άλλο ένα προφανώς για να δημιουργηθεί... αισθητική ισορροπία. Δεν ξέρουμε αν τα φέρετρα αυτά έχουν μέσα οστά ή ποιον άλλο σκοπό εξυπηρετούν. Ξέρουμε όμως ότι οι Έλληνες από παράδοση που έρχεται από την αρχαιότητα, θέλουν τα κόκαλα των ηρώων τους θαμμένα στη γη τους και απ' αυτά όπως λέει ο Εθνικός μας ποιητής είναι βγαλμένη η ελευθερία μας.

Με λύπη μας σημειώνουμε ότι το ακαλαίσθητο στο σύνολό του αυτό κατασκευάσμα, δεν είναι μνημείο πεσόντων αλλά "μνημείο κακογουστιάς" και επομένως ανάξιο της μεγάλης θυσίας που υποτίθεται ότι πρέπει να θυμίζει στους επερχόμενους. Γιατί πέρα από το μακάβριο θέαμα –το βλέπετε άλλωστε στη φωτογραφία– που αντικρύζει ο επισκέπτης και ο περαστικός, υπάρχει κυρίως θέμα αισθητικής για την οποία όπως φαίνεται δεν πολυσκοτίστηκαν οι δημιουργοί του έργου, ούτε έλαβαν υπόψη τους τη βασική αρχή ότι, τα μνημεία των πεσόντων είναι απλά και απέρατητα. Και επειδή "τα γενόμενα ουκ απογίνονται" ίσως μπορεί να βελτιωθεί κάπως η κατάσταση από αισθητική τουλάχιστον άποψη, αν αφαιρεθούν από κει τα δύο φέρετρα που μάλλον θυμίζουν "νεκροθάλαμο" παρά μνημείο πεσόντων. Ας το σκεφθούν οι αρμόδιοι και βέβαια και η κοινότητα Στυμφαλίας που στο κάτω-κάτω της πέφτει και λόγος.

Γυμνάσιο Γκούρας – 50 χρόνια

Στο "Δελτίο" του Ι.Κ.Μ. (τ. 18 σελ. 62) δημοσιεύεται μεταξύ άλλων ιστορικών εγγράφων και το ιδρυτικό Νομοθετικό Διάταγμα του Γυμνασίου Γκούρας, το οποίο σχολιάζει ο φιλόλογος κ. Αγγ. Μπουβής, εξαιρώντας μάλιστα το γεγονός ότι ο Νόμος αυτός «υπογράφεται από δύο πρώτου μεγέθους κορινθιακές προσωπικότητες, τον Αρχιεπίσκοπο και Αντιβασιλέα Δημασκηνό και τον τότε πρωθυπουργό Κων/νο Τσαλδάρη».

Γυμνάσιο - Λύκειο Γκούρας (Φωτογραφία από το ημερολόγιο του Σχολείου του 1995).

Όμως στα σχόλια, προφανώς από άγνοια των γεγονότων, δε γίνεται λόγος και για μια άλλη κορινθιακή προσωπικότητα η οποία δεν «υπογράφει» μεν το διάταγμα, υπήρξε όμως αναμφισβήτητα «το πρώτον κινούν» στην υπόθεση αυτή και σ' αυτήν αποκλειστικά και μόνο οφείλεται η ίδρυση του Γυμνασίου Γκούρας.

Πρόκειται όπως σωστά καταλάβατε για τον νέο τότε και πρωτοεκλεγέντα βουλευτή από την ορεινή Κορινθία (από την Καστανιά) και μετέπειτα πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων αείμνηστο Κων/νο Παπακωνσταντίνου, ο οποίος, γνωρίζοντας «από μέσα» την ταλαιπωρία των γονέων και τις φοβερές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα παιδιά της ορεινής και απόμακρης περιοχής μας για να φοιτήσουν σε γυμνάσια μακρινά από τον τόπο τους, εξέθεσε με πειστικότητα στους αρμόδιους τη βασανιστική αυτή ανάγκη των κατοίκων του Φενεού και απαίτησε με περισσή επιμονή και πείσμα την ίδρυση Γυμνασίου στη Γκούρα «εδώ και τώρα» όπως λένε σήμερα.

Πράγματι οι αρμόδιοι έστρεψαν στο να ικανοποιήσουν το αίτημα και χωρίς χρονοτριβή το Γυμνάσιο Γκούρας ιδρύθηκε μέσα σε ένα μήνα μετά τις εκλογές του 1946.

Εδώ υπάρχει και μια σημαντική λεπτομέρεια που ίσως πολλοί δεν γνωρίζουν. Ο Νόμος έχει ένα μόνο άρθρο, φέρει ημερομηνία υπογραφής 29 Απριλίου 1946 και δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αμέσως την επομένη (ΦΕΚ 141 τεύχος Α'). Η λεπτομέρεια έγκειται στο ότι το διάταγμα τιτλοφορείται νομοθετικό χωρίς να έχει περάσει για να ψηφιστεί από τη Βουλή, η οποία είχε μεν προέλθει από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου, συνήλθε όμως όπως όριζε το Βασιλικό Διάταγμα στις 13 Μαΐου 1946.

Παρ' όλο που στο νόμο αναγραφόταν: «υποβλήθησεται δε προς κύρωσιν εις την μέλλουσαν να συνέλθῃ Βουλὴν» όταν ήλθε εκ των υστέρων στη Βουλή για ψήφιση, θεωρήθηκε "σκάνδαλο" από την τότε αντιπολίτευση και έγινε σχετικός θόρυβος. Βλέπετε ότι τότε "σκάνδαλα" γινόσανε τουλάχιστον και για την ίδρυση σχολείων.

Όσο για τους υπογράφοντες το διάταγμα από τυπική βέβαια, λόγω θέσεως, υποχρέωση, ας μας επιτραπεί να νομίζουμε ότι δε θα είχαν και τόσο μεγάλο "σεκλέτι" για την έλλειψη γυμνασίου στη Γκούρα αφού είναι πολύ πιθανόν να είχαν ξεχάσει και "κατά που πέφτει" η Γκούρα.

Και μια ακόμη λεπτομέρεια σχετικώς ασήμαντη. Η φωτοτυπία του ΦΕΚ που δημοσιεύεται στο "Δελτίο" έχει σημοδιευθεί στο βιβλίο του Γιάννη Μπουζιώτη "Οδοιπορικό στην Ορεινή Κορινθία (Αθήνα 1985) όπου στις σελίδες 81-83 γίνεται και σχετική αναφορά στο ιστορικό της ίδρυσης.

Να σημειώσουμε εδώ ότι στην αρχή το σχολείο στεγάστηκε στο επιβλητικό αρχοντικό του Βάσση το

οποίο όμως αποτεφρώθηκε από μεγάλη πυρκαγιά. Το σημερινό πανέμορφο διδακτήριο θεμελιώθηκε και άρχισε να χτίζεται το 1962.

Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η αλήθεια γύρω από την ίδρυση του Γυμνασίου Γκούρας, του οποίου η σημαντική προσφορά στον τόπο αυτό δικαίως εκθειάζεται από τον κ. Μπουβή, που απ' ό,τι ξέρουμε το υπηρέτησε κι όλος ο ίδιος με αυταπάλη και ζήλο εξαίρετο και άφησε εκεί τη σφραγίδα του με το σημαντικό έργο που πρόσφερε, όχι μόνο στο γυμνάσιο αλλά σε ολόκληρη την περιοχή. Εμείς οφείλουμε να τον ευχαριστήσουμε που άγγιξε αυτό το θέμα και μας έδωσε την ιδέα να κάνουμε μια πρόταση την εξής:

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης στις 29 Απριλίου 1996 πενήντα ακριβώς χρόνων από την ίδρυση του Γυμνασίου Γκούρας να οργανωθεί εκεί με τη λήξη των μαθημάτων κάποια εκδήλωση γι' αυτήν την επέτειο. Πιστεύουμε ότι εκτός από τους σημερινούς μαθητές και τους καθηγητές τους που θα έχουν τον κύριο λόγο, κάποιοι από τους Φενάτες που πέρασαν από αυτά τα θρανία και τους εκπαιδευτικούς που δίδαξαν εκεί σε καιρούς δύσκολους και κάτω από αντίξοες –ας μην το ξεχνάμε– συνθήκες, θα θελήσουν να καταθέσουν τις μνήμες τους για να συνταχθεί ένα αφιέρωμα που του το χρωστάμε του Γυμνασίου Γκούρας και που με πολύ χαρά θα δημοσιεύσουμε σε προσεχές τεύχος.

Παράλειψη "άνευ σημασίας"

Στις εκδηλώσεις που έγιναν στις αρχές Οκτωβρίου για το Νικηταρά στο χώρο του ανδριάντα του στο Χιλιομόδι, αναφέρθηκαν με κολακευτικά σχόλια οι κορινθιακές εφημερίδες.

Στα ρεπορτάζ τους κατέγραψαν όλους τους επίσημους, υπουργούς, βουλευτές, τοπικούς άρχοντες και άλλους παράγοντες που παραβρέθηκαν και δημοσίευσαν φωτογραφίες τους από τη στιγμή που κατέθεταν... εκ μέρους, τα καθιερωμένα στεφάνια στον ανδριάντα του ήρωα.

Εκεί ήταν βέβαια ως προσκεκλημένος και ο δημιουργός του έργου, ο Στυμφάλιος γλύπτης Φάνης Σακελλαρίου, ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες ανδριαντοποιούς και δημιουργούς μνημειακών έργων, που παρακολουθούσε διακριτικά τα δρώμενα, αλλά γι' αυτόν δεν βρήκαν να γράφουν ούτε μια λέξη. Ούτε καν ότι ήταν εκεί.

Τώρα θα μου ειπείτε και τι σημασία έχει αυτή η παράλειψη αφού είναι βέβαιο ότι, τα μόνιμα ονόματα που θα μείνουν στον αιώνα είναι του ήρωα και του γλύπτη που "εποίει" και υπογράφει τον ανδριάντα; Όντως δεν έχει!

Φάνη Σακελλαρίου: Νικηταράς
(Στην Κλεισούρα του Χιλιομοδίου)

Δεν ξέρω ο Κλίντον, εγώ πάντως θα τρέξω

Μεταξύ αυτών που θα φορέσουν τον αρχαιοελληνικό χιτόνα και θα τρέξουν την 1η Ιουνίου 1996 στο αρχαίο στάδιο της Νεμέας όπου θα γίνει η παγκόσμια γιορτή αναβίωσης των Νεμέων θα είναι και ο αμερικανός πρεσβευτής στην Ελλάδα κ. Τόμας Νάιλς.

Σε εκδήλωση που έγινε το περασμένο καλοκαίρι στην Αθήνα από την Οργανωτική επιτροπή του "Συνλόγου για την αναβίωση των αρχαίων Νεμέων αγώνων" ρωτήθηκε από δημοσιογράφους της ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗΣ αν υπάρχει περίπτωση να παρευρεθεί στη Νεμέα και ο πρόεδρος Κλίντον που του αρέ-

σει το "τζόκιγκ". Και ο κ. Νάιλς απάντησε: «Δε θα το απέκλεια, ούτε όμως θα έβαζα και το χέρι μου στη φωτιά. Εγώ πάντως θα τρέξω».

Ο αμερικανός Πρεσβευτής είναι ένθερμος υποστηρικτής της φιλόδοξης αυτής ιδέας και της προσπάθειας που καταβάλλει ο Σύλλογος που εδρεύει στη Νεμέα.

Για την ιστορία σημειώνουμε ότι η ανασκαφή του αρχαίου σταδίου της Νεμέας και η μεταμόρφωσή του σε αρχαιολογικό πάρκο έγινε από το Πανεπιστήμιο Μπέρκλεϊ της Καλιφόρνιας με τη διεύθυνση του Στέφανου Μίλλερ σε συνεργασία με την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών της Αθήνας και κάτω από την επίβλεψη της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι η οικονομική υποστήριξη προήλθε από εκατοντάδες αμερικανούς πολίτες οι οποίοι συνεισέφεραν τα απαιτούμενα χρήματα γι' αυτό το σκοπό.

Και προσοχή στο ξεκίνημα

Όσοι ξεκινήσουν νωρίτερα ή κάνουν αντικανονικές ενέργειες μ' άλλα λόγια όσοι από τους αθλητές κάνουν "ζαβολιές" θα... ραβδισθούν από τους Ελλανοδίκες όπως ακριβώς γινότανε και στην αρχαιότητα. Αυτά και πολλά άλλα μας είπε στη Νεμέα ο πρόεδρος του Συλλόγου γιατρός κ. Αριστοτέλης Καλής για να δώσει πληρέστερη εικόνα της παγκόσμιας γιορτής. Το διεθνές αυτό αθλητικό πανηγύρι πρόκειται να διεξαχθεί πανομοιότυπα με τους αγώνες των προγόνων μας και θα πάρουν μέρος αθλητές και επισκέπτες από κάθε γωνιά της γης. Οι συμμετέχοντες αθλητές πρέπει να είναι άνω των 12 ετών και θα τρέξουν ντυμένοι με λευκούς χιτώνες που θα φέρουν το σήμα του κήρυκα. Δεν θα υπάρξουν παγκόσμια ρεκόρ και οι αθλητές ας μην περιμένουν μετάλλια. Τα έπαθλα για τους νικητές θα είναι ένα αγριοσέλινο, ένα κλαδί φοίνικα και μια κορδέλα.

Αγωνιστές δρόμου (Από παναθηναϊκό αμφορέα)

Στα διαλείμματα τοπικές ομάδες θα διανθίζουν τους αγώνες με μουσική και χορευτικές παραστάσεις. Ήδη καταρτίζεται το όλο πρόγραμμα στο οποίο περιλαμβάνονται και εκδηλώσεις που θα γίνουν την ερχόμενη άνοιξη. Αλλά γι' αυτά στο επόμενο.

Και προσοχή. Όσοι τρέξετε μην κάνετε ζαβολιές. Οι Ελλανοδίκες δεν αστειεύονται.

Τα θαυμάσια του "σύμπαντος Κόσμου"

Ο Αστρονομικός Σταθμός Κρυονερίου άνοιξε στο κοινό τις πόρτες του Αστεροσκοπείου για ένα τριήμερο (8-10 Αυγούστου 1995) και οι Κορίνθιοι είχαν την εικαιρία να το επισκεφθούν και να παρακολουθήσουν τα "θαυμάσια του σύμπαντος Κόσμου".

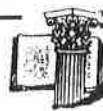
Το πρόγραμμα περιελάμβανε κατατοπιστικές ομιλίες εκλαϊκευμένης αστρονομίας, προβολή ειδικών ταινιών και ξαναγίσεις στους χώρους των εγκαταστάσεων.

Από ό,τι μας είχε πει παλαιότερα ο υπεύθυνος του Α.Σ. Κρυονερίου αστρονόμος κ. Πέτρος Ροβίθης οι θύρες του Αστεροσκοπείου θα είναι πάντα ανοικτές για σχολεία, συλλόγους και λοιπές οργανωμένες ομάδες υπό την προϋπόθεση ότι θα προηγηθεί σχετική συνεννόηση.

Πιστεύουμε ότι τα σχολεία τουλάχιστον δεν θα χάσουν ευκαιρία.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Βιβλία και Περιοδικά που λάβαμε:

α) Βιβλία

Παντελεήμονος Καρανικόλα Μητροπολίτου Κορίνθου: *Μυσταγωγία Βιοματικής Ορθοδοξίας* (του αγνώστου συγγραφέα του Γνόφου αγνωσίας) Εκδόσεις πνοή, Κόρινθος 1995. Έκδοση Γ'.

Έξι δοκίμια του άγνωστου Βρετανού συγγραφέα του "Γνόφου Αγνωσίας" (του ΙΔ αιώνα) περιλαμβάνει το βιβλίο με το γενικό τίτλο "Μυσταγωγία Βιοματικής Ορθοδοξίας" που μετέφρασε στην Ελληνική ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κορίνθου κ. Παντελεήμων. Η μετάφραση του έργου "ακριβής, σαφής, χιμώδης και λαμπρή" όπως την υποδέχτηκε η κριτική αποτελεί μία ακόμη μεγάλη προσφορά του λόγιου και πολυγραφώτατου ιεράρχη μας στο χριστιανικό στοχασμό και τη θεολογική σκέψη.

Ηλία Β. Οικονόμου: *Θεολογική Οικολογία. Εκδόσεις Δέσποινα Μανρομάτη. Αθήνα 1994.*

Τις ερευνητικές προσπάθειες και αναζητήσεις μιας εικοσαετίας του συμπαιριώτη μας διακεκριμένου καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ηλία Οικονόμου για τη δημιουργία ενός ειδικού επιστημονικού πεδίου Θεολογικής Οικολογίας περιλαμβάνει το περισπούδατο αυτό έργο του. Στους στόχους του βιβλίου όπως αναφέρεται στον πρόλογο είναι "α) η αναζήτηση και έκθεση των σχέσεων και συναρτήσεων της Ορθόδοξης Θεολογίας προς τις θετικές ή τις αρνητικές όψεις του οικολογικού φαινομένου και β) η διερεύνηση της συμβολής της Ορθόδοξης λατρευτικής και λοιπής πράξεως στη διάπλαση κοινωνικής συνειδήσεως σεβασμού και προσοχής στο φυσικό περιβάλλον".

Δημ. Ζ. Ανδριόπουλου: *Αισθητικές προσεγγίσεις. Εκδόσεις "Σύγχρονη Παιδεία". Θεσσαλονίκη 1995.*

Οι αισθητικές προσεγγίσεις αντιπροσωπεύουν μια πολύχρονη και πολύπλευρη πνευματική δημιουργικότητα του καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δημ. Ζ. Ανδριόπουλου, παράλληλη προς τα εκτενέστερα και συστηματικά συγγράμματά του.

Στον τόμο αυτό συγκεντρώθηκαν σύντομες μελέτες, επιφυλλίδες, διαλέξεις και δοκίμια γύρω από τη φιλοσοφία της τέχνης και τη νεοελληνική αισθητική.

Με τα κείμενα αυτά, προσita στο ευρύτερο κοινό, ο συγγραφέας δίνει ιδιαίτερη σημασία στις έννοιες και στα πρόσωπα της νεοελληνικής αισθητικής και αξιολογεί με σαφήνεια τα όρια της νεότερης φιλοσοφικής παράδοσής μας.

Αριστείδη Βουγιούκα: *Το γλωσσικό μάθημα στην πρώτη βαθμίδα της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Έκδοση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1994.*

Με το βιβλίο του αυτό, ο Αριστείδης Βουγιούκας, επίτιμος σύμβουλος και αναπληρωτής Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, πραγματεύεται τις τύχες, το παρόν και το μέλλον της νεοελληνικής γλώσσας ως αντικείμενου εκπαιδευτικής πολιτικής και σχολικής πρακτικής στην πρωτοβάθμια κυρίως εκπαίδευση. Άξονας του βιβλίου είναι το γλωσσικό μάθημα σε όλες του τις πτυχές (ανάγνωση, γραφή,

προφορική και γραπτή έκφραση, ορθογραφία, γραμματική, λεξιλόγιο) και σε όλες του τις διαστάσεις (Ιστορία, θεωρία, σχολική πρακτική). Εξετάζονται επίσης συναφή καιρία θέματα, όπως το μονοτονικό, ο νεολογιοτατισμός, η ποίηση και η λογοτεχνία εν γένει, και ιδιαίτερα η παιδική λογοτεχνία, σε συσχετισμό πάντοτε με τη διδασκαλία της νεοελληνικής στα σχολεία μας.

Βασ. Ι. Λαζανά: *Το έπος "Η πολιορκία της Κορίνθου" του Λόρδου Βύρωνα. Αθήνα 1995.*

Ταμένος δια βίου στα ελληνικά γράμματα ο διαπρεπής συμπατριώτης μας λόγιος κ. Βασ. Ι. Λαζανάς προσθέτει στο μακρύ κατάλογο των έργων του ένα ακόμη βιβλίο που, αν και κατά βάση ποιητικό, παρουσιάζει και ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τόπο μας και πλουτίζει την Κορινθιακή βιβλιογραφία. Πρόκειται για το έπος που έγραψε ο Λόρδος Βύρων εμπνευσμένο από τα τραγικά συμβάντα κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Κορίνθου από τους Τούρκους το 1715 για να την ξαναπάρουν από τους Βενετούς που την κατέχουν.

Οι τριαντατρείς ωδές του έπους αποδίδονται σε δόκιμη και γλαφυρή μετάφραση και παρατίθενται σχόλια και εκτενή προλεγόμενα για τη ζωή και το έργο του φιλέλληνα άγγλου ποιητή καθώς και απόψεις ελλήνων και ξένων συγγραφέων.

Βασίλη Κωστάρα: *Δοκίμιο Ελευθερίας. Το ανυποχώρητο αίτημα του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Αθήνα 1994.*

Καρπός της πολυδιάστης δραστηριότητας και προσφοράς του στο χώρο του πνεύματος και αυτό το βιβλίο του Βασίλη Κωστάρα στο οποίο συγκεντρώνεται η σοφία κι η προβληματική της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που αναφέρεται στο θέμα της Ελευθερίας. Και όπως γράφει σε κριτικό σημειώμά του ο συνεπώνυμός του Νίκος Κωστάρας "Το Δοκίμιο Ελευθερίας ήρθε στην κατάλληλη στιγμή για να αφυπνίσει τον αλλοτριωμένο άνθρωπο και να του υπενθυμίσει τον πνευματικό θησαυρό του αρχαιοελληνικού κλασσικού πολιτισμού που ήταν πλασμένος από τη δικαιοσύνη και την ελευθερία του στοχασμού και του λόγου".

Νικηφόρου Καχριμάνη: *Βιβλιοθήκη της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής. Εκδόσεις ΙΣΤ', ΙΖ', ΙΗ' αι. (1523-1800) Αθήνα 1994.*

Χίλιοι και πλέον τίτλοι βιβλίων από τον δέκατο έκτο μέχρι το δέκατο όγδοο αιώνα της Βιβλιοθήκης της Ριζαρείου Σχολής που έχει ιστορική πορεία ενάμισυ αιώνα καταχωρίζονται και σχολιάζονται στο πολύμοχθο αυτό έργο του Νικηφόρου Καχριμάνη.

Φιλόλογος ο ίδιος και καθηγητής άλλοτε της Σχολής συνέλλεξε με περισσή στοργή και φροντίδα τις εκδόσεις και τα αρχέτυπα μιας τόσο παρωχημένης χρονικής εποχής που απόκλινει στη Ριζάρειο Βιβλιοθήκη και τα κατέταξε με άκρα επιμέλεια και μεθοδικότητα παρεμβάλλοντας σημαντικές βιβλιογραφικές πληροφορίες.

Στο βιβλίο, που αποτελεί αξιόλογη συμβολή στην ελληνική βιβλιογραφία, εκτός από τα παραρτήματα, τους καταλόγους και τα αναλυτικά ευρετήρια που το κάνουν ιδιαίτερα εύχρηστο, παρατίθενται και φωτογραφικά αντίγραφα των προμετωπίδων αρκετών αρχετύπων και σπανίων παλαιών καλλιτεχνικών εκδόσεων που το στολίζουν.

Αγγελικής Πανοπούλου-Κώστα Τσικνάκη: *Ελληνικός νεανικός τύπος. (1936-1941) καταγραφή. Έκδοση της Εταιρείας Μελέτης του νέου Ελληνισμού. Αθήνα 1992.*

Οι συγγραφείς με το βιβλίο τους αυτό παρουσιάζουν μια πρωτότυπη και σημαντική από βιβλιογραφική άποψη έρευνα που έκαναν στα πλαίσια μιας γενικότερης προσπάθειας καταγραφής των εντύπων της νεολαίας και της συγκρότησης καταλόγου.

Η καταγραφή στον παρόντα τόμο διαλαμβάνει τα νεανικά έντυπα που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα

και μερικά του εξωτερικού από το 1936 μέχρι το 1941 δηλαδή κατά τη διάρκεια της Μεταξικής δικτατορίας και από την άποψη αυτή παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Την εμβριθέστατη εισαγωγική μελέτη ακολουθεί η κατά χρονολογική σειρά έκδοσης καταγραφή των εντύπων και παρατίθενται πλήρη βιβλιογραφικά στοιχεία με ιδιαίτερα κατά περίπτωση σχόλια. Παρατίθενται επίσης φωτοτυπίες της πρώτης σελίδας και του λογότυπου πολλών εκ των καταλογογραφουμένων εντύπων ώστε ο αναγνώστης να έχει πληρέστερη εικόνα.

Εκδόσεις "Ηλεκτρονικές τέχνες" και Κώστας Σπανός. Ημερολόγια 1996.

Δύο ημερολόγια του 1996, δείγματα εξαιρετικής εκδοτικής τέχνης, κυκλοφόρησαν διακοσμημένα με γραβούρες και χαρακτηριστικά. Το ένα με τίτλο "Ευρωπαϊκή Χαρακτική" και επιμέλεια Φώτη Παππά και Μπάμπη Λεοντιάδη, περιέχει θαυμάσιες γραβούρες μεγάλων ευρωπαίων ζωγράφων όπως των Ντύρερ, Ρέμπραντ, Χόγκαρθ, Πικάρ και πολλών άλλων.

Το άλλο με τίτλο "καράβια και θάλασσα" με επιμέλεια Κώστα Σπανού και Μπάμπη Λεοντιάδη διακοσμείται με θαλασσινής θεματογραφίας ξυλογραφίες διάσημων ελλήνων χαρακτών και ζωγράφων όπως των Γαλάνη, Κογεβίνα, Κόντογλου, Κεφαλληνού, Κατράκη κ.ά.

Και τα δύο ημερολόγια παρουσιάζουν πρωτοτυπία και στη βιβλιοδεσία, η οποία έγινε με ξύλινα εξώφυλλα. Την αποκλειστική διάθεση την έχουν οι εκδότες.

β. Περιοδικά

Πόρφυρας: Έκδοση *Κερκυραϊκής Ένωσης Γραμμάτων και Τεχνών*. (τ. 75 Κέρκυρα Οκτώβρης-Δεκέμβριος 1995).

Μεταξύ άλλων δημοσιεύονται αξιόλογες μελέτες για τρεις μεγάλες μορφές της Επτανήσου: τον Μάντζαρο του καθηγητή του Ιονίου Πανεπιστημίου Χάρη Ξανθουδάκη, το Σολωμό του Σπύρου Καββαδία και τον Κάλβο του Τάσου Κόρφη.

Νουμάς: *Επιθεώρηση τέχνης γραμμάτων και πνευματικού προβληματισμού*. (τ.40. Πύργος Ηλείας Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1995).

Έκφραση: *Μεσσηνιακό Πολιτιστικό περιοδικό*. (τ. 13 Καλαμάτα, Σεπτέμβριος 1995). Αφιέρωμα στον Κώστα Καρυωτάκη και τη Μαρία Πολυδούρη. (τ. 14 Δεκέμβριος 1995). Αφιέρωμα στον Νικόλαο Πολίτη και τους γιούς του Φώτο και Λίνο.

Του Μπασιώτικα: Έκδοση του *Συνδέσμου Μπασιωτών της Αθήνας* (τ. 15-16, Ιούλιος - Δεκέμβριος 1995).

Βήμα: *Της Εφημεριδικής Επιμελητείας Κληρικών Κορινθίας* (Κιάτο τ. 17 Σεπτέμβριος και τ. 18 Δεκέμβριος 1995).

Δελτίο: Έκδοση του *Ιδρύματος Κορινθιακών Μελετών* (Κιάτο τ. 17 Μαΐος - Αύγουστος και τ. 18 Σεπτέμβριος - Νοέμβριος 1995).

Έγραψαν τη γνώμη τους

για τον "Αίπυτο"

Δύο πολύ σημαντικές όσο και τιμητικές παρουσιάσεις έγιναν για τον "Αίπυτο" τον τελευταίο καιρό. Η μία από την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 7-12-1995 όπου ο "Παρατηρητής" στις "επισημάνσεις" του μας αφιέρωσε ολόκληρη τη στήλη του και η άλλη από τον κ. Τάσο Γριτσόπουλο στα βιβλιοκριτικά σημειώματά του περιοδικού "Πελοποννησιακά" (τόμος ΚΑ' – 1995, σελ. 530-531) που εκδίδει η Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών.

Αναδημοσιεύοντας τα κείμενα αυτά ευχαριστούμε εκ βαθέων τον "Παρατηρητή" της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ για τα εξόχως επαινετικά λόγια του καθώς και τον κ. Γριτσόπουλο για τα κολακευτικά σχόλια που μας αφιέρωσε στα "Πελοποννησιακά".

Αναδημοσιεύουμε επίσης από την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ επιστολή του γνωστού συμπατριώτη μας λόγιου κ. Βασ. Ι. Λαζανά για τα "Πολιτιστικά περιοδικά" του νομού μας που δημοσιεύθηκε στο φύλλο της 4-5-1995.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΠΕΜΠΤΗ 7 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1995

Αίπυτου θησαυρός!

Ο Αίπυτος, ο μυθικός βασιλιάς της Στυμφαλίας, έχει γίνει θρύλος και πολλοί στην περιοχή ακόμη ψάχνουν για να βρουν τον τάφο του που ήταν στολισμένος με χρυσά αγάλματα και βρίσκεται κάπου στις πλαγιές της Ζήρειας. Αυτόν τον "κρυμμένο θησαυρό"

της περιοχής θέλησε ο Σπύρος Μιχόπουλος, με το δικό του τρόπο,

Σχολιάζει
ο ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ

να τον προσφέρει στους συμπατριώτες του. Και πριν από λίγα χρόνια εξέδωσε το περιοδικό "Αίπυτος" με σκοπό όχι μόνο την επικοινωνία των κατοίκων της περιοχής που είτε μένουν εκεί ή έχουν "ξεντευθεί", αλλά και τη συγκέντρωση και δημοσίευση λαογραφικών, ιστορικών, αρχαιολογικών, περιβαλλοντικών στοιχείων. Και όπως τονί-

ζει στο πρώτο τεύχος του περιοδικού (α' τρίμηνο 1993): «Να δώσουμε ένα βήμα στην ξεχασμένη ορεινή Κορινθία να ακουστεί και η δική της φωνή». Στις σελίδες του "Αίπυτου" διαβάζουμε περιγραφές μοναστηριών με ζωή 300 ετών, για τις φυσικές καλλονές της περιοχής, τα αρχαιολογικά ευρήματα, τη δράση "τέκνων" της Στυμφαλίας και του Φενεού που ετίμησαν με τη ζωή τους τη Γη που γεννήθηκαν.

Βέβαια, διαβάζουμε –και αξίζει τον κόπο να τα αντιγράψουμε– περιστατικά που συνέβησαν πριν από εκατό και πλέον χρόνια, δημοσιεύθηκαν τότε στον τοπικό τύπο και αναδημοσιεύθηκαν στον "Αίπυτο". Στα αποσπάσματα αυτά των τοπικών ειδήσεων βλέπουμε ότι τίποτε δεν άλλαξε στη χώρα αυτή «όπου θάλλει η Φαιδρά Πορτοκαλέα», όπως έλεγαν πριν από 100 χρόνια.

Ο "Αίπυτος" είναι ένα από τα πολλά έντυπα που εκδίδονται τοπικά σε όλες τις περιοχές της χώρας από ανθρώπους που ανιδιοτελώς και με μεράκι αφιερώνουν τη ζωή τους στην τοπική έρευνα και τη δημιουργία ενός πολιτιστικού πόλου έλξε-

ως των κατοίκων της περιοχής, οι περισσότεροι από τους οποίους την έχουν εγκαταλείψει, αλλά πάντα τη θυμούνται. Και όμως, προσπάθειες σαν του "Αίπυτου" συναντούν σοβαρές δυσκολίες και αντιμετωπίζουν την αδιαφορία όλων αυτών που νοσταλγούν την περιοχή τους. Γι' αυτό και ο Σπ. Μιχόπουλος στο τελευταίο τεύχος γράφει: «Ίσως παρατηρήσουν μερικοί ότι για τους καιρούς που ζούμε είμαστε ρομαντικοί και πολύ αισιόδοξοι.

Ίσως και να 'χουν δίκιο, αφού αν εξαρέσουμε τα γυμνάσια και το σύλλογο "Φίλοι Μονής Αγ. Γεωργίου Φενεού", οι άλλοι λεγόμενοι "φορείς" της Στιμφαλίας και του Φενεού (κοινοότητες, σχολεία, ενορίες, σύλλογοι κ.λπ.) ούτε που φάνηκαν ούτε που ακούστηκαν ποιθενά παρ' όλο που κάποιοι από τους τελευταίους έχουν και ηχηρά ονόματα»!

Και το ερώτημα και η απορία είναι: Γιατί αυτή η αδιαφορία;

**«ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ»
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΟΣ ΚΑ' - 1995
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ**

«Αίπυτος», περιοδικό της Στιμφαλίας και του Φενεού. Τριμηνιαία έκδοση μη κερδοσκοπική, διεύθυνση Σπύρος Κ. Μιχόπουλος (Χολαργός Αθηνών), τχ. 2-3 (Απρίλης – Σεπτέμβρης 1993), τχ. 4 (Οκτ. – Δεκ. 1993, τχ. 5 (Γενάρης – Μάρτης 1994, σσ. 33-152.

Μυθικός βασιλεύς ο Αίπυτος, συνδεδεμένος με την Αρχαία Αρκαδική περιοχή της Στιμφαλίας, έδωσε την επωνυμία του περιοδικού επακωνωνιάς των κατοίκων και των ξενιτεμένων της Στιμφαλίας και του Φενεού. Καθώς επεξηγεί ο εκδότης του περιοδικού, τον παρεκίνησε στην ονομασία «ο θρύλος για τον κρημμένο θησαυρό του Αιπύτου κάπου στις πλαγιές της Ζήρεας, ζωντανός ακόμα, ερχόμενος από την εποχή του Ομήρου». Δεν έφθασε το τχ. 1 στην Εταιρεία –προφανώς εξατλήθη– αλλά από τα άλλα τρία τεύχη η εντύπωση είναι πολύ καλοκαινική, με πολλά και ενδιαφέροντα δημοσιεύματα, ήτοι μικρά μελετήματα, άρθρα, λογοτεχνήματα και όλη λαογραφική.

Ιστορικό ενδιαφέρον προκαλούν τα σύντομα άρθρα της Ξ. Χρυσάφη – Ζωγράφου για τ' αρχοντικά των Τριγώνων και της Γκούρας (τχ. 3) και για το αγροτικό σπλίτ στην ορεινή Κορινθία (τχ. 4), του Χρ. Ι. Κωνσταντινοπούλου, για τους Φενεάτες χτίστες στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας (τχ. 5), του Σπ. Κ. Μιχόπουλου για το μοναστήρι Αγ. Γεωργίου Φενεού στα χρόνια του 1821 (τχ. 5) και άλλα.

Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΠΕΜΠΤΗ 4 ΜΑΪΟΥ 1995

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Πολιτιστικά περιοδικά: Από τον κ. Βασ. Ι. Λαζανά

Εδώ στην Ελλάδα, εκδίδονται πολλά περιοδικά με καλαίσθητη εμφάνιση και ενδιαφέροντα κείμενα φιλολογικά, λαογραφικά, ιστορικά κ.λπ. Αν κρίνουμε από το νομό Κορινθίας, τόπο καταγωγής μας, όπου εκδίδονται τέσσερα περιοδικά ("Αίπυτος", "Δελτίο Κορινθιακών Μελετών", "Ευρωστινιακά", "Μπασιώτικα") υπολογίζουμε ότι σ' όλους τους νομούς της Ελλάδας εκδίδονται 200 περίπου περιοδικά, τα οποία πολλά εισφέρουν για την ανάπτυξη, προαγωγή και προβολή του νεοελληνικού πολιτισμού. Αυτά τα περιοδικά όμως φαιτίζονται και δεν εκδίδονται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Και ο λόγος είναι απλός: Δεν είναι δυνατόν να ανταποκριθούν στα έξοδα εκδόσεως, δεδομένου ότι εκδίδονται και συντη-

ρούνται με δαπάνες των ιδίων των εκδοτών και συνεισφορές και δωρεές ενός στενού κύκλου φίλων. Δε θα μπορούσε το υπουργείο Πολιτισμού να ενισχύσει την, πραγματικά, εθνική αυτή προσπάθεια; Δε θα μπορούσε να αγοράζει ένα αριθμό αντιτύπων των περιοδικών αυτών και να εμπλουτίζει, συγχρόνως, τις δημόσιες δημοτικές και κοινοτικές βιβλιοθήκες; Η δαπάνη δε θα υπερέβαινε τα 50 εκατομμύρια ετησίως. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι ο υπουργός Πολιτισμού κ. Μικρούτσικος θα θελήσει να συνδέσει το όνομά του με αυτή την εθνική – πολιτιστική χειρονομία.

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ Μιασούλη 6 - Ν. Χαλκηδόνα

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ISDS
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 32, 106 79 ΑΘΗΝΑ

Αθήνα 14-2-1995

Προς το περιοδικό "Αίπυτος"

Το Ελληνικό Κέντρο ISDS σας γνωστοποιεί ότι η έκδοση σε σειρές με τίτλο "Αίπυτος" έχει πάρει ISSN 1106-0387 και έχει καταχωρηθεί στο Διεθνή Συλλογικό Κατάλογο Εκδόσεων στο Παρίσι. Σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα να τυπώνεται ολόκληρος ο αριθμός σε κάθε τεύχος του περιοδικού σας σε σημείο που θα διακρίνεται εύκολα.

Από το Ελληνικό Κέντρο ISDS

Εισφορές για τον Αίπυτο

Ανώνυμος	50.000	Μπράμης Γεώργιος.....	10.000
Γαρούφης Σπύρος.....	10.000	Πρεσβίλου Ευγενία.....	5.000
Δέδες Αριστομένης.....	5.000	Ρέλια Πανώρια	5.000
Δουλαβέρας Αριστείδης	10.000	Ρέλλια Ευτέρπη.....	5.000
Καμπίρης Γεώργιος.....	5.000	Σαρλάς Πέτρος (ιερέας).....	5.000
Καραβά Χρύσα.....	10.000	Σιαβέλης Θεμιστοκλής	5.000
Κασμάς Γεώργιος.....	10.000	Σκούρτης Δημήτριος.....	5.000
Κορδαλής Κων/νος	5.000	Σταματοπούλου Ρούλα	5.000
Κουτρέτσης Κων/νος	10.000	Τσιάνος Τάκης.....	10.000
Κωστόπουλος Βασίλειος.....	10.000	Τσιάνος Δημήτριος	5.000
Κωτσοβίλης Δημήτ.	6.000	Φλίγκος Γεώργιος.....	5.000
Μιχόπουλος Γιάννης	5.000	Ψαχούλιας Γεώργιος.....	5.000
Μιχοπούλου Ηλέκτρα	5.000		

Ευχαριστούμε

Ο "Αίπυτος" διατίθεται στην Αθήνα από το βιβλιοπωλείο "Εκδόσεις Σπανός" Μαυρομυχάλη 7 Αθήνα, τηλ. 3614332 και τα βιβλιοπωλεία Κορίνθου και Κιάτου.

Αἶπυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

Το περιοδικό ονομάστηκε "Αἶπυτος" από την αναφορά στην Ιλιάδα "Αἰπύτιον παρά τύμβον" που έγινε θρύλος και μένει ζωντανός ως τις μέρες μας.

Αιῶνες τώρα ψάχνουν να βρουν τον κρυμμένο θησαυρό του, κάπου στις πλαγιές της Ζήρειας που είναι θαμμένος κι αφού μέχρι τώρα δε βρέθηκε, τον κάναμε περιοδικό και ψάχνουμε για τον άλλο θησαυρό, της ιστορίας, του πολιτισμού και της ζωής του τόπου μας.

Οφείλονται ευχαριστίες στην αρχαιολόγο – βυζαντινολόγο κυρία **Λορέττα Λούπη – Κίξη** για τη σημαντική συμβολή της στην επιμέλεια και την παρουσίαση του τεύχους αυτού, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το αφιέρωμα στις αρχαιότητες της Στυμφαλίας.

Ευχαριστούμε επίσης την **κ. Ντίνα Βλάχου** για την μέχρι τώρα βοήθειά της στην επιμέλεια της ύλης του περιοδικού.

✿ **Εξώφυλλο:** Βωμός και βάθρα αγαλμάτων στην αρχαία αγορά της Στυμφάλου.

✿ **Οπισθόφυλλο:** Επάνω. Οι κερκίδες του αρχαίου σταδίου λαξευμένες στο βράχο.

Κάτω. Ερείπια της αρχαίας Κρήνης της Στυμφάλου.

(Φωτογραφίες Τάκη Καρκαράπη)

✿ Η μακέττα του εξωφύλλου είναι της Βασιλικής Φιλίππου.

